LILII GREGORII GYRALDI DE ANNIS ET MENSIBVS, CAETERISQVE TEMporum partibus, difficili hactenus & impedita materia, dissertatio facilis & expedita.

EIVSDEM
Calendarium & Romanum & Græcum, gentis utriusq; solennia, ac rerum insigniter gestarũ tempora complectens, magno tum historijs, tum cęteris autoribus cognoscendis usui futurum.

BASILEAE
apud Mich. Isingrinium,
1541.

[redacted]

Lilius Gregorius Gy-
raldus S. D.

NON ſum neſcius, Princeps illuſtriſsima, ſi hoc meum de annis & menſibus cæteriſq; eorũ partibus commentarium, quod ad agnitionem animi pulcherrimum eſt, & quod proximis diebus confeci, edere uoluero, fore ut in uarias reprehenſiones incurram, meq; nõ modo obiurgatoribus, ſed & obtrectatoribus obijciam. Nam nonnullos qui ſe Ciceronianos haberi uolunt, iam nunc illud mihi obijcere audio, q̃d minus Ciceronis imitator fuerim, meuſq; hic ſtylus nimis humi ſerpat. Alios uero, q̃d quæ ex Philoſophorum monumentis hauſi, non à me ſatis exploratè percepta, minuſq; cõmodè digeſta, & perinde confuſe, nec enucleatè à me prodita, quin ex hac in illam plerunq; hæreſin me tranſiluiſſe. Quidam & illud mihi impingent, quod in mathematicis diſciplinis, in quibus fermè res tota de qua agimus conſiſtit, nõ uſqueadeo rationes obnixè ad calculum reuocarim, neq; ad particulas primaq; elementa deduxerim. Poſtremò & pleroſque futuros ſuſpicor, qui mihi uitio

dabunt, quod in gra[illegible] expresse, uel uerbum pene pro u[illegible]reddiderim. Alia porrò multa eos mihi uitio daturos sentio, qui in alienis censendis taxandisq; studium omne suum impendunt, quiq; aliorum studia nõ in angulis modo, sed & in circulis & coronis uellicant. Quibus omnibus si respondere, meq; ab eorum maledictis obtrectationibusq; tueri uelim, mihi sic infirma ualetudine & malè affecto, & laboriosum nimis foret, & in longum nimis sermo traheretur. Qua ratione factum est, ut te præ cæteris meo huic commentario patronam ac fautricem adoptarim, idque ideo tibi quàm alij credere & committere malui, ut (si tibi ita uidebitur) in apertum lucemq; sub tuo nomine prodeat, quo ueluti Palladis (quod aiunt) clypeo, à calumniantium obtrectationibus protegatur. Id quod facillimè facere poteris, propter tuam summam autoritatẽ, & qua in studiosis bonisq; omnibus iuuandis animi propensione à primis usque annis fuisti, iam tum sub maximo Rege parente tuo Ludouico duodecimo. Locus hic exposcere uidebatur, ut in laudes tuas immortalitate dignas excurrerem, sed meæ exiguitatis conscius, & tuæ sublimitatis, eas suo Regiæ celsitudinis fastigio malui notas præterire, quàm ingenij mei imbecillitate deterere. Nam quid dicam sanctissi-

ctissi-

ctissimos mores tuos, uitæ integritatem, misericordiam, & largas manus in pauperes? Quid, inquam, pietatem & religionem in Deum optimum maximum, quàm castè, quàm mundè colas? Illa uero notiora, te literis sacris, uirtutibusque omnibus ornatissimam: quibus rebus non modo nostræ ætatis mulieribus antecellis, sed antiquas illas Heroidas æquas. Te igitur omnibus his de caussis patronam ac tutricem delegi, meque tutelæ tuæ cōmendaui, ut me, reliquumque quantulumcunque uitæ superest, quali cœpisti ope ac præsidio iuues. Nam detractoribus quidem his uelut offis ora ipse obstruam, me uidelicet post alteram & alteram bonorum & facultatum omnium direptionem, optimorumque amicorum amissionem, uelut addictum cuidam quasi perpetuo carceri, non quidem ex edicto prætoris, non alicuius principis iussu, sed impotentis nouercæ naturæ iniquissimo imperio: me adeò articularibus doloribus toto corpore affligi, torqueri, ut ex multis annis non modo ex ędibus & è cubiculo pedem efferre nō detur, sed uix per interualla morbi sella curuli sedere ac perpaulum uehi. Sed tamē tot his malis sic conflictatus, nō angori penitus ac inertiæ me demitto, sed cum nonnihil aliquando

ſe dolores remiſerunt, aliquid interea meditor (ſi minus ſcribere poſſum) qualecunque, quod ſtudioſæ iuuentuti prodeſſe poſsit. q̄d cõtingat utinam. nam ſic equidem fructum cepero laboris, & non parũ ſimul leuationis, & ſolatij languoris, diurniq́ꝫ morbi. Quod ſi his contra uituperatores parum profecero, obtrectariq́ꝫ illi non deſinant, ualento: neqꝫ idcirco tamen pedem ipſe retraham, quo minus ſemper aliquid tale faciam, ut uel me in tanta ualetudinis imbecillitate utcunque ſuſtentem. Tu uero Princeps tot conſpicua dotibus, quantulaſcunqꝫ has noſtras ipſa lucubrationes accipe ac foue, ſi non quidem Regia tua maieſtate & uirtutib. dignas, meæ ſaltem cõditioni & fortunæ cõuenientes. Vale.

AD LECTOREM.

Dum nos ſecla, dies, menſes metimur & annos,
Obrepit tacito mors inopina gradu,
Quæ feret ætheream'ue diem, noctem'ue profundam.
Acta tibi qualis, talis agenda dies.

Conti

Mo-

INDICIS FINIS.

AD ILLVSTRISS. FERRARIAE AC CARNVTI PRINCIPEM DIVAM RENATAM *Galliarum regis* LVDOVICI *duodecimi filiam,* LILII *Gregorij Gyraldi Ferrariensis, de annis, mensibus, cæterisq; liber.*

SCRIPTVRVS de annis & mensibus, cæterisq; quibus tempora metimur partibus, difficili ac impedita materia propter uarias multiplicesq; sententias, te certissima huius patriæ salus, regina ac princeps RENATA inuoco, ut mihi quo cœpisti præsenti numine aspires. Erit huius libelli non iniucunda lectio, nec, ut spero, inutilis legenti: mihi certè etiã subleuamentũ inter tot fortunæ & ualetudinis aduersa: minus enim, dum commentamur, malis lædi uidemur. Igitur ut rem aggrediar, paulò altius ab Aeuo & Tempore exordiar, utpote quod ex his anni & cætera fluere uidentur. Est autem Aeuum, ut Censorinus scribit, tempus unum maximũ sine origine, sine fine, quod eodẽ modo semper fuit, semperq; futurũ est, neq; ad quenquam *Aeuum.*

hominem magis quàm ad alterũ pertinet. Idq; ipſum in tria quidam tempora diuidũt, præteritũ, præſens, & futurum. Præſens autem quod medium eſt, adeò eſt exiguum & incomprehenſibile, ut nullam accipiat longitudinem: neque aliud eſſe uideatur, quàm tranſacti futuriq; coniunctio. Porrò etiam adeò eſt inſtabile, ut ibidem ſit nunquam, & quod quis trãſcurrit, à futuro decerpit. Hæc uero ipſa inter ſe tempora, anteactum dico & futurum, neq; propria ſunt, neq; ita ut alterum altero longius breuiúsue uideatur. Quicquid enim non habet finem, collationem menſuræ nõ recipit. quapropter ęuum neq; annorum, neq; ſeculorũ numero, neq; denique ullo finito temporis modo metiri quiſquã poterit. Recte illud ergo quod infinitum eſt, nos ita finiemus: Aeuum ętas eſt perpetua, id eſt, æternitas, cuius neq; initiũ, neq; finis eſt. Vel ita: Aeuũ continuatio quædam eſt temporis ſine principio & ſine fine manens, ex quo tempus continuè fluit. Vnde philoſophus ille noſter & poëta ita cecinit: Qui tempus ab æuo Ire iubes. Aeuum tamen Varro ab ætate deducere uidetur: ait enim: Aeuum ab ætate omniũ annorum. hinc (inquit) Aeuiternum, quod factum eſt æternũ: id ait Chryſippus eſſe αἰὼν. hæc Varro. Sanè Aeuum græcum eſt, quod αἰὼν dicit, quòd ſemper exiſtat, παρὰ τὸ ἀεὶ ὤν.

Hinc

Hinc deum principium rerum omnium ὤν dictũ uidemus. Vnde ridicule xxx. ab eo æonas hęretici à Valentino induxerũt, quos cum alij, tum Irenæus & Tertullianus coarguunt. Quidam hoc tempore magnum esse negociũ putant, inter æuum, æuitatem, æternitatem, & eiusmodi cætera statuere: sed nos parum profuturas propositæ nostrę institutioni eorum argutias mittimus, & cum ijs simul Aegyptiorũ hieroglyphica, qui per lunam & solem æuum designabant: uel per serpentẽ, qui toto reliquo corpore caudã contegat, serpentemq́ ipsum illi uræum uocabant, Gręci basiliscum, nos regulum. Sed nõ modò hoc Aegyptij, sed & Phœnices effingebant, idq́ ipsi mundo assignabant, qui ex seipso alitur, & in se idem reuoluitur. Antiqui quidem Græci cum æuũ ipsi effingere uolebant, hac figura utebantur ⊗ ut in uetustis adhuc codicibus datur uideri. Sed enim apud Græcos αἰὼν uaria significat: nam interdum quidem, ut diximus, æternitatẽ sine principio, sine fine. Interdũ totam hominis uitã, ut apud Homerũ & Herodotũ, & hoc sensu ab ἀᾶν, quod est spirare, deducitur. Interdum & generationem & ætatem, ut cum dicimus, septem æonas à mundi exordio ad futurum interitum. Sed & medici αἰῶνα spinæ medullam significare contendunt, quomodo est illud apud Hippocratẽ: αὔθρωπός τι αἰών.

νοσήσας τὸν αἰῶνα ἑβδομιαῖος ἀπέθανεν. hoc eſt, homo quidam ægrotans ex æone ſeptenarius deceſsit. Sed de Aeuo ſatis, nunc quod ex eo prodit, de tempore aliqua afferamus: de quo adeò uariè à ſcriptoribus traditũ, ut uix uiam inuenias, qua in eo deſcribendo te explices. Nam ſunt qui ſcribant, quod ſemper fuerit neceſſe eſſe, ſiue ante mundũ, ſiue cum mundo. Multi quidem natũ mundũ, multi non natum eſſe contendunt. Ergo hoc tempus generale, quia neq; initium, neq; finem habet, & æternitas eſt, quam Græci, ut modo dictum eſt, αἰὼν appellant, difficile eſt definiri, ut ait Cicero. Sed de tẽpore quo nunc utimur, ita poteſt: Tempus eſt pars quædam æternitatis, cum certa alicuius ſpacij ſignificatione, puta ſeculi, anni, menſis, & cætera: ita tamẽ ut intelligas partem æternitatis nõ propriè dictã, ſed per ſimilitudinẽ: neq; enim æuum menſurã capit. Poſsidonius tempus eſſe ait incorporeum, quod nihil aliud ſit quã interuallum mundani motus. Vnde & antiqui gentium theologi, Saturnũ qui temporis ſymbolum credebatur, οὐρανοῦ, hoc eſt, cœli filium dicebant. Quam ſententiã inter philoſophos multi ſequentes, tempus eſſe dixerunt cœleſtis motus definitionẽ. Et propterea Varro, Tempus, inquit, eſt interuallum mundi & motus. Vel ut alij colligunt, Tempus eſt certa dimenſio, quæ ex cœli conuerſion

Tempus uariè à uarijs deſcriptũ.

ſione cognoſcitur. Alij numerum & menſu ram motus eſſe dixerunt. Sunt qui harũ nul lam probent, ſic ratiocinãtes. Cur ſolis, aiũt, & lunæ ac ſiderum motus tempora ſunt, & non potius omnium corporum? An uero ſi ceſſarent cœli luminaria, & rota figuli moue retur, nõ eſſet tempus quo eos gyros & circuitus metiremur: diceremusq́ aut æqualibus morulis agi, aut ſi aliàs tardius aliàs uelocius moueret, alios magis diuturnos eſſe alios minus? Quid uero? Nõne & cum nos hæc diceremus, in aliquo tempore loqui diceremur? Sed nec corporis quidem motũ de finiri tempus poſſe uideri poteſt: ſiquidem corpus aliquando mouetur, aliquando ſtat. Nec ſolum motum eius, ſed etiam ſtatũ tem pore metimur, & tantũ ſtetiſſe dicimus quãtum temporis fluxit: ut cum ſolem uel lunã in ſacris uel profanis hiſtorijs aliquando ſte tiſſe legimus, eo interuallo quo ſol uel luna & cœlum ſtabat, num aliquod tempus ibat? Ergo corporis motus tempus recte dici nõ poteſt. Pari quoq; ratione numerũ uel menſuram motus ipſum dicere abſonũ uidetur. Democritus & Leucippus atque Epicurus mundum ex indiuiſibilibus fruſtulis (ut ſic dicamus) quas ἀτόμους illi uocant, fabricatum eſſe dixerunt: dura ſanè, & iure improbata ſententia. Quantum autem magis fuiſſet im probanda, ſi mundum conſtare ex atomorũ

numero dixiſſent, nõ aliter ac ſi dicerent, domum conſtare ex numero lapidum, aut lineam cõſtare ex numero punctorum, cum paries ex numeroſis lapidibus, & linea, ut quidã uolũt, ex numeroſis punctis, nõ ex eorum numero cõſtet. Tempus ergo nõ modò numerus eſt, ſed ne numeroſum quidẽ, aut numerabile. Sunt qui diſtenſionẽ quandam eſſe tẽpus affirmẽt: ſed cuius rei diſtenſio uel continuatio ſit, ſe palàm ignorare fatent. Pythagoræi, ut Timæus Locrenſis refert, tẽpus æternitatis imaginẽ eſſe uolunt: id utiq; tempus eſſe ſignificãtes reſpectu ęternitatis æternæq; ſtabilitatis. Plato in Timæo, & Philon in Coſmopœia, cæteriq; qui fabricatũ mundum aſſeuerãt, tempus ab ipſo cœli naſcẽtis circumactu incepiſſe tradunt. Ariſtoteles & eum ſecuti, q̃d mundũ æternũ rati ſunt, tempus infinitũ exiſtimauere, cęliq; motu tẽperari. Hinc Varro apud Latinos à ſolis & lunæ tenore temperato, tempus dictũ putat. χρόνος uero Gręci à κρόνῳ, id eſt, Saturno deducunt. Stoici quidẽ teſte Hieron. tẽpus ita definiũt: χρόνος ἐστὶ ἐπανόρθωσις, καὶ πραγμάτων τήρησις. hoc eſt, Tempus eſt correctio, & rerũ cõſeruatio. Omneq; tempus, quo non uirtutibus opera impenditur, perire credũt, nec penè tempus eſſe. Epicureus Lucretius tempus nihil eſſe per ſe putat, ſed rebus ab ipſis cõſequi. Eius uerſus ex primo libro adſcribam;

Tem-

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis,
Consequitur sensus, transactum quid sit in æuo:
Tum quæ res, quid porrò deinde sequatur,
Nec per se quenquam tempus sentire fatendum est,
Semotũ ab rerum motu placidaq́; quiete. & cæt.

Sed plura de his mißis. Nunquid ante mundum & cœlum à deo fabricatore conditũ, aliquod fuisse tempus dicemus? Nullũ pleriq; dicunt: alij fuisse quidem, sed non intellectũ, minusq́ꝫ destinctum: id quod apud M. Tullium Velleius: Non enim, inquit, si mundus nullus erat, secula non erant. Secula nunc dico non ea quæ dierum noctiumq́ꝫ numero annuis cursibus conficiuntur. Nam fateor ea sine mundi conuersione effici nõ potuisse. Sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla circunscriptio temporum metiebatur: spacio tamen qualis ea fuerit intelligi non potest, q̃d ne in cogitationẽ quidẽ cadit, ut fuerit tempus aliquod, nullum cũ tempus esset. Hęc Velleius, uel Tullius potius in primo de nat. deorũ. Num melius erit si ita distinguamus: aliquod esse tempus cõfusum, inordinatũ, inarticulatumq́ꝫ: & aliquod esse distinctũ, ordinatũ, articulatũq́ꝫ. Cõfusum, quale chaos & secula fuere æternitatis, id est, ante mundi constitutionẽ, humano licet intellectui ac cogitationi id minus sit noscibile, imaginatione tamen cõprehensibile. Distinctum uero & articulatũ id esse,

quo secula, anni, menses, diesq́ metimur.

Sed nos iam temporū spacia interuallaq́ speculemur, idq́ ex uarijs scriptorum sententijs, & primum ex Varrone, qui hac de re ita statuit, ut Censorinus refert: Primū, inquit, interuallum ab hominū principio ad cataclysmū priorē perducit. Secundū ad Olympiadem primam, quod quia in eo multa fabulosa referuntur, mythicum dicitur. Tertium à prima Olympiade ad sua Varronis tempora, quod historicum dictum est, quia res in eo gestæ ueris historijs continentur. Primum tempus, ait Varro, siue habuit initium, seu semper fuit, quot annorum fuerit, planè ait comprehendi nō potest. Videmus enim Hebræos nostrosq́ nō usquequaq́ cōuenire: quod noster Picus, ut alios mittam, ostendit. Secundum quoq́ non planè scitur, sed tamen ad M. circiter & DC. annos fuisse creditur, à priore scilicet cataclysmo, quem dicunt Ogygis, ad Inachi regnum annis circiter CCCC. Hinc ad Olympiadem primam paulò plus CCCC. quos solos, quamuis mythici temporis postremos, nō quia à memoria scriptorū proximos, quidam certius definire uoluere: & quod Sosibius, quo mathetico usus est Cæsar, scripsit fuisse CCCXCV. annorū, Eratosthenes autē VII & CCCC. Timæus XVII & CCCC. Aretes CCCLXIIII. & præterea multi diuersę, quorum etiam

Temporis diuisio. *Mythicum.* *Historicum.*

etiam ipſa diſſenſio incertum eſſe declarat. De tertio autē tempore aliqua fuit inter autores diſſenſio in ſex ſeptemue tantummodo annis uerſata: ſed hoc quodcunq; caliginis Varro diſcuſsit, & pro cętera ſua ſagacitate, nunc diuerſarum ciuitatū conferens tempora, nunc defectus eorumq; interualla retro dinumerans, uerum eruit, lucemq; oſtendit, per quam numerus certus nō annorum modo, ſed & dierum perſpici poſsit. Sed & in hac Varroniana diſtinctione erratum uidetur maxime, ea puto de cauſa, quoniam eius libri deperditi ſunt. Verū apud noſtros Iulius Africanus ſub Imperatore M. Aurelio Antonio ſimplicis hiſtoriæ ſtylo, & poſt hunc Euſebius Pamphili & Hieronymus, hanc temporum ab orbe condito per dynaſtias & regna ſupputationem uidentur diligentiſsimè confeciſſe. Sed & ante hos Beroſus Chaldæus, Philon & Ioſephus Hebræi. Id etiā in lib. de ciuit. Dei Aurelius Auguſtinus, & Iſidorus in Chronico & Etymologijs, & Bedas attigerunt, ut miſſos faciam qui noſtro tempore græcè & latinè Chronica ſcripſerunt. Ex quibus omnibus nos ita collegimus, ab orbe condito ad primū uſq; annū IESV CHRISTI D.N. annos fluxiſſe $\overset{M}{V}$ C C. hoc eſt, millenos quinos & ducenos, 5200. P.M. à quo anno ad hūc quo nos hæc ipſa cōmentamur M.D.XXXIX. quæ ſum

ma plus minus conficit annos $\overset{M}{\text{VI}}$.DCC.XXXIX.hoc est,6739. Non me præterit ab hac descriptione dissentire Hebręos quosdã, Alfonsum regem, & Picũ, & alios nõnullos. Quę si nosse uoluissent gentes, nõ in tot inci dissent de mundi ætate ambages. Plato, qui ueritati propius accessit, mundũ quidẽ conditũ ab opifice Deo asseruit, sed quo principio minime: Aegyptiũ eñ inducit de mundi ætate innumerabilia secula cõmemorantẽ, qui Gręcos idcirco tanq̃ semper pueros irridet. Vt mittã in pręsentia quę de coctilib. lateribus tradunt uel confingunt potius, innumerabiles pene annos ostendentib. Celebratur epistola Alexãdri Magni ad Olympiadẽ matrẽ suam, quã scripsit narrationẽ cuiusdã Aegyptij sacerdotis insinuans, quã protulit ex literis quæ sacræ apud illos habent. Cõtinet etiã regna, quæ græca quoq; nouit historia, in quibus regnũ Assyriorũ in eadem epistola quinq; millia excedit annorũ. In græca uero historia mille fermè & CCC. habet ab ipsius belli principatu, quẽ & ille Aegyptius in eiusdem regni ponit exordio. Persarũ autem & Macedonũ imperiũ usq; ad ipsum Alexandrũ cui loquebatur, plusquã octo annorum millia ille constituit, cum apud Gręcos Macedonum usq; ad mortem Alexandri CCCCLXXXV. reperiant anni,. Persarũ uero donec ipsius Alexãdri uictoria finiretur,

CC &

cc & xxx. cōputentur. Hæc quidē Aurelius Augustinus. Chaldæi quoque, & qui ex Caucaso cœli signa seruasse ferunt, ut Cicero & Lactātius scribūt, quadringenta & septuaginta millia annorū monumentis comprehensa se habere affirmarunt. Quare minus mirū uideri debet, si Aristoteles & eum secuti philosophi, in eam opinionē impegerunt, ut æternū mundum & sine principio & fine uel crediderint, uel certè literarū monumentis prodiderint.

His ita de temporum interuallis uel ætatibus expositis, temporis quoq; partes scrutemur. Isidorus inquit: Tempora momētis, horis, diebus, mēsibus, annis, seculis, ętatibusq; diuiduntur. Momentum est minimū atq; angustissimū tempus, à motu siderū dictum: est enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cum sol aliquid sibi cedit, atq; succedit. Hęc ille. Alij tempus ita distinguunt: seculum, ętas, annus, mensis, hebdomas, dies, quadrans, hora, punctum, momentū, uncia atomus. Sunt ex nostris qui ita dirimunt. In ætatem primum, quam mille annorū esse dicūt. Deinde in seculum, quod centum annorum. In indictionem, quam xv. annorū statuunt. In lustrū, quę Græcis est olympias, quę perfectos quatuor annos cōtinet. Tum in annū diuidūt, quem in quatuor horas uel tēpora distinguunt. Tempus in tres menses,

Temporis partes.

Momen.

Menses in hebdomadas quatuor. Hebdomada in dies VII. Dies in quadrãtes quatuor. Quadrans in sex horas diuiditur. Porrò hora in quatuor puncta. Punctũ in decem momenta. Momentũ, quod & momen apud antiquos uocitatũ uidemus, in uncias duodecim. Vncia in XLVII atomos. Atomus uero, ut uox ipsa indicat, diuidi ac secari in partes nõ potest. Nuper cum antiquos quosdã libellos euoluerem, qui mensurarũ ac ponderum rationem continent, inter cętera curiose pertractata & hoc legi: Annũ & mensem libram utrunq; dici posse, quod ille ex XII mẽsibus, hic ex XII horis cõstet: porrò horam cõstare ex quinq; punctis, X minutis, XV partibus, XL momẽtis, & LX ostentis: horamq; diei secundũ solis cursum quinque puncta habere, iuxta uero lunam quatuor duntaxat. Qui latinè tamẽ & synceriùs locuti sunt, momentum uel ut momen diximus, pro breui quidem tempore accipiunt, quotum tamen haud definiunt, sicut & punctum, ut Horatius cum ait, Quid enim? concurritur, horæ momento. & per tralationẽ ad alia, ut illud poëtæ Luc. Non pondera rerum Non momenta sumus. Sed à grammaticis accuratius. Punctũ & temporis ait Terentius: Tum temporis pũcta mihi ad hanc rem. Cicero: Die dico? imò hora atq; etiam puncto temporis eodem. Idem: Hunc diem, hoc

hoc punctum temporis. Quod & frequentius diuus Hieronymus quadã epistola ita enunciauit: In atomo, in puncto temporis atq; momento. Lucretius puncto tempore uisus est dixisse in secundo:

Et capiant sensus, & puncto tempore reddant.

Nisi quis legere malit temporis, & s de uersu elidat, ut apud eum frequenter fit. Minutis nunc quidem LX. astrologi dicũt horam constare, sed Boëtius Seuerinus puncto minus esse minutum ostendit. Alij alias minutias gradusq; cõmenti sunt, ut qui post Ptolemæum & Theonem cum græcè tum latinè barbareq; astronomica scripsere. Mihi uisum est satius in tres partes tempus omne diuidere: in annos, menses & dies. Annos porrò in magnos, uertentes, in secula, ætates, geneas, lustra uel olympiades, & penteteres, in trieteres, indictiones, æra, iobeleos. Præterea menses in Calendas, Nonas, Idus, uel ut Græci, in Neomenian, consistentes, id est ἱσταμένους, decades, & icades uel desinentes, id est, φθίνοντος. Dies uero in quadrantes, horas, & cæteras partes. Exordiemurq; ab anno magno, primumq; ne quid desideretur etymon excutiemus.

Annus, ut Varro interpretatur, ut parui circuli annuli, sic magni circites anni dicebantur. Hinc & Seruius ab annulo dictum annum existimauit, qui & Aegyptios ait an

te literarũ usum: dracone caudam ſuam mordente annũ effinxiſſe, qua de re antè locuti ſumus. Atteius uero Capito annũ à circuitu temporis dictũ ait, quia ueteres Am pro circum ponere ſolebãt. Alij annũ ab annouando, quia ſuo naturali ordine cũcta annouet, hoc eſt, circumnouet. Sex. Pompeius annũ ex gręco uenire ait: quod enim illi ἔννον, nos annũ dicimus: & quod nos trienniũ, illi τριέννον. Non ſum tamen neſcius, aliam habere lectionem, qui nunc impreſsi ſunt codices. Sed enim ἔνν dictionem per ſimplex ν ſcribere uident Suidas & Euſtathius, & cum afflatu: atq; ideo uidet minus conſonũ, ut ab eo deriuetur. Sed nec te pigeat audire Socratem ita loquentẽ in Cratylo: ἐνιαυτὸς, inquit, & ἔτος idem eſſe uidentur: quod enim in lumen uicißim educit quæcunq; naſcuntur, fiuntq; ex terra, ipſumq; in ſeipſo examinat & diſcernit, annus eſt: qui in duo ſectus eſt, ut Iouem in ζῆνα καὶ δία dictum eſt. Ita & annus ἐνιαυτὸς, quia in ſeipſo: & ἔτος, quia examinat, quaſi τὸ ἐν αὑτῷ ἐτάζον iunctim, quod diſiunctum facit ἐνιαυτὸς καὶ ἔτος. Hæc in Cratylo. Grammatici porro & aliam afferunt interpretationem ſuper illud Homeri: ἐνιαυτοὶ μεγάλου διὸς, quæ quoniam noſtro negocio minus eſt apta & uerboſior, à nobis ideo mittitur. Certe & illud ſciendum, ἐνιαυτὸν interdum pro longo temporis ſpacio deſumi, ut cum

comi-

comicus poëta dixit ἐτῶν ἐνιαυτὸς, παρὰ τὸ ἐνιαύω tunc dictus existimatur, quasi diutius immoretur. Sed & annum Gręci Lycobonta uocant, idq; ea ratione, ut scribit Aelianus, quod erga lupum sol amorem habere dicatur: eoq; animali Apollinem delectari ferunt, quod ipse in lucem æditus feratur ex Latona in lupæ speciē imaginemq; cōuersa. Cuius sanè rei & Homerus meminit, cum Apollinem uocitet λυκηγένην, ob eamq; rem lupi simulachrum in Delphico templo ex ære positum fuisse legimus. Sed hac de re alij alia, quod & Aurelius Macrobius exequitur. Nunc de annorum magnorum numero uarietateq; differendum. Annorum quos *Annus magnus.* magnos uocant, diuersa multiplexq; adeò magnitudo obseruata, quàm est autoribus prodita. Nam Aristoteles, ut ab hoc incipiam, hunc annum maximum potius quàm magnum uocauit, quem solis & lunæ uagarumq; quinq; stellarum orbes conficiūt, cum ad idem signū, ubi quondam simul fuerunt, unà referūntur. quod idem ferè M. Tullius in lib. de fin. bon. & mal. Idq; etiam in vi. de Republica ex Scipionis persona: Homines, inquit, annum tantum solis, id est, unius astri reditu metiuntur: re autem ipsa, quum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint: eandemq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint,

tunc ille uerè uertens annus appellari potest. Hunc autem fieri physici, ut Macrobius scribit, uolũt post annos XV. mil. peractos, mundanusq; annus nominatur. Plato uero in Timæo perfectũ appellat. Eius autem anni maximi hyems summa est cataclysmus, quem alluuionem uel diluuionem nostri uocant. Aestas uero ecpyreosis, quod est mundi incendium: nam in his alternis temporibus, mundus tum exignescere, tum exaquescere uidetur, ut Censorini uerbis utar. Hũc annum Aristarchus putauit esse annorũ uertentium duum mil. CCCCLXXXIIII. Aretes Dyrachinus quinque mil. DLII. Herodotus & Linus X. mil. DCCC. Dion XIII. mil. DCCCCLXXXIIII. Orpheus centum XX. Cassandrus tricies sexies centum mil. Noster Cicero XII. mil. DCCCCLIIII. Iosephus Hebræus antiq. lib. I. DC. tantum. Iulius, qui & Vilius Firmicus, MCCCC & LX. unius anni circuitu terminauit. Sunt qui cum phœnicis auis uita eius anni cõuersionem fieri scribant. Alij infinitũ esse, nec in se reuerti unquam putauerunt. Alij longe minore spacio magnũ hunc annũ mensi sunt, quippe qui ex duobus annis uertentibus illum constituerint: alij trium, alij quinq;, alij plurium: quorum rationes hic breuiter conabor absoluere. Veteres in Græcia ciuitates cum animaduerterẽt dum sol annuo cursu or-

ſu orbem ſuum circuit, lunam nouam inter dum terdecies exoriri, idq́ꝫ ſæpe alternis fie-ri, arbitrati ſunt lunares XII. menſes & dimidiatum, ad annũ naturalem cõuenire. Itaqꝫ annos ciuiles ſic ſtatuerunt, ut intercalando facerent alternos XII. menſium, alternos XIII. utrũqꝫ annum ſeparatum uertentem, iunctos ambos annum magnum uocantes. Idq́ꝫ tempus trieterida appellabãt, quod ter tio quoqꝫ anno redibat: quo in primis tempore Bacchi ſacra celebrabantur, quæ ideo Trieterica uocitata ſunt: & qui in iis uerſus canebantur, τριασμοὶ dicti, de quibus in hiſto ria & dialogis poëtarum egimus. Penteteri da uero nominabãt, quod quinto quoqꝫ an no reuertebat̃, qui annus magnus ex quadriennio cõmodior uiſus eſt, quod uidelicet ratione ſolis circuitus congrueret: cuius an nus quidẽ ſolis conſtat ex diebus CCCLXV. & diei parte circiter quarta. Pentet eridas er go Græci maximè obſeruabant, id eſt, quaternorum annorũ circuitus, quas Olympia das uocabant, & ludos Ioui Olympio in Eli de celebrabant. Hoc quidem ſcribit Cenſori nus, cui & de Olympiadum numero annorum Solinus in Polyhiſtore aſtipulat̃. Idem & Suidas, & Euſebius, ſi quis eius de tẽporibus libros diligẽtius euoluat. Idem & Hiero nymus in Chronico, & in expoſitione hebdomadũ Danielis prophetæ. Iſidorus item

non adeò contemnendus ſcriptor: Et hoc, inquit, certaminis tempus Olympiadem uocauerunt, quadriennio in una Olympiade ſupputato. Iſaacius quoq; in cõmentarijs in poëtam Lycophronẽ, quinquageſimo quoque menſe Olympicum agonem celebratũ prodidit. Hoc ideo pluribus recenſui, quod uideo multos hac de re diſceptare. Non me fugit uulgus & grammaticos quoſdam aliter ſentire, ut Lactantius Cœlius in primo Theb. qui ita ſcribit: Quinto finito anno agon olympicus fiebat. quo loco quarto potius legendum puto, quibus & poëtæ, ſi recte perpendantur, parum ſuffragantur. Ouid. de Ponto ad Brutum:

In Scythia nobis quinquennis Olympias acta eſt,
Iam tempus luſtri tranſit in alterius.

Seneca in Herc. furente:

Qualis elæum coit ad tonantem
Quinta cum ſacrum reuocauit æſtas.

Non enim de perfecto quinquennio agũt, ſed iam incœpto. Ita etiam de luſtro intelligendum, quod ad penteteridis græcæ modum Romani celebrabant: ideoq; ſic uocabatur, ut ait Iſidorus, quod cenſu per quinquennium in Repub. peracto, urbs Roma luſtrabatur. Vel, ut ſcribit Varro, luſtrũ nominatum eſt à luendo, id eſt, ſoluendo, quod quinto quoq; anno uectigalia & alia tributa per cenſores ſoluebantur. A Seruio uero Tullio

Luſtrum.

Tullio ita institutum, ut quinto quoq; anno censu ciuiũ habito, lustrũ cõderetur, sed nõ ita à posteris obseruatũ. Nam cum inter primum à Seruio rege conditum lustrum, & id quod ab Imperatore Vespasiano V. & Cæs. filio III. COSS. factum est, anni interfuerũt paulominus DCL. lustra tamen per ea tempora non plura quàm LXXV. facta sunt, & postea planè fieri desierunt. Quod si uerum est non plura quàm LXXV. fuisse, nõ uidentur continuata fuisse, id quod & uerisimile est, bellis pręcipue ciuilibus impedientibus, cæterisq; reipub. incõmodis. Rursus tamen annus idem magnus per Capitolinos agones, ut Censorinus scribit, cęptus est diligentius scrutari: quorũ agonum primus à Domitiano institutus fuit, die XII. eius & Sergij Cornelij Dolabellę consulatu. Verũ cum apud Græcos hoc tempus ad solis tantũmodo cursum, nec ad lunę cõgruere uideretur, duplicatum est, & octoëteris facta, quę tunc ἐννεατηρὶς uocitata est, quia primus eius annus nono quoq; anno redibat: huncq; circuitũ uerè annum magnũ esse magna pars Gręcię existimauit, quod annis uertentibus solidis constaret, ut propriè in anno magno fieri par est: nam dies sunt solidi uno minus centum, anniq; uertentes solidi octo. Hanc octoëterida uulgò creditum est ab Eudoxo Gnidio institutam ex disciplina Aegyptio-

rum Nectanabo tradente, ut Laërtius prodit. Huius anni apud Lucanum Pharsaliæ lib. x. est mentio, loquente Cæsare in conuiuio Cleopatræ:

Non meus Eudoxi uincatur fastibus annus.

Tametsi Seruius in v. Aeneid. eum primum annum deprehendisse scribit, & post ipsum Hipparchus, de uertente intelligẽs. Sed hãc ipsam octoëterida Leostratũ Tenedium primum ferunt composuisse, & postea alij aliter, qui mensibus uarie intercalandis suas octoëteridas protulerunt, ut fecit Harpalus, Nautelis, Menestratus, item alij in queis Dositheus, cui in primis octoëteris Eudoxi inscribitur. Ob hoc multæ in Græcia religiones hoc interuallo temporis summa cęremonia cultæ fuere. Delphis quoq; ludi, qui uocantur Pythia, post annum octauũ olim cõficiebantur. Post has etiam quæ uocatæ fuerunt Dodecaëteres ex annis uertentib. XII. cui anno Chaldaico nomen fuit, quem Genethliaci non ad solis lunæq; cursus, sed ad obseruationes alias habebant accõmodatũ, quod in eo dicebant tempestates frugumq; prouentus ac sterilitates, itemq; morbos circuire. Præterea fuerũt & alij complures magni anni, ut Metonicus, quem Meton Atheniensis, non Lacon, mathematicus, ex annis uno de uiginti constituit, eaq; causa Decaënneaeteris, uel ut Suidas & Theophilus, ἐννεα-

Annus Metonicus.

κκι-

καιδεκαέτηρις appellatur, & intercalatur septies: in eoq́ anno sunt dies sex mil. & CCCCXL. Huius anni meminit Cicero in epistolis ad Atticũ: Quis erit, ait, cui credam? aut quando iste Metonis annus ueniet? Metonis meminit & Columella, eiusq́ anni: item Aristophanes in Auib. Theon uero, seu qui alius in cõmentarijs in Aratũ poëtam Metonis meminit, illumq́ numerorũ rationem diligentissimè tenuisse scribit, dicereq́ solitum affirmat, paruum annum ad magni comparationem esse compositũ: nõ tamen illum, sed qui post eum fuere astrologos ait tabulas in urbibus constituisse de decem & nouẽ annorũ solis anfractibus & circuitibus, ut iuxta unumquenq́ annũ, qualis futura esset hyems, quale uer, qualis æstas, qualis'ue autumnus, nosceret, & insuper qui uenti, aliaq́ pleraq́ quę mortaliũ usui forent. De Metone quoq́ diuersa Callistratus, Euphronius & Phrynichus scripsere, eumq́ & medicum & astrologum optimum fuisse. De Metone iam satis. Fuit & Philolai Pythagorici annus magnus, ex annis LIX. in quo erant menses intercalares XX. & unus. Fuit item Calippi ex annis LXXVI. ita ut mẽses duo de XXX. intercalarẽtur. Fuit & Democriti annus ex annis LXXXII. cum intercalares essent XXVIII. Sed & Hipparchi ex annis CCC IIII. in quo intercalabatur centies decies bis.

Hæc annorũ magnitudo discrepat, eò quod inter astrologos nõ cõuenit quanto uel sol plus quàm CCCLXV. dies in anno cõficiat, uel luna minus quàm XXX. in mense. Vnde usq; ad hanc diem, plúrima licet sint tradita & quotidie tradantur, nõ congruere tamen planè, alio aliquid indies superaddente uel detrahente, ut iam etiam Ptolemæi tabulæ nedum Alphonsi regis sordescãt: qua etiam de causa ingentia condita sint à plerisq; uolumina, de nostra aberrante ob id Dominicæ (ut nostræ religionis uocibus utar) resũrrectionis solennitate. Verum quod restat agamus. Aegyptiorũ magnus annus est, quẽ κυνικὸν Græci, Latini canicularẽ uocant. Nihil hic ad lunã pertinet, propterea quod initium illius sumit cum prímo die eius mensis quem uocant Thoth, quo caniculæ sidus apud eos exoritur. Caniculę illi astrum σωθὶν uocant, ἀστροκυῶνα Græci, idq; principiũ inter stellas tenere arbitrantur, ut scribit Horus Apollo. Iidem annum effingebant deę Isidis imagine, muliebri scilicet specie, uel palmæ plantæ figura: idq; ea ratione, quod arbor hæc luna exoriente, unam gignat bain, quo modo XII. bais annum explet. Baiæ uero dicuntur folia uel ramuli palmarum. Porrò annum suum magnum Aegyptij eodem autore lib. ij. quatuor annorũ habuere, ita referente Philippo, qui Horum ex lingua ægyptiaca

ptiaca in græcam conuertit: Hominem, inquit, qui perfectam ætatem uixerit, mortuæ cornicis imagine effingunt: hæc enim centũ annos uiuere traditur: annusq́; ægyptiacus quadriennij spacium perficit. hæc ille. Idem fateri uidetur Censorinus, qui scribit: Aegyptiorũ annus ciuilis solus habet dies CCCLXV. sine ullo intercalari. Itaq; quadriennio eo fit, ut annus MCCCCLX. diebus ad idem reuoluatur principiũ. Hic annus etiã ἡλιακὸς à quibusdam dicitur, ab alijs ἐνιαυτός. Atq; hactenus de annorũ magnorũ uarietate dictum sit, deinceps de seculo, de genea et indictione agendum, & post hæc de annis uertentibus differendi locus erit idoneus.

Seculum quidam idem esse existimarunt quod græcè τὸ αἰὼν, quo pacto & sacra nostra scriptura. Sed de eo nos agimus prout est spacium temporis definitum. Est ergo seculum, ut Varro scripsit, spacium annorũ centum, dictum à sene, quod longissimum spacium senescendorũ hominũ id antiqui putarunt. Alij uero à sequendo dictum putant, quod seipsa tempora sequantur: primamq́; eius dictionis syllabam producunt, quidam & diphthongo scribũt. Sanè, ut Censorinus ait, seculum est spacium uitæ humanæ longissimum, partu & morte definitum. Quare qui annos triginta seculum putarunt, multum uidentur errasse: hoc enim tempus Ge- Seculum.

neam uocari Heraclitus & Zeno sunt autores. Sed de genea quæ in poëtarum historia prodidi, in hoc etiam pauló post breuiter repetam. Seculum autem quid sit, usq; ad sua tempora ad subtile non examinatũ fuisse putauit Censorinus, qui ait poëtas multa incredibilia scripsisse, puta aurea secula, & argentea, aliaq́;, ut Hesiodus & Naso. nec minus historici græci, quamuis à uero par nõ fuit decedere, ut Herodotus, apud quem se legisse ait Censorinus (nisi locus sit mendosus) Arganthonium Tartesiorũ regem C & L. annorum fuisse, quod tamen ego apud Herodotum haud legi, quod meminerim. Idem tamen & Lucianus in Macrobijs, eundemq́; citat Herodotum, & cum eo Anacreontem Lyricum poëtam. Sed Arganthonij ut longæui & Cicero & Valerius, itemq́; Plinius, Ausonius, Sillius, alij, cum Herodoto. Addatur Ephorus, qui tradit Arcadas dicere, apud se reges antiquos aliquot ad CCC. uixisse annos. Verum hęc fabulosa prætereunda, nisi annos eorũ trimestres intelligamus, ut alio loco referemus. Hoc loco mittã quæ Lucianus multa in eo libello de lõgæuis collegit. Hebræi quoq; suum seculum, quod illi Olam uocant, quinquagesimo anno definiebant, ut Hieronymus his propémodum uerbis scribit: In Hebræo, inquit, seculum, id est Olam, ubi Vau literam positã habuerit, æternitatem

nitatem significat:ubi uero fine Vau scribitur,annū quinquagesimū quem illi Iobeleū uocāt.ob hanc causam & ille Hebræus, qui propter uxorem & liberos amans dominū suum,aure pertusa seruitio subigitur, seruire iubetur in seculum,hoc est, in annū quinquagesimū. Sed ut hoc apud Hebræos ratū fuit,ita minus apud gentes:atque in primis nō cōuenit inter astrologos, qui in stellarū signorumq́ motuum ratione,uerū se scrutari putāt.Nam Epigenes c & xII.annis longissimā uitam constituit,uel ut Plinius dicere uidetur,c xxII. Berosus uero,ut Censorinus scribit,centum & sex, ut Plinius c. & xvII.Alij ad c & xx.annos produci posse asseuerāt,quidam etiā ultra credidere.Fuerunt qui nō idem putarent ubiq; obseruandum,sed uariè per diuersas regiones, prout in singulis sit cœli ad circulum finitorē inclinatio,quod κλίμα dicitur.Sed licet ueritas in obscuro lateat, tamen in unaquaq; ciuitate quæ sint naturalia secula,Rituales Hetruscorum uident apud antiquos docuisse,in quibus scriptum accepimus initia sic ponenda seculorū:Quo die urbes atq; ciuitates cōstituerentur, de ijs qui eo die nati essent, eum qui diutissimè uixisset, die mortis suæ primi seculi modulum finire: eoq́ die qui essent reliqui in ciuitate, de ijs rursum eius mortem qui quamlongissimā egisset ætatem, finem

esse secundi seculi: sic deinceps tempus reliquorum terminari. Sed & quòd ignorarēt homines portenta mitti diuinitus, quibus admonerentur unumquodque seculum esse finitum: hęc portenta Hetrusci pro haruspicij disciplinæq́ue suæ peritia diligenter obseruata in libros retulerunt. Quare in Thuscis historijs, quæ VIII. eorum seculo scriptæ sunt, ut Varro testatur, & quot numero secula ei genti data sint, & transactorum singula quanta fuerint, quibus ue ostentis eorum exitus designati sint, continetur. Itaque scriptum est quatuor prima secula annorum fuisse c. & v. Quintum cxxiii. Sextum undeuiginti & centū. Septimū totidem. Octauum demum agi, nonum & decimum superesse, quibus transactis finem fore nominis Hetrusci: quod & factum fuit: Nisi & hoc demum tempore nouum inter eos regnum, nescio quo fato, inauspicatum illud quidem constitutum fuisset. Romanorum autem secula quidam ludis secularibus putant distingui: cui rei si fides certa est, modus Romani seculi est incertus. Temporum enim interualla quibus ludi ij referri debeant, non modò quanta fuerint retro ignoratur, sed ne quidem quanta esse debeant scitur. Nam ita institutum esse centesimo quoque anno ut fierent, id tum Antias aliįq́ue historici autores sunt, tum Varro

cum

cum alibi, tum de ſcenicis originibus libro primo ita ſcriptum reliquit: Cum multa portenta fierent, & murus & turris, quæ ſunt inter portam Collinam & Exquilinam, de cœlo eſſent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemuiri adijſſent, renunciauerunt, ut Diti patri & Proſerpinæ ludi Terentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hoſtiæ furuæ immolarentur, utq; ludi centeſimo quoque anno fierent. Sed quod ait Varro portam Exquilinam de cœlo tactam, alij Sabiuſam ſcribunt. Feſtus Terentum locum fuiſſe ſcribit in campo Martio, quo in loco ara Ditis patris in terra occultabatur, & propterea ludi Terentini dicti, Auſonius Gallus poëta:

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

Papinius in Syluis:

Aut inſtaurati peccauerit ara Terenti.

Val. Max. libro ſecundo memorabilium aliud tradit ſecularium ludorum initium, à Valeſio quodam uitæ ruſticæ uiro locuplete, qui tribus liberis ut ſuccurreret, oraculum accepit ut Tarentum peteret. Huius poſtea Val. Publicola exemplum ſecutus, apud eandem aram trinoctio ludos fecit. Titus item Liuius libro centeſimo triceſimoſexto: Eodem, inquit, anno ludos ſeculares Cæſar ingenti apparatu fecit, quos centeſimo quoque anno (is enim terminus

feculi)fieri mos:utq; decimo centefimo quo que anno repetant tam cõmentarij Quindecimuirorum, quàm diui Augufti edicta teftari uidentur, adeò ut Horatius Flaccus in carmine, quod de fecularibus ludis cantatũ eft,id tempus hoc modo defignauerit:

Certus undenos decies per annos
Orbis,ut cantus referatq; ludos,
Ter die clara totidemq; grata
Nocte frequentes.

Sed nos de feculo fatis, nam de ludis fecularibus Politianus in mifcellaneis eruditè plura collegit. Nunc ergo ut polliciti fu-
γενεά. mus,de genea nos agamus.γενεὰν Græci uocant,quã Latini tum ætatem, tum feculum uerterunt:funt & qui generationem,& præfertim in facris libris:nam humanæ uitæ fpacium cuiufq; genean nuncupant.Verum autorum pleriq;,feptem annorum fpacium fignificare cõtendunt,hoc eft, quas aliàs hebdomadas uocamus. Vnde & Hippocrates & ab eo medici,ante duas geneas pueris uenas incidi nõ oportere præcipiunt.quo pacto fortafsis de Orphei uita apud Suidam intelligendum: nam fi aliter exponere uoluerimus, qui fieri poterit ut Orpheus XI. geneas uixerit? Atqui Plutarchus & Zeno, & non ignobiles quidam grãmatici, geneam fpacium XXX. annorum exiftimauere,quo pacto etiam Hefiodus & Homerus, & qui

ab his

ab his poëtæ Neſtorem ſcribunt tres geneas uixiſſe, quas noſtri tria ſecula & tres ætates uocauere. Lucianus quoq; in Macrobijs de Tireſia ita fermè ſcribit: Sed & Tireſian, inquit, uatem tragœdia ad ſex uſq; geneas uitam prorogaſſe prodit, id eſt, ad ſex ætates. Xenophon in libello de æquiuocis, de ætate, hoc eſt, genea ita ſcribit: Aetas apud diuerſos diuerſa metitur ſpacia, quia apud Aegyptios ſpacio xxx. annorum perficitur, & apud Grçcos quartam centenarij partem, id eſt, annos v. & xx. cõtinet. Cenſorinus uero ita ſcribit: Qui annos, ait, xxx. ſeculum putauerunt, multum uidentur erraſſe: hoc enim tempus geneam uocari quidam uolunt, quia orbis ætatis in eo ſit ſpacio. Orbem autem uocant ætatis, dum natura humana ad ſementem reuertitur. Hoc quidem geneæ tempus alij aliter definiuere. Heraclitus annos quinq; & xx. ſcribit dici geneã, Zenon xxx. quibus uerbis uidet error ineſſe. Nam Plutarchus in eo, quo cur oracula defecerunt cauſas inquirit, de ætatibus ſuper Heſiodi uerſibus, geneam ait ex Heracliti ſententia xxx. annorum eſſe, ubi & pleraq; alia, tum illud, quod aliqui centum & octo annorum γενεὰν cõſtituerint, quinquagintaq; & quatuor dimidium eſſe uitæ humanç. Reliqua ab eo ſubtilius diſputata miſſa facio. Aurelius Auguſtinus in cuiuſdam

psalmi Dauidici cõmentario geneam existimauit XV. annum non excedere: quidam & XXIX. ut est apud Phauorinũ super Hesiodi uersu de Nestore. Alia præterea multa genea significat, quę Theophilus & alij Græci enumerant: inter quę & illud, quod genea non modò de hominibus dicitur, sed & de equis, & folijs, ut est illud Homericum, quo hominum uitam folijs similem dixit: οἵηπερ φύλλων γενεὴ &c.

Monet me Christiana pietas, ut de anno Iubileo nonnihil & hic congerã. Annus Iobeleus fuit apud Hebræos duntaxat, & demum longo pòst tempore apud Christianos cõstitutus uidetur. Apud Hebræos quidem ex septem annorũ hebdomadibus perfectis, hoc est, quinquagesimo quoque anno celebrabatur: etenim quadragesimus nonus annus perficit septimã hebdomada: quo quidẽ anno clarius ac sonorius tubæ & buccinæ apud Hebræos resonabant, unde & uocabulum apud ipsos Iobeleus: Iobel enim Hebręi buccinam uocant. Eum annũ interpretatur Hieronymus remissionis: in illo quippe iuxta legem ad omnes antiqua reuertebatur possessio. Huius anni Moses, & ab eo Iosephus, & ab eis Christiani, rationẽ tradidere, quos inter Isidorus, Iubileus, inquit, annus remissionis: est enim Hebraicus & sermo & numerus qui septẽ annorũ hebdomadibus, id est,

id est, quadraginta & nouem annis texitur, in quo clangebat tubis, & ad omnes reuertebat antiqua possesio, debita absoluebantur, cõfirmabantur libertates. hunc numerũ etiã in diebus pentecostes & nos ipsi celebramus, post domini resurrectionẽ, remissa culpa, & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi, suscipiẽtes aduenientẽ in nos gratiã spiritus sancti. Hæc uero uerba ab Isidoro ante nostrũ Iubileum cõstitutum scripta sunt: eius enim omnino mẽtionem fecisset. Institutus autem Iubileus Christianorũ uidetur ad Hebræorum similitudinem, si minus dicere liceat ad gentilis seculi rationẽ: quippe qui à Bonifacio VIII. Romano Pontifice sit institutus centesimo quoque anno, quo tempore annus à uerbo corporato trecentesimus supra millesimũ agebatur: dein à Clemente VII. Pont. ad quinquagesimum reductus, id poscentibus Romanis: mox à Paulo II. ad XXV. redactus, quod hominis ętas ęgrè quinquagesimũ attingat, simul ut largior cœlestium gratiarũ, si non potius pecuniarum prouentus fieret, ut quidam argutè si non uerè scripsit. Celebratus iam bis mea ætate, primũ Alexandro VI. Borgia Pont. Rom. M. D. anno: & iterum Clemente VII. Medice M. D. XXV. quo ego tempore Romæ eram cum Hercule Ragon. S.R.E. sanctæ Agathæ diacono

Card. cuius pôst anno secũdo Roma ab exercitu Imp. Caroli V. Cæs. direpta est. Scribit Theodoricus Niemensis in historia schismatica, uariatum fuisse tempore Vrbani Sexti in Iubilei ætate: cum enim schisma irrepsisset in Christi ecclesia, is Pont. Vrbanus nouissimo sui pontificatus anno, qui fuit M.CCC.LXXXVIII. Iubileũ XXXIII. annorum indixit, qui & celebratus est, eo licet ipse tẽpore decesserit. Et hactenus de Iubileo.

Indictiones. Sunt & Indictiones hoc præsertim tempore in usu, cum primis apud publicos scribas & Notarios: dictæ, ut nõnulli existimãt, ab eo quod Romani cum rerum potirẽtur, tributũ à subiectis nationibus indicebant, etiam, ut aiunt, ante CHRISTI aduentũ institutæ: quippe ut scribit Dionysius in suo calculo, tum quarta agebatur indictio, cum ipse natus est CHRISTVS, quod & Bedas repetit. Sunt qui Augustum Cæsarem scribunt indictiones primum instituisse, Olympiade CLXXXXIIII. anno eius primo, incipiente octauo calend. Octobris, hoc est, XXIIII. Septembris, quo etiam tempore Olympiadum anni initium habere traduntur. Indictiones uero XV. annorum circuitu in sua semper uestigia reducuntur, quas antiqua Romanorum industria cõperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus fortè oboriri poterat, institutas. Dum enim, uerbi

uerbi causa, quilibet Imperator medio anni tẽpore uita uel regno decederet, poterat euenire ut eundẽ annũ unus historicus eiusdem regis adscriberet tẽporibus, eò quod eius partẽ regnaret: alter uero historicus eundem successori illius potius adscribendũ putaret, eò quod & hic partem æquè eius haberet in regno. Verum ne per eiusmodi dissonantiam error temporibus oboriretur, statuerũt Indictiones, quibus uterq; scriptor, imò etiam uulgus, omnem temporum cursum facillimè seruaret: quas pro facilitate quoq; calculi, x v. esse uoluerunt, ut planissimo numero ex denario & semis ad multiplicandum promptißimo, compendiosius transacti temporis status in memoriã poßit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in Repub. post censum quinto quoq; anno peractum urbs Roma lustrabatur, ad indicium ternæ lustrationis & census, Indictiones esse conditas. Fortunatianus Consultus Afer, cuius Hieronymus, & ab eo Sophronius meminere, qui rationem Indictionum conscribit, nullam huius rei mentionẽ facit. Mirum & Isidorũ ne uerbum quidem de Indictione fecisse. Sunt tamen ex ecclesiasticis scriptorib. qui rem ita tradant: Romanos, aiunt, cum non facile ex longinquis regionibus possent nationes Romam uenire ad tributa soluenda, statuisse, quod singu

lis saltem lustris ea deferrent: & primo quidem lustro ferrum, secundo argentum, tertio aurum. Et quoniam semper ab auro ad ferrum redibant, ideo indictiones XV. annorum constitutas, qui circulus quasi quidam esset. Qua de re cum uetustos autores non habeam qui hoc tradant, eius rei fides penes sit scriptores ecclesiæ. Indictiones autem scribæ & tabelliones imperialis autoritatis incipiunt ab VIII. calend. Octobris, & eodem die terminantur, hoc est, XXIIII Septembris. Qui uero Romanorũ Pont. autoritate nituntur, VIII. calend. Ianuarij eas incaeptant, ut cōueniant cum annis natiuitatis Christi: ea autē ratione scribit Ambrosius, quod mensis Septembris apud plerosq;, & in primis Aegyptios, anni sit principiũ. Hoc autem argumento, quota sit in quolibet anno indictio, cognoscere possumus. Si annos sumemus à Christi ortu quotquot fuerint, puta M.D.XXXIX. his tres adde, quia (ut diximus) natus est Christus indictione quarta, fiunt M.D.XLII. Hos partire per XV. uides quod XII. superãt: ergo is numerus, uidelicet XII. erit indictio: si uero nihil supererit, ipse XV. numerus erit indictio. Hoc quidē disticho tota hæc ratio breuissime continet:

Indictio anni cuiuslibet quomodo cognoscenda.

Si tribus adiunctis domini diuiseris annos,
Ter tibi per quinos indictio certa patebit.

Nunc, ut exequamur ordinem, annus uertens

tens à nobis eſt deſcribendus, qui ἔτος & ἐνι- *Annus uertens.*
αυτὸς à Græcis dicitur: quinetiã & χρόνος uo-
catur, quem ita M. Pſellus in lib. ἀστρολογικῶν
ἀποῤῥημάτων definit: χρόνος γάρ ἐστι ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ
σημείου πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον μία καὶ αὐτὴ κατὰ τὸν οἰ-
κεῖον δρόμον τοῦ ἡλίου πλαγία κύκλωσις. hoc eſt: Chro
nos eſt ab uno ſigno ad illud ipſum ſignum
una atq; eadem ſecũdum proprium curſum
ſolis obliqua circuitio. Victruuius uero lib.
architecturæ ix. Sol, inquit, ſigni ſpacium,
quod eſt duodecima pars mundi, menſe uer
tente uadens tranſit: ita xii. menſibus xii.
ſignorũ interualla peruagãdo, cum redit ad
id ſignum unde cœperit, perficit ſpaciũ uer-
tentis anni. Sed & hoc idem breuius Cenſo
rinus: Eſt, inquit, annus uertẽs, dum ſol per-
currens xii. ſigna, eôdem unde profectus
eſt redit. Hoc quidem tempus quot dierum
eſſet, ad certum nondum aſtrologi reperire
potuerũt, multa licet multi commenti ſint.
Nam Philolaus Pythagoricus annum natu
ralem dies habere exiſtimauit ccclxiiii.
& dimidium. Aphrodus ccclxv. & die-
rum duorum & uiginti partem undeſexage
ſimam. Harpalus autem ccclxv. & horas
æquinoctiales xiii. Thales Mileſius ccc
lxv. dierum. At Hipparchus ab Alexandri
morte anno clxxviii. ſcribens, ex ſuis &
Chaldæorũ obſeruationibus minus quarta
parte diei adijciendũ ſupputauit: uerũ quan

tum illud esset quod deficeret, ad liquidũ nõ exegit. Noster autẽ Ennius ccclxvi. dierum spacio annũ determinauit. Ptolemæus Hipparchus posterior, annis ccl[illegible]xv. trecentesimã esse illam diei partem quæ superat existimauit. Claud. Galenus credidit annũ constare diebus ccclxv. & particula quadam, quæ quadrante maior sit. Non tibi hoc loco Arabũ opiniones afferam, Albategni, Thebithi, cæterorum. Vectius Antiochenus in antilogijs annum definit ccclxv. dierum & unius septimæ. Nostri quidam diligentes hoc tempore astrologi, ccc quidem & lxv. dierum annũ constare contendunt, & horis quinq;, minutijsq; xlix. adeò ut singulo quadriennio minutiæ xiiii. superfluò intercalentur, quæ in centũ & xxx. annorum spacio ferè diem unum conficiant, quæ res sit multi erroris causa. His adde & illud, quod uideo à plerisq; pro comperto haberi, annos omnes nõ æquales esse, quod citius interdum, interdum serius sol ad locum unde digressus erat, redit: quo fit ut sint qui omnino annũ incomprehensibilem & innumerabilem esse existimarint. Sed certè maiores pro uero, quod ei proximum putabant, amplexi sunt. Sic antiqui, ut Plinius & Macrobius scribunt, Iani signũ ita formabant figurabantq;, ut dextra quidem ccc. sinistra uero lxv. effingeret: etsi qui-

quidã nõ LXV. sed IIII. & L. duntaxat frigido quodam argumento persuadere conati sunt. Berosus quoq; Babylonicus, cui in gymnasio, ut ait Plinius, Athenienses statuam inaurata lingua posuere, in antiquitatum libris scriptum reliquit, Noah Armenios & Scythas docuisse astrorum cursus, & annũ distinxisse ad solis cursum, & XII. menses ad motum lunæ, & cætera quæ in eius lib. 3. leguntur. Igitur cum tanta fuerit inter doctissimos dissensio, quid mirum si anni ciuiles, quos diuersæ ciuitates rudes etiam tum sibi quæq; statuebant, tam inter se discrepent, q̃ cum illo naturali nõ congruant? Nam ut est apud Plinium, annum alij æstate unum determinabant, & alterum hyeme. alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuerũt. quidam lunæ senio, ut Aegyptij. Plutarchus quoq; in Numa ita ferè de Aegyptiorũ annis scribit: Aegyptijs, inquit, menstruus annus fuit, dein quadrimestris, ut aiunt: quare qui uel nuperrimè eam regionem incoluerunt, uetustissimi esse uidentur, annorumq; incredibili multitudine in familiarũ deductionibus differunt, quippe qui menses in numerũ annorũ collocent. Idem fermè Plinius & Augustinus, qui Aegyptij quoq; sacerdotis annos ex Alexandri Magni epistola ad Olympiadẽ matrem, eadem ratione redarguit. Xenophon

Aegyptiorum annus.

quoq;, quisquis is est qui de æquiuocis libellum composuit (neq; enim cõuenit cum Xenophonte Socratico) ita de Aegyptiorũ annis scribit: Annus, inquit, diuersus est. Etenim Aegyptij utuntur anno quãdoq; menstruo, sæpe bimestri, non raro trimestri, sæpe quadrimestri, nonnunq̃ solari. quę uarietas ex nostris qui ab eis literas habuerũt sapientes coëgit aberrare. Sed & Censorinus ita inquit: In Aegypto antiquissimũ ferunt annũ bimestrem fuisse, pòst deinde à Pisone, uel ut rectius alij legunt, Pherone rege quadrimestrem factum: nouissime annũ ad XII. menses & dies quinq; produxisse: id quod & lepido carmine in Vrania etiam Pontanus ostendit:

Dicendum & uarijs fuerit qui gentibus annus.
Aegypti primum ueteres fecere bimestrem,
Moxq́; quater geminis complerunt mensibus, inde
Per bissena pari duxerunt sydera tractu.

Quare mirũ est Macrobiũ ita scripsisse: Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit. quod tamen & Herodotus scribit in ij. hist. Heliopolitanos, qui feruntur inter Aegyptios solertissimi, dicere solitos, Aegyptios ipsos primos annum statuisse, eumq́; in duodecim menses distinxisse, idq́; ex astris cõperisse diligentius q̃ Græci, quod Græci tertio quoq; anno intercalarẽ mẽsem introducãt: at uero Aegyptij tricenis LX. diebus qui-

quibus XII. menses taxant, adijciũt quotannis quinos dies. Idem fermè Diodorus Siculus, qui Thebæis id tribuit. Idem scribit & Strabo. Hebræi uero annum, ut Theophilus & Suidas tradunt, numerãt ad lunę cursum. Scribit Iosephus, & pluribus disputat Aurelius Augustinus, apud Hebræos semper annum fuisse XII. mensium. Iidem etiamnum annum XII. mensibus lunaribus metiũtur. Verum tertio quoq; anno XIII. mensiũ annum constituunt, atq; ita per embolismũ intercalationémue adæquant tempora: nam & ipsi XII. habent mensiũ uocabula, ut suo loco pluribus ostendemus. Sed cum intercalaris annus est, Februarium bis enumerant, priorem quidem Adar appellantes, secundũ uero Veadar, quasi dicas, & Adar, hoc est, & etiam Februarius. Arcades autem in Achaia trimestrem annũ primũ habuisse, etiam Censorinus dicit, & ob id προσέληνοι uel προσέληνοι appellant, ut Cic. in Fundaniana. Statius: Arcades astris lunaq; priores. Pontanus: Arcades antè Iam geniti q̃ luna suos ostenderit ignes. ut Seruium mittam & Lactantiũ grãmaticos. Sunt qui scribant Hippum Rhegynũ primũ Arcadas hoc uocasse nomine, non, Censorinus ait, ut quidam putãt, quod antè sint nati quàm lunæ astrum in cœlo esset, id enim ridiculum, sed quod prius habuerunt annum, quàm is in Græcia ad lunę cur

ſum conſtitueretur. Sunt qui putent Horon trimeſtrem annum inſtituiſſe, eoq; uer, æſtatem, autumnum, hyemem, ὥρας, & annum dici, & græcos annales ὥρους, & eorum ſcriptores horographos. Itaq; quatuor annorũ circuitum in modum penteteris annum magnum dicebãt, id eſt, annum uertentem. Ad hæc Cares & Acarnanes ſemeſtrem annum habuerũt, ut Cenſorinus & Solinus tradũt. Scribit Xenophon in æquiuocis, Iberis annum fuiſſe quadrimeſtrẽ ut plurimũ, rariſsimè ſolarem. Tum ſubdit: Chaldæi cum in antiquitate diſciplinarũ ſuarum utantur menſtruo anno, in cæteris ſemper ſolarem ſe intelligere fatentur. Addit & inſcriptionem columnæ Semiramidis, quam progenitoribus illa erexerat, idem comprobare. Perſæ, ut Q. Curtius ſcribit, totidem dierum annũ, quot nunc habemus, ad Alexandri tempora habuere. Nam Magi, inquit, proximi patrium carmen cantabant, & CCCLXV. iuuenes ſequebantur Punicis amiculis uelati, diebus totius anni pares numero, quippe Perſis totidem dieb. deſcriptus eſt annus. Sed & Græcos ita habuiſſe non modò ſuprà ex Thalete Mileſio, ſed & Cleobuli illud ænigma oſtendit, quod in ænigmatum libello ad Io. Th. Picum attulimus. Idem & ſignificant Demetrij Phalerei quę dicatę fuere ſtatuę CCCLX. nondum, ut ait Plinius, anno hunc dierum nume-

numerum excedente. Reliqua Græcia CCC LIIII. dierum annum proprium constituebat, quo pacto & Arabes etiamnum, ut Alphraganus eorum scriptor tradit. In Italia uero Lauinij XIII. mensium annum habuere, ut testis est Solinus, qui CCCLXXIIII. diebus complebatur. Porrò Ferentini annũ alium habebant, alium Albani, alij alium, adeò ut ita hac de re Pontanus in Vrania cecinerit:

Nanque alium primo Romæ nascentis in ortu
Instituit pater, & gyro breuiore coëgit.
Promouit spacium Numa, nec Laurentibus idem,
Idem erat Albanis, alium qui Tyburis arua,
Quiq; Ferentina Cererem metit incola falce,
Et tenuere suis habuereq; in urbibus orbem.

Sanè nec illud nos ignorare oportet, Planetarum, hoc est, uagarum stellarũ circuitus, cum scilicet certo loco in eundem locũ redeunt, annũ suum efficere. Nam Veneris annus & Mercurij penè solari pares. Martis uero annus ferè bienniũ occupat. Iouis annus solares XII. Saturni XXX. annorum solarium esse Astronomi ostendunt. Demũ lunaris annus quadrifariã accipitur: primus est cum luna XXVII. diebus & horis octo signiferũ percurrẽs, ad id signũ ex quo egressa est reuertitur. Secũdus est diebus duobus & horis quatuor prolixior, qui ex usu mensis appellatur, cum solem à quo noua digressa *Planetarum annus.*

est XXIX. & XII. horis exactis, iam defecta repetit. Tertius, qui XII. mensibus huiusmo di, id est, diebus CCCLIIII. expletur, & uoca tur annus cõmunis. Quartus est qui Interca laris & Embolimus dicit, id est, interiectus, & XIII. menses habet, & dies CCCLXXX-

Annus ciuilis. IIII. Nec illud quoq; ignorandũ, annũ ciui lem uocari, quẽ pro arbitrio populi seu gen

Naturalis. tes sibi statuere. Naturalem uero, qui siderũ cursu colligitur: qui & uertens, & solstitia- lis dictus est. Sed cum tanta sit anni ciuilis uarietas, omnes tamen ad uerũ illum & na- turalem annum intercalando quoquo mo- do corrigere studuerunt, de quibus nõ mul to pòst agemus. Nunc ad Romanorũ annũ trãsibo. Titus Liuius in primo ab Vrb. cõd. Numam Pompilium ait primũ apud Roma nos ad cursum lunæ annũ in XII. menses de scripsisse: quem, quia tricenos dies singulis mensibus luna nõ expleret, deessent'q; dies so lido anno qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendis ita di- spensasse, ut XXIIII. quoq; anno, uel XX. po tius, ut castigati codices habent, ad metã tan dem solis, unde orsi essent, plenis annorũ o- mniũ spacijs dies congruerent. Sed rem totã hanc copiosius Plutarchus in Numa, nos in stitutũ sequamur. Annũ uertentẽ Romæ Li cinius quidẽ Macer, & postea Fenestella, sta tim ab initio XII. mensiũ scripserũt: quibus astipu

astipulari alicubi uidet Plutarchus, qui, Romulo, inquit, regnante, præter rationē & ordinem mensibus utebantur Romani: alios enim menses neq; dierū xx. alios quinq; & xxx. nōnullos uero plurīū cōputantes: cognitionēq; lunæ aut solis inæqualitatis nullam habebant, sed dies tantū anni CCCLX. obseruabant, mensibus scilicet XII. Hoc quidem in uita Numæ. Idem fermè repetit in quæstionibus, dum causam inquirit, cur Ianuarius principiū sit anni, & December ultimū: Ex quo, inquit, nōnulli opinati sunt ueteres Romanos nō XII. sed X. mensiū annū cōplesse. Mox subdit: Mutatū tantum anni principium, cum prius Februarius ultimus esset, ut is qui parentationibus dicatus esset. Sed magis Iunio Graccho, & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, aliisq;, ait Censorinus, credendū est, qui X. tantūmodo mensiū annū putauerūt, sic à Romulo institutū. Ita & Ouid. poëta quoq; narrationē Fast. exordit:

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
Constituit menses quinq; bis esse suo.

ea uidelicet ratione, q̃d & mulieres totidem menses ferant, totidemq; funeris luctus produceretur, & tot in manibus digiti. Romulum autem eum mensium numerū ab Albanis accepisse proditum est. Nam & ab Albanis orti sunt Romani: hi uero X. mensium annum habuere, hoc est, dierum CCCIIII.

hoc modo: Martium dierum xxxi. Aprilem xxx. Maium xxxi. Iunium xxx. Quintilem xxxi. Sextilem & Septembrem xxx. Octobrem xxxi. Nouembrem & Decembrem xxx. Quorũ quatuor maiores pleni, cæteri ſex caui uocabantur. Et hęc quidem fuit Romuli ordinatio. Verum cum hic numerus neq; ſolis curſui, nec lunę rationibus conueniret: & nonnunq̃ uſu ueniret, ut frigus anni æſtiuis menſibus, & cõtrà, calor hyemalis proueniret, quod ubi cõtigiſſet, tantum dierum ſine ullo menſis nomine patiebantur aſſumi, quantũ ad id anni tempus adduceret, quò cœli habitus inſtanti menſi aptus inueniretur. Quod & Seruius in Georg. his uerbis: Duo, inquit, menſes propter rationem ſignorum anni intercalabantur, qui poſtea à Iano & Februo nominati ſunt. Poſtea uero ſiue à Numa, ut uult Fuluius nobilior & T. Liuius, ſiue ut Iunius Gracchus à Tarquinio xii. facti ſunt menſes, & luna xii. ſuis menſibus ccclIIII. dies tantũ uideretur explere, placuit ut dies unus abundaret: quod aut per imprudentiã accidit, aut quod magis creditur, ea ſuperſtitione, qua impar numerus quàm par, plenus ac magis fauſtus haberi etiam ex Pythagorę inſtituto creditum eſt: certè ad annũ priorem Romuli unus & L. dies acceſſerunt: qui quia menſes duos non implerent, ſex ijs cauis

uis mensibus sunt singuli detracti, & ad eos additi factiq; dies LVII. & ex ijs duo mensses, Ianuarius undetriginta, & Februarius duodetriginta dierum, atque omnes mensses pleni & impari dierum numero esse cœperunt, excepto Februario, qui solus cauus & par, & ob hoc cæteris infaustior est habitus. Sic annus habere quinq; & quinquagin ta & CCC. dies cœpit. Postmodum cum etiã perspicerent temerè annum diuisum, & appareret solis meatum non ante CCCLXV. diem, abundante insuper quadrantis particula, Zodiaci cõficere decursum: ut quadrãtis particulã illam & dies X. adderẽt, interca larium mensem XXII. uel XXIII. dierum al ternis annis addere placuit, ut ciuilis annus ad naturalem exæquaretur in mense potissi mum Februario inter Terminalia & Regisfugium: qui mensis intercalarius dicebatur, & ita apud scriptores pronunciatum ui demus. Liuius lib. 7. de bello Macedonico, cum de Scipionis Asiatici triumpho agit: Triumphauit, inquit, mense intercalario pri die calend. Martias. Sic & cæteri scriptores. Sed hic congruus locus uidet ut de interca latione agamus, unde scilicet dicta, & quan do, & quomodo, & à quibus inducta, tum demũ qui hodie eius sit usus. Intercalo igi- *Intercalo.* tur uerbum, à καλῶ uerbo grẹco, quo priscos latinos usos esse uidemus, à quo & calendẹ,

& curia Calabra deducuntur, & significat interuoco, uel intercino. Liuius: Vt intercalatæ pœnæ usuram habeant. Intercalabãtur autẽ, hoc est, interuocabantur nominabantúrue dies seu menses à Pontifice, qui anno essent adijciendi, demendi'ue (uariè enim traditur) ut lunaris circuitus solari cõueniret. A qua similitudine & uersus intercalares dicuntur, qui in poëmatibus intercinunt, quales sunt Theocriti, Vergilij, Catulli, & Calphurnij, aliorúmq;. Sic dies uel menses interiecti, ut lunæ tempus soli cõgrueret, intercalares uocari, quos & Mercedinos dictos Plutarchus ait in Numa & in Cæsare, licet aliquãdo perperàm Mercedonios in peruulgatis gręcis & latinis exemplarib. legatur. Alij intercalo, intersero uel interpono, alij eximo interpretantur, sed qua illi ratione uiderint: rei enim effectum potius, quàm uerbi uim attendisse uidentur. Quando uero, & à quibus, & quomodo inductæ sint intercalationes, diuersa ac uaria diuersi, uarijs etiam de causis tradidere. Nam Aegyptij, ut ab his incipiam, tricenum dierum cum omnes habeant menses, CCC & LX. tantum anni dies habent: hinc explicitis XII. suis mensibus, id est, CCC. illis LX. diebus exactis, inter Augustum atq; Septembrem, hoc est, inter Mesori & Thoth, inter scilicet nouissimũ anni sui mensem, & sequentis primum, reliquos quinq;

quinq; dies solaris circuitus anno inserunt. Quarto insuper quoque anno, diem eodem loco intercalarem, qui ex quadrantibus cõfit, annectunt. Hæc fermè apud Macrobiũ Horus, cui consonat Bedas: sed & Herodotus, & Diodorus, item Dion & Strabo. Hebręi quoque cum annum, ut iam dictum est, ad lunæ cursum habeant, tertio quoque anno mensem intercalant, & XIII. mensium annum constituunt, addito scilicet intercalari mense post Adar, quem nos Februarium appellamus, qui Veadar dicitur ab eis, quasi tu dicas, & Adar, hoc est, & Februarius. Non me præterit apud antiquos Hebræorũ patres, aliam fuisse embolismi rationem ab hac longe diuersam, quam ideo missam facimus, ut ad græcam & nostram properemus. Græci quidem, ut Solinus scribit, singulis annis XI. dies & quadrantem detrahebant, eosq; octies multiplicatos in annum nonum reseruabant, ut contractus nonagenarius numerus, in tres menses per tricenos dies scinderetur, qui anno nono restituti efficiebant dies CCCCXLIIII. quos ἐμβολισμοὺς uel ὑπερβάλλοντας, uel, ut est apud Macrobium, ὑπερβαίνοντας nominabant, hoc est, interiectos, superiectos, & superuenientes. Quidã et ἐμβολίμους et ἐμβολιμαίους dicũt, et ἐμβάλλειν et παρεμβάλλειν uerba, quę intercalare et inserere significãt: et παρεμβολὴ intercalatio,

ut nonnulli putant. De hac autem intercalandi ratione exactius scribit Macrobius, ut mihi quidem uidetur. Intercalabāt quidem, ut Glaucippus tradit, quem Macrobius & Theodorus sequuntur, ultimo anni sui mense, hoc est, ante solstitij mensem. Alium prætérea apud Grçcos intercalandi modum apud M. Tullium legimus, qui ita in iiij. lib. in Verrem scribit: Est consuetudo, inquit, Siculorū cæterorumq; Græcorū, quod suos dies mensesq; congruere uolunt cum solis lunæq; ratione, ut nōnunquam si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summū biduum ex mense, quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant. Item nonnunq̄ uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Hçc quidem M. Cic. totidem uerbis. Vocātur autem ἐξαιρεσίμοι, quasi tu dicas exemptiles. Sed & aliam Græcorum intercalandi rationem Herodotus ab his diuersam attulit, cuius & retro meminimus, in qua se planè Gaza non explicat. Quibus omnibus ex rebus conspicimus, nō eandem semper fuisse apud Græcos intercalandi rationem: quod & Libanius docet in eius argumento orationis Demosth. quæ κατ' ἀνδροτίωνος inscribitur. Idem & nostris contigit. Nam cum sæpe eueniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas inciderent, idq; uitium perniciosum Reipub. uideretur, remedium quo hoc auer

teretur

teretur excogitatum eſt. quod intercalandi initium quando contigerit,& à quibus,uariè refertur. Macer enim Licinius intercalationis originem Romulo aſsignauit. Antias lib.2. Numam Pompilium ſacrorũ cauſa id inueniſſe contendit. Iunius Seruiũ Tullium regem primũ intercalaſſe cõmemorat,à quo & nundinas inſtitutas Varroni placet. Tuditanus refert lib.3. magiſtratuũ, Decemuiros qui decem tabulis duas addiderunt,de intercalando populum rogaſſe. Caſsius eoſdem ſcribit autores. Fuluius id egiſſe M.Conſulem dicit ab urbe cond. anno DLXII. inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, ſcribendo antiquiſſimã legem fuiſſe inciſam in colũna ærea à L.Pinario & Furio COSS. cui mentio intercalaris adſcribitur. Cum igitur incertum ſit à quibus primũ intercalatũ ſit,obtinuit tamen,teſte Plutarcho & Liuio, ut à Numa rege ferè credatur. Sed cum Græcorum ordinem Romanis imitari placuiſſet,fruſtra eis contigit: fugit enim eos, diem unum additum ad græcum numerum in honorem imparis numeri, cuius antè meminimus:quare per octennium cõuenire numerus atq; ordo non poterat. At cum nondum errorem comperiſſent, per octo annos XC. græco modo cõputabant dies,alternisq; annis binos uicenos, alternis ternos ac uicenos,atq; ita intercalationibus quatuor,XC.

numerum cõficiebant. Verũ octauo quoq; anno dies octo illi effluebant, qui additi fuerant ad græcum numerum: quem errorem cum cognouissent, ita emendarunt. Tertio quoque octennio ita intercalandos dies dispensabant, ut nõ XC. sed LXVI. dies intercalarent, compensatis XXIIII. diebus totidem annis superadiectis ad græcorũ numerum. Iam uero monstrandum uidetur qui mensis intercalationi sit deputandus. quod cum in anni fine facilius fieri conspiciamus, ut etiam Aegyptios, Hebræos & Græcos intercalare solitos iam diximus, prisci Romani, quoniam annum à Martio inceptabant, Februarium intercalationi, quod is esset ultimus anni, deputarunt, inter Terminalia & Regisfugiũ, ne scilicet sacra impedirẽtur. licet Ouid. Terminalia nono calend. & Regisfugium VII. calen. Martias cõstituere uideatur. Rectius ergo Bedas & alij qui hoc V. illa VII. calen. celebrata asserunt. Quare post XXIII. Februarij diem intercalabant: deinde, ut & nos hoc tempore de bissexti die facimus, post intercalationem reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinq; subiungebãt, uetere ea religione, ut Macrobius credit, ut Februarium omnino Martius sequeretur. Quam rationem cum & nostri pontifices hoc tempore per manus traditam obseruẽt, Astrologi quidam negocium sibi fierinon

ri non paruum aiunt, cum Februarius amplius non sit anni finis: nosq; in Decembris fine potius intercalare debere. Sed tamen Rituales nostri antiquam malunt, quàm horũ normam sequi. Atque hactenus quidem de uetere intercalandi ratione. Verum, inquit Macrobius, tempus fuit cum propter superstitionẽ intercalatio omnis esset omissa: unde, ait Censorinus, Pontificib. datum esse negocium, eorumq; arbitrio intercalandi rationem permissam, ut delictũ corrigeretur. Sed horum pleriq; ob odium, uel quò quis magistratu citius abiret, diutiúsue fungeretur, aut publici redemptores anni magnitudine in lucro damnóue essent, plus minúsue ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendũ mandatam uitiose deprauarũt: quod etiam Macrobius & Solinus affirmãt. Quibus autoribus planum fit, cur Cælius in familiaribus lib.8. scribat: Leuissime Curio, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populũ, & pro Cæsare loqui cœpit &c̃. Gallorum uidelicet captus spolijs, ut ait Luca. poëta, & Cæsaris auro. E diuerso in epistolis ad Atticum, M. Tull. Atticum rogat, ne sibi intercaletur quid: idq; nec semel facit, ne scilicet sibi prouincia prorogetur. Hoc autem intercalandi uitio adeò est aberratum, ut Cæsar Dictator coactus fuerit annos ad solis cursum singulos dirigere, adhibito, ut

ſcribit Plinius, Soſigene eius ſcientię perito: & ea ipſa ratio poſtea comperto errore correcta eſt, ut planius infrà aperiemus, ita ut XII. annis cõtinuis nõ intercalaretur, quia cœperat ſidera annus morari, qui prius antecedebat: & Soſigenes ipſe tribus cõmentationibus, quanquam diligentior cæteris, nõ ceſſauit tamen addubitare ipſe ſemet corrigendo. hæc Plinius. Macrobius uero ait, Cæſarem ipſum omnẽ quidem hanc inconſtantiam temporũ uagam & adhuc incertam, in ordinẽ ſtatutæ definitionis coẽgiſſe, ſibi annitente M. Flauio ſcriba, qui ſcriptos dies ſingulos ita ad Dictatorem retulit, ut & ordo eorum inueniri facillimè poſſet, & inuento certus ſtatus perſeueraret. Sed ut res planius conſtet Cenſorini uerba afferam: Adeò aberratum eſt, inquit, ut Caius Cæſar Pont. Max. ſuo tertio, & M. Aemylij Lepidi conſulatu, quò retro delictum corrigeret, duos menſes intercalares dierum LXVII. ut ſcribit Dion in hiſtoria, licet alij uelint LXVIII. uel ut alij legunt LXIIII. in menſem Nouembrem & Decembrẽ interponeret, cum iam menſe Februario dies III. & XX. intercalaſſet, faceret'que eum annum dierum CCCCXLV. uel ut Macrobius ſcribere uidetur, CCCXLIII. qui & hunc ipſum annum appellat confuſionis. Solinus uero intercalares anni huius dies numerãs ut exemptos

ex

ex anno,solũ CCCXLIIII. dies habuisse ait. Sed Suetonius XV. mensium hunc annum fuisse scriptum reliquit, cuius uerba paulò pòst referemus, utcunq; Caius Cæsar simul prouidit, ut tradit Censorinus,in futurũ ne iterũ erraretur.Nam intercalario mense sub lato, annum ciuilem ad solis cursum formauit:itaq; diebus CCCLV.addidit X.quosper septem menses, qui dies undetricenos habe bant, ita distribuit, ut Ianuario & Sextili & Decembri,bini accederent: cæteris,hoc est, Aprili,Iunio, Septembri & Nouembri, singuli:eosq; dies extremis partibus mensium apposuit,ne Nonarum aut Iduum religionem,quę statuto erat die,nouella comperen dinatione corrũperet. Sed nec post Idus uo luit inserere, ne feriarum quarunq; uiolaretur indictio. Quapropter cũ in septem men sibus dies singuli & triceni sint, quatuor tamen illi ita primitus instituti eo dignoscuntur, quod nonas habent septimanas, cæteri omnes reliqui quintanas. Præterea pro qua drante diem, qui annũ uerum suppleturus uidebatur,instituit, ut peracto quadriennij circuitu,dies unus,ubi mensis quondam so lebat, post Terminalia intercalaretur, quod nũc bissextũ uocatur. Quam omnẽ rationẽ mirũ est, quàm solo disticho poëta ingeniosissimus lib.iij. Fast. cõcluserit:ita enim ait:

Is decies senos tercentum & quinq; diebus

Iunxit, & è pleno tempora quarta die.

Hoc loco & illud addit Dion hist. libro xliij. Diem illum, inquit, qui ex quadrantib. conficitur, in quartum annum computauit, sic adeò, ut horæ nisi in minimo ac tantillo discordarent: nam in MCCCC. uno & sexagesimo anno, unus est duntaxat dies intercalandus. quam quidem anni correctionē, Cæsarem ipsum cōprehendisse ait, quod in Aegypto & Alexandria sit diuersatus. Ex hoc igitur anno ita à C. Cæsare ordinato, ad suā

Anni Iuliani. usq; memoriam, scribit Censorinus, Iuliani anni appellabantur, qui etiam si nō optimi, soli tamen ad annum naturæ adaptati sunt. De his & Tranquillus Suetonius in Cæsare: Fastos, inquit, correxit, iampridē uitio pontificum per intercalandi licentiam adeò turbatos, ut neq; messium feriæ æstati, neq; uindemiarum autumno competerēt: annumq; ad cursum solis accōmodauit, ut CCCLXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaret. Quo autem magis in posterum è calend. Ianuarijs nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitq; is annus quo hęc constituebantur quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. Et hæc quidem Suetonius. In hoc uero Cæsar est imitatus Aegyptios,

ut Macrobius & Appianus ac Dion scribũt. Hoc loco illud iure in disquisitionẽ à plerisque trahitur, quas M. Cic. intercalares cal. significare uoluerit, cum in epistola ad Q. Ligarium scripsit: Ego idem tamen, ait, cum ad 11. calen. intercalares priores rogatu fratrum tuorum uenissem mane ad Cæsarem. & reliqua. Quo loco etiam notandũ est Ciceronem ad 11. calend. dixisse, non pridie calend. ut grãmatici præcipiunt. priores uero intercalares dixit, quod duos menses intercalares Cæsar addiderit, ut ostendimus. Merula & in hoc elaborauit, sed parum se explicuit: quo fit, ut illud quod subdit, frigidũ sit, & præcipuè cum Leonardum Aretinũ taxat, qui in sua Ciceronis uita scripserit, quod accedente ad C. Cæsarem Cicerone dicturo pro Q. Ligario orationẽ, Cæsarem ad amicos conuersum dixisse: Reum quidem Ligarium damnare certum est, nihil tamen prohibet Ciceronẽ audire: quo mox agente causam, Cæsarẽ propositũ mutasse, Ligariumq; absoluisse &c̃. nam & hanc ipsam historiam non Aretinus tantum, sed & Plutarchus recitat. quare falsum id totum uidetur, quod in Leonardum Merula, & in ea parte epistolæ Ciceronis conscribit. Sic etiam cum Celsi Iurisconsulti uerba in eodem loco exponit, quæ sunt de uerborũ rerumq; signif. Cuius uerba ut hic adscribantur dignissima sunt:

Cum bissextus,inquit,calendas est,nihil refert priore an posteriore die quis natus sit, & sic deinceps VI.calendas eius natalis dies est:nam id biduum pro uno die habetur,sed posterior dies intercalatur,non prior. Ideo quo anno intercalatum non est, VI.calend. natus,cum bissextus calend.est,priorē diem natalem habet. Cato putat mensem intercalarem addititium esse,omnesq́ eius dies pro momēto temporis obseruat: extremoq́ diei mensis Februarij attribuit Q.Mutius. Mensis aūt intercalaris cōstat ex diebus XXIX. Hactenus ille.In quibus uerbis Merula sicuti iure incessit Accursium, ita nō planè quæ à Celso affertur Catonis sententiā est interpretatus,sicuti nec Scæuolæ Budæus: quorum ideo opiniones refellere ego hoc loco prætereo,quod eas nostræ ætatis Iurisconsultorū eruditissimus Andr.Alciatus,in suo eiusdem tituli cōmentario doctè exposuit. Porrò quod à multis quæri uideo, quæ dicantur calendæ intercalares, etsi res frigida uideatur,quæ tamen ego obseruaui,hic paucis notabo.Calendæ igitur intercalares erāt eius mensis qui intercalabatur apud Romanos post mensis Februarij diem XXIII.hoc est,inter VI.& V.calen.Martij. Vnde cū Cæsar tres menses in confusionis anno intercalauit,hoc est,unum XXIII.dierum in mense Februarij, & reliquos duos inter Nouembrem

brem

brem & Decembrẽ,omnes ipsæ tres calendę intercalares fuerunt. quare patet neq; Martias, quod Budæus: neq; Februarias, quod multi putauere, intercalares fuisse. Vnde & hoc tempore apparet inanem eorum esse obseruationem,qui in scribendis epistolis cum bissexti annus est,ita scribũt: Sexto calendas intercalares priores. & altero die, sexto calen.intercalares secundas. qui scribendi modus,licet aliquando mihi arriserit, ut & ego scriberem tum priores & posteriores calen. cum tamen alter tantũ,hoc est,secundus intercalaretur,satis esse uidetur calen.intercalares scripsisse de secundo. Ecclesiasticus uero mos simpliciter pronunciat, bissexto calendas Martias, unde & bissexti nomen est usurpatum. Sanè diem,mensem,&annũ,intercalarem & intercalarium dicimus, sicut & bissextus & bissextum apud Celsum Iurisconsſ.Macrobium & Censorinũ.Ammianus Marcellinus diem bissexti infaustũ esse in historia prodidit, & idcirco Valentinianus Imperator aliquando prodire in publicum noluit,ut ominosum illum euitans. Alij & bisextilem annum infaustum quoq; dixere:unde & hac tempestate fœtæ mulieres, ut ominosum & noxiũ expauescunt & execrantur.Quin etiã Macrobius scribit,quòd quoties incurrente anno,dies cœpit qui adiectus est nundinis(ita enim ille scribit)om-

nis ille annus infaustis casib. luctuosus fuit, maximeq́ Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Quam rem ut superstitiosam nostri nunc pontifices, ut ridiculam & inanem physici damnare consueuere. Sed ut unde digressus sum redeam. Sic annis à Cæsare dispositis, per sacerdotes tamen uitium admissum est. Nam cum præceptum esset anno quarto ut intercalaret dies unus, & oporteret id quarto quoq; anno obseruare, antequam quintus auspicaretur, illi incipiente quarto intercalarunt, non desinente: sic per annos sex & XXX. cum IX. dies tantũ sufficere debuissent, XII. sunt intercalati. Quod erratũ deprehensum Augustus reformauit, iussitq́ annos XII, sine intercalatione decurrere, ut tres illi dies, qui ultra IX. necessarios temerè fuerant intercalati, hoc modo possent repensari: ex qua disciplina omnis postea temporum est fundata ratio, quæ ad æternam memoriam æreis tabulis incisa est: & posthac

Anni Augustani. sunt anni Augustani, sicut Iuliani ab Iulio, nũcupati ab Augusto. Sed & Aegyptij suos habuere Augustanos, ut ait Censorinus, institutos, cum in potestatẽ ditionemq́ Pop. Rom. uenerunt. qui tamen & alios habuerunt, quos Nectabareos uocitabãt, qui à primo anno imperij Νεκταβαρίως regis numerabantur. Sanè, ut ne quid omittã, nostræ ætatis diligentiores astrologi, pro quadrãte annuo

nuo intercalaris diei parte,nõ sex,sed quinq; duntaxat horas censent integras,& minuta circiter XLIX. ut singulo quoq; quadriennio minuta XLIIII. superfluò intercalent, quæ in spacio annorum centum & XXX.ferè diem integrum cõstituant, qui quidem nimio plus satis intercaletur. Quam rem & ex parte attigit Theodorus, cum ait, satius esse in quadriennio unum diem intercalarem, unumq; CC fermè anno facere: cõtra Plethonem & eos scribens, qui annum ad lunæ q̃ solis cursum dirigere maluerũt, quod tamen diuersum uidetur ab eo, quod ex Dione historico antè notaui. Quibus ex rebus parũ constare uidet, quod est in Chronico ab Eusebio proditum, uel ab Hieronymo: Manifestum est, inquit, luminibus antecedere lucẽ tribus diebus, in mundi scilicet exordio. Vnde uidentur Aegyptij cæteræq; gentes hoc sequentes decretum, quatuor annis impletis diem integrũ superfluum adijcere, quem etiam bissextũ nominauere. Nam cum tres dies istos computare qui sint, atq; recogitare uoluerimus, unius anni centesimam uigesimamq; partẽ istam esse cognoscemus: centesima autem & uigesima dies inuicem computata, tertia pars esse anni dignoscitur. Tertia ergo addita parte, annuali quadriennio dies integer completur, atq; ad partium partes menses atq; anni superflui computãtur,

quos Græci quidem embolismos uocare solent, Aegyptij autẽ exaltationes siderũ, atq; stabilitates appellant: imò bissextũ, ob rememorationẽ lucis atq; dierũ & noctium, quæ luminibus triduum antecesserũt, ideo quod tres dies sine autore sole processerunt. Hæc quidem illi. Quæ ideo adscribenda duxi, nõ quod rata putarem, sed ut ostenderem pios homines ac sanctos, quàm arguté, quibusq; rationibus nos ad pietatem & religionẽ inducere conentur. Verum iam nos satis de intercalatione, ad cætera quæ restant accedamus. Principiũ anni iam tum Romani à Numa usq; Pompilio ab Ianuario habuerunt, cum ab ipso Ianuarius & Februarius anno menses additi fuerunt, quæ cõmunis est opinio. Sed poëta Ouid. Fast. lib. ij. Ianuariũ annum inchoasse semper dicere uidetur, & Februariũ aliquando terminasse, his uersibus:

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)
Primus ut est Iani mensis & antè fuit.
Qui sequitur Ianum, ueteris fuit ultimus anni.
Tu quoque sacrorum Termine finis eras.
Primus erat Iani mensis, quia ianua prima est.
Qui sacer est imis manibus, imus erat.
Postmodo creduntur spacio distantia longo,
Tempora bis quini continuasse uiri.

Decemuiros ergo hunc ordinẽ mutasse scribit Ouid. Plutarchus primum ait Ianuariũ omniũ numerari cœptũ, quod primo huius

mensis

mensis die,hoc est,calendis,primi c o s s .exactis regibus creati sunt. Hinc & postea Cõsules calen. ipsis Ianuarij magistratum inibant,festumq; diem agebant,ut uel Herodianus in hist.tradit. Nam cum Saturnus ab Ioue pulsus, ad Ianum in Italiam uenisset, ab eo hospitio susceptus latuit:unde & nomen est Latio datũ,id quoq; testante poëta. Quocirca & Saturnalia ante Ianuarium agebantur, de quibus in primis Aurel. Macrobius pluribus disserit,ut alios mittam. Dein post Saturnalia anni statim principium celebrabant,unumq; quodammodo iungebant festum, atq; ideo biceps fuit eius dei imago, ut à quo inciperet, & in quem desineret annus. Nam quod etiam quadriceps formaretur,alia ratio est, à nobis ex uetustis autoribus aliàs relata. Cumq; antiqui inuicem munera missitarẽt in Saturnalibus, idem quoq; in anni exordio factitabant : quod cum ab alijs scriptoribus,tum in primis in Cõmodi Cæs.uita ab Herodiano est proditum.quem morem in strenis dandis hodie quoq; obseruant nostri. Scribit & illud Plinius,primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominari solitos antiquos: id quod & hoc tempore,in curia præsertim Romana,non modò in calend. Ianuarij,sed & in solennibus Christi celebritatib. adhuc obseruari uidemus. Non tamen id perpetuũ

fuit q̃d diximus, Cõsules calen. Ianuarij ma
gistratũ iniſſe: nam ut apud historicos & pręcipuè Liuiũ uidemus, aliquãdo calen. Sextili
bus, aliquando Idibus Martij & Maij magi
stratũ iniſſe legimus. Sed iam par esse uidet̃
ut annorũ uertentiũ exordia inuestigemus,
si modò id rectè ratione colligi potest. Nam
cum annus ueluti circulus quidã existat, qui
sua per uestigia semper uoluat̃: quæq; in orbem circũagunt̃, nihil suapte natura habent
quod primũ extremúmue sit, nisi q̃d uel lege, uel cõsuetudine aliqua cõstitutũ sit: hac
ergo causa alij aliud anni principiũ sibi statuere. Sed tamen illi optimè uident̃ annũ, ut
Plutarchus & Plethon aiũt, exordiri, qui cũ
sole nouo, hoc est, cum ad brumã sol peruenit, nec ultra progredit̃, sed ad nos rursus regredi incipit: naturale enim id quodãmodo
principiũ: quo modo nos in primis Christiani, quibus cõtigit Christi nouæ lucis natalis
dies. Romani quoq;, ut modo dicebam, Numa instituente, annũ incœpere. Pleriq; uero
ab æquinoctio uerno, hoc est, à Martio mense, ut Albani, & Romani ante Numã. Item
Hebręi, fatẽtes mundũ à deo cõditore ea anni parte conditũ. Scribit enim Bedas in lib.
de nat. XII. calen. Aprilis primũ seculi diem
quosdam dixisse: alios quosdam VIII. quod
tamen incertũ esse pluribus Picus Patruus
in vij. lib. contra astrologos ostendit. Sed re-
uera

uera duo anni principia Hebræi habuere: alterum creationis mundi in autumno, alterum in lege à Mose descripta in uere: quam rem Hebræorum uernaculus Iosephus non ignorauit. Porrò nõnulli annum inchoant à solstitio æstiuali, ut Athenienses, qua in re Gaza laborat. Alij ab æquinoctio autumnali, ut Asiani, & nunc Græci. Hinc exorta est anceps quæstio quorundam mathematicorum, quale esset Olympiadum principium: quidam enim solstitio, quod id apud Græcos antiquiores esset anni exordium: alij autumno credidere. Sed certè ęstate ludi Olympici agebantur. Quin & Isaacus Argyrus, eodem autumni tempore mundum conditum affirmat, hoc est, mense Septembri. Solinus tamen ex Aegyptiorum sacerdotum sententia, mundi natalē fuisse scribit inter XIII. calen. Augustas & undecimum diem. Extat quidam græcus libellus Isaaci, cuius hic titulus: Isaaci monachi Argyri demonstratio, quod XXX. Septembris est propriè principium anni, & nõ aliqua alia ad hanc ipsam: in qua & de solaribus & lunaribus periodis, quas & Cyclas plures uocant, methodica causæ ratio. hoc est, ut græcè legitur: *Ἰσαάκου μοναχοῦ τοῦ ἀργυροῦ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ λ΄ τοῦ σεπτεμβρίου ἐστὶ κυρίως ἀρχὴ τοῦ ἔτους, καὶ οὐχ ἑτέρα τις παρὰ ταύτην, ἐν ᾗ καὶ περὶ τῶν ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν περιόδων, ἃς οἱ πλεῖστοι κύκλους καλοῦσιν, ἐμμέθοδος αἰτιολογία.* Sūt

ad hæc qui annum inchoent à Vergiliarum ortu. Alij ab earundem occasu, ut Censorinus docet, & pleriq; rerum rusticarum scriptores. Alij à Canis ortu, ut antiqui Aegyptij, qui stellam ipsam σῶθιν uocabant, & ab eius exortu qualis futurus eo anno rerum euentus, edoceri putabant: qua de re & alia ab Horo Aegyptio prodita sunt. Sed & de anni principio Simplicius philosophus diligens Aristotelis interpres, ita lib. v. physicæ auscult. Nos, inquit, facimus anni principiũ in solstitio æstiuali, ut Athenienses: uel in autumni æquinoctio, ut qui eam quę nunc Asia dicitur incolunt: uel post brumã, ut Romani: uel in uerno æquinoctio, ut Arabes & Damasceni. Hanc quidem partem & Pontanus poëta in Vrania elegantissimè est executus cum de sole ageret:

Hasq; uices pater ille deûm uoluentibus annis
Esse dedit, quas ipsa æterno fœdere seruant,
Tam certos elementa simul retinentia nexus.
Atque alij (horrendum) quà brachia pandit iniqua
Parte poli, chelasq; audacius exerit ingens
Scorpius, hinc anni primos duxere meatus,
Et primam fecere uiam, cum partibus æquis
Dimidium luci atque umbris sol diuidit orbem,
Ac noctem paribus suspendit libra diebus.
Ast alij sæuæ post horrida frigora brumæ,
Cum premit auratos nephelæi uelleris artus
Phœbus, & imbriferum rediit uer. Omnia quando

Alma parit tellus, quando omnis germinat arbos,
Cum uiret omne nemus, resonant cum frondea rura
Concentu uolucrum uario. Et paulò pòst:
Nec uero non è summo quoque culmine Cancri,
Quà regnat calor ipse, & equos sol sistit anhelos,
Extremum inuisens Araremq́; atque ultima Thules
Littora; carceribus positis, exordia prima
Hinc anni fecere, alacresq́; egere quadrigas.
At Numa frigoribus sub iniquũ tempus, ubi ingens
Declinat cœlum. & cætera quæ poëticè illе est executus. His ita de anni principio à nobis expositis, nec illud prætermittendum uidetur, diuersa quoq; apud nationes numerandorum annorum fuisse initia. Nam Hebræi nunc à mundi exordio, nunc à magni Nochi cataclysmo, nunc ab Aegypti exitu, demum uel à templo Solomonis cõdito uel instaurato, annorũ principium agunt. Nos quoq; Christiani uario initio utimur. Nam plerique, ut Romana curia, à natali Christi: alij à salutatione Virginis, id est, conceptione: alij à pasione: alij, quæ plurima pars est, à calen. Ianuarij: alij aliter, ita ut olim Romani ab Vrbe cond. uel ab exactis regibus: Athenienses, & omnis fermè Græcia ab Olympiadibus: alij à Troicis, hoc est, Troiæ excidio: alij ab Heraclidarum descensu: Sarraceni uero & Arabes à Magmane, id est, Mahomete, quæ Mahometis Albigna sua uoce dicitur: quæ, ut Campanus prodit, anno Christi

DCXXI. fuit,duodecim diebus poſt conceptionem Chriſti, ita ut inter Chriſti conceptionẽ, & hãc ipſam Mahometis, profluxerint bis centies uicies ſexies mille, & nõgenties tricies & duo dies,hoc eſt, $\overset{M}{\overline{CC}}$ & $\overset{M}{\overline{XXVI}}$ $\overline{DCCCC}$ XXXII. Id eſt, 226932. Quo uero anno hęc ego prodebã,annus agebat à mũdi creatione ſepties millies quadragies VII. hoc eſt, ſeptimus milleſimus quadrageſimus VII. uel ut alij, LII. à Chriſto uero nato M.D.XXXIX. Iſta autem temporũ exordia

Aera. à ſcriptoribus Chriſtianis æra uocantur. Latinum uocabulum eſſe dicere non auſim: ea tamen dictione nõ modò diuus Leo uſus eſt in epiſtolis, alijq́ꝫ eius claſsis ſcriptores, ſed & apud Ptolemęum & Theonem inuenitur: utuntur & Chronographi & Aſtronomi. Sunt qui ęram dictã exiſtiment ab ære. Nam cum Auguſtus Cæſar orbem iuſsit ad cenſum faciendum primũ deſcribi, æs populo Romano dari imperatum eſt,unde aiunt illi nomen. Aera, inquit Nonius Marcellus, numeri eſt nota. Lucillius lib. xxix. Hæc eſt ratio peruerſa, æra numeri eſt ſubducta improbè. Aera,ait Iſidorus lib.vi.ſingulorum annorũ cõſtituta eſt à Cęſare Auguſto,quando primum cenſu excogitato,Romanũ orbem deſcripſit. Dicta autem eſt ęra ex eo, q̊d omnis orbis æs reddere profeſſus eſt reipublicæ. Et de æra hactenus. Fuit & mos ille

Ro-

Romanis antiquus anni signandi per clauum fixum in parietibus sacrarum ædium, cuius est mentio apud historicos, & Liuium præsertim, qua de re sic Festus: Clauus, inquit, annalis appellabatur qui figebatur in parietibus sacrarum ædium per annos singulos, ut per eos numerus intelligeretur annorum. Sed satius est ut particulam ex T. Liuio adscribamus, qui lib. vij. ab Vrbe cond. rem hanc omnē elegantissimè exponit. Repetitum, inquit, ex seniorum memoria dicitur, pestilentiam quondam clauo ab Dictatore fixo sedatam, eaq́ religione adductus senatus, Dictatorem claui figendi causa dici iussit. dictus L. Manlius Imperiosus, L. Pinarium magistrum equitum dixit. Lex uetusta est priscis literis uerbisq́ scripta, ut qui prætor maximus sit, Idibus Septembribus clauum pangat. Fixus fuit dexrro lateri ædis Iouis opt. max. ea parte qua Mineruæ templum est: eum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoq́ Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentū sit. Volsciniis quoq́ clauos indices numeri annorū fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ comparere, diligens talium monumentorū autor Cintius affirmat. Hęc quidem Liuius, qui & plura scribit, sed hæc ego tantum pro re & tempore. Nomina uero temporū, hoc

eſt, *καιρῶν ὀνόματα καὶ χρόνων*, quæ à Græcis anxiè colliguntur, non hic attuli, quandò ſibi quiſq;, prout occaſio tulerit, ſtatuere poterit: ut, ſeſquiannus, biennium, decennium, ſimilia. Illud iam dicendũ ſuccurrit, antequã de menſibus agamus, annum uidelicet uertentem à Græcis in has partes diuidi, *εἰς ἱσταμένου τοῦ ἔτους, καὶ πρώτου τοῦ ἔτους, καὶ νέου ἔτους*. Item *μεσοῦντος ἔτους* & *ἀκμάζοντος*, & demum *παυσαμένου, καὶ λήγοντος ἔτους*. Diuiditur etiã & in quatuor tempora quæ uocantur à noſtris. Hinc poẽta in Georg.

Temporibusq; parem diuerſis quatuor annum.

Hæc Græci tum *καιροὺς*, tum *ὥρας* uocant: nõnunquã & *τροπὰς*, quibus ſol per diuerſa cœli ſpacia diſcurrens temperat orbem, unde & tempora dici uident̃: uel quia cõtemperata uoluunt̃, hyems, uer, æſtas & autumnus. Quorũ temporũ principia uariè tradũtur. Quidam enim hyemem incipere IX. calen. Decembris, aliĳ VII. Idus Nouembris. Quidam uer octauo calen. Martĳ, aliĳ VII. Idus Februarĳ. Aeſtatem aliqui IX. calen. Iunĳ, aliĳ VII. Idus Maĳ. Autumnũ nonnulli eſſe uolunt X. calend. Septembris, aliĳ VII. Idus Auguſti. Qui rem ſubtilius ueſtigant, ipſa quatuor tempora à ſignis cœleſtib. metiuntur. Cardo, inquit Plinius, temporum quadripartita diſtinctione cõſtat. per incrementa lucis augetur, hoc eſt, à bruma, & ęquatur

nocti

noctibus uerno æquinoctio in diebus xc. tribus horis: deinde superat noctes ad solstitium diebus xciiii. horis xii. usq; ad æquinoctium autumni: & tum æquata die procedit ex eo ad brumã diebus lxxxix. horis tribus. Sol quidẽ ipse has quatuor differentias facit, bis æquata nocte diei, uerno & autumno in centrũ incidens terræ, octauis in partibus Arietis, ac Libræ, bis permutatis spacijs in auctum diei. Bruma in viii. parte Capricorni, noctis uero solstitio totidem in partibus Cancri. Nec desunt qui tempora distinguant à Vergiliarum matutino uel uespertino ortu uel occasu, earundemq; meridiano uel nocturno: illis enim hyemẽ & æstatem, his uer & autumnũ designari asserunt. Alij, teste Polluce, à fructibus, ut uindemiæ tempus, messis, & sationis uel sementis tempus: hoc est, ut ille scribit, τρυγητοῦ καιρῶ, καὶ ἀμητοῦ καιρῶ, καὶ σπόρου καιρῶ. Et aliter aliquãdo, ut à uentis flantib. Fauonio, Etesijs, alijsq;: tum etiam interdũ à reliquis stellis. Sed quid nos uetat hoc loco addere quã Damascenus lib. ij. sententiarum attulit Christianis hominibus horum quatuor temporum descriptionem? Ait em̃ uer, hoc est, ἐαρινὴν τροπὴν, extendi à xxi. Martij adusq; xxiiii. Iunij. Aestatem uero, hoc est, θερινὴν τροπὴν, à xxiiii. Iunij ad xxv. Septembris. Autumnũ autem, hoc est, μετοπωρινὴν ῥοπὴν, à xxv. Septembris

ad Decembris usq; xxv. tum demũ hyemẽ, id est, ut ille ait, χειμερινὴν τροπὴν, à xxv. Decembris usq; ad xxi. Martij extendi. & cętera quæ ille scribit. Pythagoras has quatuor anni partes, quatuor hominũ ætatibus comparabat: uer pueritiæ, æstatem adolescentię, autumnũ iuuentuti, hyemem senectuti, ut Laërtius scribit, & in xv. Metamorph. Ouidius. Alij cœli quatuor partibus adscribunt. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terra omnia oriãtur. Aestas meridiei, eò quod calore æstuq; pars ea fit flagrantior. Hyems septentrioni, quod frigoribus & perpetuo gelu torpeat. Autumnus occidenti, quod graues morbos habeat, unde & folia ex plantis, ut ait Isidorus, defluant. Sanè hæc quatuor tempora in ternos menses discreta, ita nominantur. Primo quidem mense, uer nouum, secundo adultum, tertio pręceps, quo modo usus est Sallustius. Ita noua ęstas, adulta, præceps uel extrema. Idem de reliquis, ut, extremæ sub casum hyemis. Dicimus & appetente uere, & ineunte: item alijs multis modis. His utiq; quatuor anni temporibus nostra religio per summos pontifices trium dierũ ieiunia instituit, quibus & ad sacros ordines prouehimur. Sed de his iam satis: deinceps non minori studio ac diligentia de mensibus agendum.

De mensibus quoniam apud Græcos legimus

gimus & Callimachũ Cyrenæum gentium &nationum appellationes & uocabula scripsisse,& Lysimachiden de Atheniensiũ mensibus,item Io.Philadelpheũ:idem ego quoque de Latinis subtilius diligentiusq́ agendum mihi sum ratus.In primis ergo menses à mensura dicti,quod eadem omnes fuerint mensura:uel,ut ait M.Cicero, quia mēsa spacia conficiant: uel à græca dictione potius, quę est μὴν,hoc est,luna:unde &menses ipsi μῆνες uocãtur,quod uidelicet ad cursum lunæ antiqui menses agerent.Hebræorũ quoque lingua à luna uocati sunt,teste Hieronymo: unde & naturalis usus nationum exterarum,ut scribit Ambrosius, lunas pro diebus appellat, ut apud Hebręos XIIII. luna, & similia. Sed & eodem modo Hesiodus & Vergilius,ut nunc alios mittam.Eustathius etiam in cõmentarijs in Homerum,mensem bouem uocatum tradit, à lunæ cornibus. Mensis uero principium μόσχον, id est, uitulum uocat,aitq́ Orpheum μονοκέρωτα μόσχον uocasse,rationemq́ affert subobscuram:qua eadem de re & cõmentaria in Hesiodum agunt.Mensium quidem in primis duo genera sunt,naturales alij,quos uertentes Victruuius uocat:alij ciuiles. Naturalium species duæ,quod partim solis,partim lunæ esse dicuntur.Secundum solem fit mensis,dum sol unumquodq́ in Zodiaco orbe signum per-

Mensis etymon.

Mensium duo genera.

currit. Lunaris autem temporis quoddam ſpacium à noua luna ad alteram nouam lunam,quo ſpacio XII. permeat ſigna. Vnde Ouidius in Faſtis:

Signaq; quæ longo frater percenſeat anno,
Ire per hæc uno menſe ſororis equos.

Ciuiles uero menſes ſunt numeri quidā dierum,quos unaquæque ciuitas ſuo inſtituto obſeruat,ut nos à calendis ad calend. Naturales menſes ſunt & antiquiores, & omniū gentiū cōmunes.Ciuiles poſterius ſunt inſtituti,& ad unāquanq; pertinēt ciuitatē. Qui ſolis ſunt menſes ſeu lunæ, non peræquè inter ſe pares ſunt,nec dies habēt totos: quippe ſol moratur in Aquario circiter dies undetriginta, in Piſcibus ferè XXX. in Ariete unum & XXX.in Geminis propè XXXII. & ſic in cæteris nō æquali ſpacio.Sed uſqueadeò non totos dies in ſingulis,ut annū ſuū, id eſt, dies CCCLXV. & portionem neſcio quam, adhuc, ut Cenſorinus ait, aſtrologis inexploratam, in XII.ſuos menſes diuidat: tametſi noſtrę ætatis aſtronomi ea de re multa ſubtiliter tractant,in ijs qui de motu ſtellarum & cœli libris inſcribūtur. Luna autem ſingulos ſuos menſes conficit diebus undetriginta circiter & dimidiato: ſed & hos inter ſe diſpares, alios longiores, alios breuiores,adeò ut uerum uideatur quod à Plutarcho ſcribitur:Sed certiſsimū,inquit,dierum nume

numerũ exequi non oportet, nõ ex eo quod parum abest à calumnia, quandoquidẽ uel hoc tempore, quo ad summũ astrologię peruentum est, inæqualitas tamen temporum, mathematicorũ peritiam uincit, & eorũ numeros ac calculos sæpissime fallit ac fugit. Hęc ille. At ciuitatũ menses uel magis numero dierũ inter se discrepant, sed dies ubiq; habent totos. Apud Albanos Martius erat sex & xxx. dierũ. Maius xxxii, Sextilis duo detriginta. September xvi: Tusculanorum Quintilis dies habebat xxxvi. October xxxii. Idem October apud Aricinos xxxix. Minime uidentur errasse, ait Censorinus, qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, ut in Græcia pleriq;, apud quos alterni mẽses ad xxx. dies facti sunt. Maiores quoq; Romani idem sunt æmulati, cum annum dierũ ccclx. haberent. Sed diuus Iulius cum uideret hac ratione nec ad lunam menses, ut oportebat, neq; annum ad solem conuenire, maluit annum corrigere, ut sic menses lunares cum solaribus, etsi nõ singuli, tamen uniuersi ad anni finem concurrerẽt. Nunc iam mensiũ nomina inuestigemus. Nomina decem mẽsibus iam tum primò Romulum fecisse Fuluius & Iunius autores sunt: & quidem duos primos à parentibus suis nominasse, Martiũ à Marte patre, Aprilem ab Aphrodite Venere, unde ma

iores eius oriundi dicebantur. Hinc et Mars pater, qui & Marſpiter, & Venus genitrix in ſacris, teſte Macrobio. Hinc & Lucretius Romanus ſuum carmen exorditur. Proximos uero duos menſes idem Romulus à populo nuncupauit, Maium à maioribus, Iunium à iunioribus: quia, ut ait Seruius, antea Pop. Rom. in centurias iuniorum & ſeniorum diuiſus erat. Cæteros autem menſes ab ordine, quo erãt ſinguli, uocauit, hoc eſt, Quintilem &c̃. ad Decembrẽ uſq;. Varro tamen à Latinis Romanos nomina menſium accepiſſe arbitratus eſt: docet enim Martiũ menſem à Marte quidem denominatũ, non quia Romuli pater fuerit, ſed quod gens latina bellicoſa. quod idem ſcribit & Feſtus, & his uerſibus Ouidius:

Mars Latio uenerandus erat, quia præſidet armis,
Arma feræ genti remq́; decusq́; dabant.

Sanè ſciendum & alias urbes latinas Martium menſis nomen habuiſſe, ſed non anni primum, quod his uerſibus manifeſte oſtendit Ouidius:

Quod ſi fortè uacat peregrinos inſpice faſtos,
Menſis in ijs etiam nomine Martis erit.
Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliſcis,
Sextus apud populos Hernica terra tuos.
Inter Aricinos, Albanáq; tempora conſtat,
Factáq; Telegoni mœnia celſa manu.
Quintum Laurentes, biſquintum Aequicolus acer,

A tribus

A tribus hunc primum turba forensis habet.
Et tibi cum proauis miles Pelignе Sabinis
Conuenit huic genti quartus utriq; Deus.
Romulus hos omnes ut uinceret ordine saltem,
Sanguinis autori tẽpora prima dedit. hęc poeta.

At uero hoc mense matronæ seruis conuiuia proponebant, uti in Saturnalibus domini, quod Solinus & Macrobius scribunt. Calendæ etiam huius mensis matronarũ dies festus erat, quod in Horatium Porphyrion notat super eo Sapphico,

Martijs cælebs quid agam calendis.

Martias calendas, inquit Festus, matronę celebrabãt, quod eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Idem & Ouid. pluribus. Seruius in viij. Aeneid. Ideo ait, quod eo die pacem inter Romanos & Sabinos raptæ Sabinæ fecerũt. Idem & poeta. Martij insuper prima die ignem nouũ Vestæ aræ accendebãt, ut incipiẽte anno cura denuò seruãdi noua ti ignis inciperet, ut Macrobius & Solinus tradũt. Eodem quoq; ingrediẽte mense tam in regia curijsq;, q̃ in Flaminũ domibus laureæ ueteres nouis laureis mutabant. Hoc eodem mense publicè ac priuatim ad Annam Perennã sacrificatũ ibat, ut annare & perennare cõmodè liceret. Hoc etiã mense mercedes exoluebant magistris, quas cõpletus annus deberi fecerat. Comitia auspicabantur, quæ partim ex Solino & Macrobio, partim

ex Ouid.aliisq; collegimus. Nec hoc mense nubere bonũ fuit, donec ancilia conderent. uel, ut Porphyrion tradit, quod in hoc mense de nuptiis inter Martem & Mineruam habitum fuit certamen. Mars uictus, Minerua obtenta uirginitate, Nerine est appellata.

APRILIS autem dictus est, non ab ἀφρὸν, id est, spuma, quasi Aphrilis, unde orta Venus creditur, ut pleriq; tradunt, & pluribus uersibus contendit Ouidius, & Plutarchus in Numa: sed ab aperiendo, quod tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra aperiat natura. Idem tradit & Cintius in libro quem de Fastis reliquit: Nullus, inquit, dies festus, nullumq; sacrificiũ insigne Veneri hoc mense institutum est. Sed ne quidem in carminibus Saliorum, Veneris ulla ut cæterorum cœlestiũ laus celebratur: quin nec sub regibus apud Romanos uel latinũ uel græcum nomen fuit Veneris. Cintio & Varro consensit, ut Macrobius docet. Verrius tamen Flaccus nõ negat, hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent.

MAIVM tertium mensem Romulus posuit, de cuius nomine inter autores lata dissensio est, quam eruditè Macrobius est executus. Nam Fuluius, inquit, nobilior, in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in maiores iunioresq; diuisit, ut altera pars consi-

lio,

lio, altera armis rempub. tueret, in honorẽ utriusq; partis, hunc Maium, sequentẽ Iuniũ mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse cõmemorent, apud quos uocabatur deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet & maiestate dictus. Cintius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: argumentoq; utitur, quod flamen Vulcanalis calendis Maijs huic deæ rem diuinam faceret. Sed Piso uxorẽ Vulcani Maiestam, nõ Maiam dicit uocari. Ouidius Maiestatẽ Honoris & Reuerentiæ filiã, mensi nomen dedisse canit. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maximè probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificarent. Quinetiã mensem ipsum scribit Plutarchus Mercurio sacrum fuisse. Affirmant quidam, quibus Corn. Labeo cõsentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebrabatur, terrã esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocabatur: assertionemq; existimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactaretur, quę hostia est propriè terræ. Et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicũt, quia uox nascenti homini terræ cõtactu datur. Scimus autem Mercurium uocis & sermonis potentem existimatũ. autor est Cor.

Labeo. Huic Maiæ, id eſt, terræ, ædem calen dis Maijs dedicatã ſub nomine Bonæ deæ, & eandem eſſe Bonã deam & terrã, quod ex ipſo ritu occultiore ſacrorũ doceri poſſe cõfirmat. Hæc fermè totidem uerbis Aurel. Macrobius. Hoc mẽſe nec nubere bonũ fuit, q̃d & Plutarchus & Ouid. oſtendunt, & Porphyrion in ultima Horatij epiſt. cũ inquit: Lemures dicti quaſi Remures, à Remo, cuius cum occiſi umbras frater Romulus placare uellet, Lemuria inſtituit, id eſt, parentalia, quæ menſe Maio per triduum celebrari ſolebant, ante additũ anno menſem Februarium: ob quam rem Maio menſe nubere fuit religio. Sanè quod nõ à maioribus Maius dicatur, præter ea quę recitauimus, illud quoque argumento eſt, quod ante Romã conditam, autore Feſto, Maij menſis nomen erat. Certè & Meſius hic menſis Oſca lingua appellatus eſt, ut idem ait Feſtus.

IVNIVS. Hic quoque menſis habet dubias in nomine cauſas, ut Naſo canit:

Quæ placeant, poſitis omnibus ipſe canam.

Quidam enim ab Iunone potius, quàm ab iunioribus dictũ uolũt, quod illo menſe Iunoni maximi haberentur honores. Quinetiam Iunonius appellabatur, ut ait Cintius apud Latinos: diuq́; apud Aricinos & Prænestinos, aliosq́;, hac appellatione in faſtos relatus fuit, adeò ut ita ſcribat Ouidius:

Inſpi-

Inspice quos habeat nemoralis Aricia fastos,
Et populus Laurens, Lauiniumq́; meum.
Est illic mensis Iunonius, aspice Tybur,
Et Prænestinæ mœnia sacra deæ.

Et sicut Nisus in cõmentarijs Fastorũ dicit, apud maiores quoq; Romanos hæc appellatio mensis diu mansit, sed pòst detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus fuit. Sed & ædem Iunonis Monetę calendis Iunijs dedicatã fuisse legimus. Festus etiam ait: Iunium mensem dictum putant à Iunone: ijdem ipsum dicebant Iunonium & Iunonialem. Agrætius uero inter antiquos grammàticos annumeratus, ab Iuuenta dea scribit, quæ Hebe græcè dicitur, Herculis uxore, Iunium mensem appellatũ se in libris priscorum legisse. Idem & poëta Ouidius in Fastis, qui & hanc quoq; opinionem attulit, uocitatum scilicet mensem hunc ab con iunctis & unitis Sabinis & Romanis rege Romulo & Tatio. Ita enim ille:

Et lare communi generos socerosq́; receptos,
His nomen iunctis Iunius inquit habet.

Nonnulli & à Iunio Bruto denominatũ putant, qui primus Romę consul factus, calen. Iunijs pulso Tarquinio rege sacrum Carnæ deæ in Cœlio mõte uoti reus fecit: quæ dea uitalibus humanis præesse credebatur ab eaq́; petebatur, ut iecinora & corda, quæq́; intrinsecus sunt uiscera, salua conseruaret.

Alia, ut puto, fabulose addit Ouid. Huic uero deq; pulte fabacia & larido sacrificabatur, & calendæ ipsæ Iuniæ, Fabariæ dicebantur.

QVINTILIS dictus fuit, quod loco fuerit apud Latinos quinto. Item SEXTILIS, ac deinceps ad Decembrem, suis numeris sunt appellati. Sed de Quintili & Sextili, hoc est, Iulio & Augusto, paulò infra dicemus.

SEPTEMBER in tutela Vulcani fuisse legitur. Huius mensis secunda factum esse bellum nauale inter Cæsarem Aug. & M. Antonium, Dion in hist. scribit, ab eoq; die numerari eius monarchiam cœpisse.

OCTOBRIS quoq; nomẽ, ut aliorũ, perseuerat. In Martis uero tutela esse existimabatur, unde & huic deo equus immolabat, de quo sic in cõmentarijs Festi legimus: October equus appellatur, qui in campo Martio mense Octobri immolatur quotannis Marti bigarum uictricum dexterior, de cuius capite nõ leuis contentio solebat esse inter Suburranenses & Sacrauienses, ut hi in regio pariete, illi ad turrim Mamiliam affigerent. De capite huius equi idem alibi: Panibus, inquit, redimebant caput equi immolati Idibus Octobris in campo Martio: & id sacrificium fiebat ob frugum euentum. Et equus potius quàm bos immolabatur, quod hic bello, bos est frugibus pariendis aptus. Eiusdem quoq; equi cauda tanta celeritate

ritate perferebaẽ in regiã, ut ex ea ſanguis de ſtillaret in focũ participandæ rei diuinæ gratia. quas hoſtias hic quidam Marti bellico ſacrari dicunt, non ut uulgus putat, quia uelut ſupplicium de eo ſumatur, quod Romani Ilio ſunt oriundi, & Troiani ita effigie equi ſunt capti. Hæc Feſtus, qui & illud ait, à multis gentibus equos immolari ſolitos, ut à Lacedæmonijs, Rhodijs, & Salentinis, & ut canit poëta:

Placat equo Perſis radijs Hyperiona cinctum.

Quibus ex rebus Plutarchi codices tum græcos tum latinos problematũ rerum Romanarum inemendatos uidemus, ubi huius celebritatis cauſam inquirit: non enim Decembres Idus, ſed Octobres legendum.

NOVEMBER in tutela fuit Dianę. Apud antiquos hoc menſe claudi maria dicuntur, quod etiã ſcribit Vegetius: &, ut Plutarchus in Marcello tradit, inferiæ Gallis & Græcis defoſsis fiebant. Hoc menſe & Ioui epulum celebrabatur. quo eodem menſe, ſi coniecturæ locus datur, putamus Vacunalia quoq; celebrata: quippe Vacuna dea fuit quæ præeſſe uacantibus & ocioſis credebatur, cui à laboribus cum uacarent agricolæ, poſt perceptos fructus, & agrorum cultus, per hyemem ſacra faciebant. Ouid. vi. Faſt. *Vacuna dea.*

Nam quoq; cum fiunt antiquæ ſacra Vacunæ,
Ante Vacunales ſtantq; ſedentq; focos.

Huius deę meminit & Horatius in epistolis:

Hæc ego dictabam post templum putre Vacunæ.

Quo loco Porphyrion: Vacuna apud Sabinos plurimũ colitur dea, quæ est sub incerta specie formata: quidam Mineruã, alij Dianam putauerunt, nonnulli & Cererem esse dixerunt. Sed Varro in primo rerum diuinarum Victoriam ait, & ea maxime eos gaudere qui sapientia uincunt.

DECEMBER in Vestæ tutela fuit, Saturnoq́ sacer, ut post alios pluribus Macrobius docet. Et Saturnalia celebrabant, quibus bellum sumere nefas, à nocente pœnas exigere piaculare: apud maiores primũ uno die instituta, alij tribus tradũt, ad XIIII. calen. Febr. sed postquã C. Cæsar huic mensi duos dies addidit, XVI. calen. celebrari cœpta. Macrobius quidẽ antiquissimũ esse scribit VII. diebus celebrari, idq́ Nouio, Mumio & Pomponio Attellanarum probatissimis poëtis adstruit. Cæterum IANVARIVM & Februarium post Romulum additos diximus, sed nominibus iam ex Latio sumptis. Ianuarium quidem à Iano, cui attributus, nomen traxisse legimus, cui deo primò supplicabãt uelut parenti, à quo rerum omniũ factum putabant initiũ. Dictus uero est, ut ait Sext. Pompeius, ab hiare, detracta aspiratione, uti chaos, ex eo quod χαίνειν hiare. Chaos enim Hesiodus appellauit confusionem

nem quandam ab initio, unitatem hiantem patentemq́ in profundum: unde & pater à Latinis quibuſdam dictus eſt, & Ianus ipſe Patulcius. Sed hæc ſatis: plura Naſo poëta ſtatim in Faſtorum principio. Sanè & Aeonarium Ianuarium appellatum teſtes ſunt Theophilus & Suidas, qui & illum à Longino interpretatum tradunt, quod ſcilicet pater ſit τῶν αἰώνων, hoc eſt, ſeculorum.

FEBRVARIVS autem à Februo dicitur. Februum quidem Plutonem nuncupatũ ait Iſidorus. Sed Cenſorinus, Februum, inquit, eſt quicquid expiat expurgatq́: & Februamenta, purgamenta: item Februare, purgare, & purum facere. Februũ autem nõ idem uſquequaq́ dicitur: nam aliter in alijs ſacris februabatur, hoc eſt, purgabat. In hoc quidem menſe Lupercalibus cum Roma luſtraretur, ſalem calidum ferebant, quem Februũ appellabãt: unde dies Lupercalium proprie februatus, & ab eo porrò menſis Februarius uocitatus, ut Cenſorinus & Plutarchus ſcribunt. Sext. autẽ Pompeius: Menſis, inquit, Februarius dictus, quod tum, id eſt, extremo menſe anni populus februaret, hoc eſt, luſtraretur ac purgaretur: uel ab Iunone Februata, quam alij Februalem, Romani Februlam uocant, quod ipſi eo menſe ſacra fiebant, eiusq́; feriæ erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à Lupercis amiculo

Iunonis,id est,pelle caprina,à quarum pelliculárum crepitu,Crepi Luperci dicti sunt, quam ob causam is quoque dies februatus appellabatur. Quęcunque denique purgamenti causa in quibusque sacrificijs habebantur,februa appellabantur:id uero quod purgatur dicitur februatum. Sed cur non lepidissimi poëtæ ex ij.lib. Fastorũ uersus adscribo? ita enim ille canit:

Februa Romani dixere piamina patres,
Nunc quoque dant uerbo plurima signa fidem.
Pontifices à rege petunt & flamine lanas,
Queis ueterum lingua Februa nomen erat.
Quæq; capit lictor domibus purgamina certis,
Torrida cum mica farra uocantur idem.
Nomen idem ramo qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminiam poscentem Februa uidi,
Februa poscenti pinea uirga data est.
Deniq; quodcunque est quo corpora nostra piantur,
Hoc apud intonsos nomen habebat auos.
Mensis ab his dictus,secta quia pelle Luperci,
Omne solum lustrant,idq; piamen habent:
Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,
Tunc cum ferales præteriere dies.
Omne nephas,omnemq; mali purgamine causam,
Credebant nostri tollere posse senes.

Atque hactenus poëta. Historiam Suidas,si nõ potius fabulam, recitat, quam me apud aliũ quempiã legisse haud memini, Ait enim Camillum

millum ab æmulo Februario Consule urbe Roma eiectum fuisse: postmodum urbe à Breno & Gallis capta & à Camillo liberata, Camillum tum populũ docuisse, quàm iniquas in se Februarius iniurias exercuisset, quam ob causam Februarius scirpea tegete circũtectus, ab urbe neruis pulsatus eiectus est, ac mensi illi cognomini dies ablati. Huius historiæ fides sit penes autorem. Horum autem XII. mensium, duorũ tantũ nomina mutata perseuerant. Nam Quintilis Iulius cognominatus est C. Cæsare V. & M. Antonio COSS. anno Iuliano secundo, ut scribit Censorinus, M. Antonio legem ferente, ut ait Macrobius. ut uero Festus, ideo Iulius dictus est, quod eo mense natus Iulius fuerat. Qui uero Sextilis fuerat, C. Marco Cens. C. Asinio Gallo COSS. in Augusti honorẽ dictus est Augustus, anno Augustano XX. ut est apud Censorinũ. Legit & hodie Senat. cons. q̃d hic ex Macrobio placet ascribere: CVM Imp. Cæsar Augustus mense Sextili & primũ Consulatum inerit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ, secutæq; sint eius auspicia ac fidem, & Aegyptus hoc mense in potestatem Pop. Romani redacta est, finisq; hoc mense bell. ciuilib. impositus sit, atq; ob has causas hic mensis huic imperio fœlicissimus sit ac fuerit, placuit Senatui ut hic mensis Augu-

stus appelletur. Item plebiscitum factum ob eandem rem, Sext. Pacuuio Trib. plebem rogante. Hæc igitur duo mensium nomina, Iulij scilicet & Augusti, ad nostram permanent memoriã. Postea etiam multi principes eodem exemplo uocabula quædam mensium mutauere, suisq́ue uel alienis nũcupando nominibus, quæ aut ipsi postmodum mutauerunt, aut post obitum eorũ illa nomina pristina suis sunt reddita mensibus, quorũ hic aliqua uisum est subsignare. Tiberius quidẽ Cæsar post Iulium & Augustum sequentem mensem Septembrem à se Tiberium, & Octobrem Liuium appellauit. Tum Nero Aprilem Neronem, Maium Claudium, Iunium Germanicum, ut partim ex Suetonio, partim ex Corn. Tacito didicimus: atque ideo Iunium mensem ait Tacitus transmissum, id etiam testificante Orphito, qui id censuerat, quod duo iam Torquati ob scelera interfecti, infaustum Iunij nomen fecissent. Domitianus item Septembrẽ Germanicũ, & Octobrem Domitianum uocauerat, qui menses mox Senatus decreto, ut omnis eius memoria, aboleri mandati sunt, omniq́ue uel ære uel saxo eradi. Præterea Senatus, ut Capitolinus scribit, in honorem Antonini Pij & Faustinæ, Septembrem & Octobrem Antoninum & Faustinũ appellandos decreuit. Post hæc adulatores in Cõmodi honorẽ, ut est à Lampridio

Mensibus uaria à diuersis nomina indita

pridio proditum,pro Augusto Cōmodum,
pro Septembre Herculem,pro Octobre In-
uictum, quem postea ipse Aelium nomina-
uit:pro Nouembre Exuperatoriū, pro De-
cembre Amazonium,à nomine ab eo dilecti
scorti Martiæ,quam in Amazone pictam di
ligebat:quapropter & ipse habitu Amazoni
co in harena Romæ aliquando processit,&
eius demum arte è medio sublatus est. Sed e-
nim Eusebius Septembrem Cōmodum ap-
pellatum innuit, cum Platyna Decembrem
dicat.At uero Suidas xii.à Cōmodo men-
ses scribit ita nuncupatos:Amazoniū, Com
modum,Augustum,Herculeum, Romanū,
ὑπερφέροντα,id est,Exuperatoriū:ἀνίκητον, hoc
est,Inuictū : εὐσεβῆν, hoc est,Pium: εὐτυχῆν,id
est,Fœlicē & Fortunatū. Tum Lucium,Ae-
lium, & Aureliū. Ex quibus uerbis facilius
intelligimus uerba historiographi,quę sunt
in uita Cōmodi:Nominatus,inquit, Cōmo
dus inter Cæsares IIII.Iduum Octobrium,
quas Herculeas postea nominauit,Pudente
& Pollione COSS.Appellatus Germanicus
Idib.Herculeis Maximo & Orphito COSS.
Assumptus est in omnia collegia sacerdota-
lia sacerdos XIII.calen.Inuictas, Pisone &
Iuliano COSS. Profectus in Germaniam
XIIII.calen.Aelias (ut postea nominauit)
ijsdem COSS.Togam uirilem accepit, cum
patre appellatus Imp.V.calen. Exuperato-

rias, Pollione iterum & Apro coss. Triumphauit x. calen. Ianuarias iisdem coss. Iterum profectus III. Non. Cōmodias, Orphito iterum & Ruffo coss. Datus in perpetuum ab exercitu & Senatu in domo palatina Cōmodiana cōseruandus XI. calen. Romanas, præsente iterum cos. Tertio meditans de profectione à Senatu & populo retentus est. Vota pro eo facta sunt Nonis Piis Fusciano iterum cos. Hactenus ille. Meminit Herodianus in historia, sed mensium nomina non adscripsit. Idem, inquit, Commodus mensium uocabula cōmutauit, proq; antiquis nominibus noua de suis cognominibus adhibuit, & ad Herculem in primis referebantur, cuius ipse sibi cognomē adoptasset. Tacitus quoque Imperator mensem Septembrem Tacitum de suo nomine appellari iussit, quod eo mense & natus & factus esset Imperator, ut Vopiscus in eius uita prodidit. Legimus & Carolum Magnum Imp. nomina mensibus imposuisse, quæ ideo nō adscripsimus, quod barbarum quiddam & teutonicum sonant. Si quis tamen ea desideret, legat Eginardum eius olim ab epistolis, qui & hoc, & eius uitam utcunq; literarum monumentis mandauit. Sanè etiam legimus antiquos mensibus singulis sua præfecisse numina. Siquidem Ianuarii tutelam, uel ut dicunt, pontificium habere Iuno credebatur:

batur: Februarij Neptunus, Martij Minerua, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercurius, Iulij Iupiter, Augusti Ceres, Septembris Vulcanus, Octobris Mars, Nouembris Diana, Decẽbris Vesta. XII. enim hos deos antiqui penates & patrios, & ut putat Varr. Vrbanos uocabant, quos Apuleius & Martianus Ennij hoc disticho cõmemorant:

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Sed & XII. hi dei celebrabant à græcis scriptoribus, apud quos eorum crebra adeò est mentio, ut superuacaneũ sit de his plura dicere: unde & ara duodecim deorum.

Quoniam de Latinorũ mensiũ interpretatione, & unde nomen acceperint, abunde me dixisse sentio, nõnihil & hoc loco de Atheniensium mensibus agendum uidetur, ijs operæpreciũ facturus, qui transmarinæ eru ditioni operam libenter nauant, uel quibus nõ adeò ocium suppetit ex uarijs autoribus hæc ipsa colligere. Primũ igitur Atheniensium mensem Hecatombæona dicimus, qui in nostrum Iunium ut plurimũ cadit, sic, ut Hyperides & Harpocration aiunt, appellatus, quod in hoc mense plures Hecatombæ (genus id sacrificij) fierẽt. Sunt qui sacra hęc Ioui dicata tradant à centum, uel certè à plurimis bobus dicta. Hecatombęa uero ipsa celebritas uocabatur, Sunt qui hunc mensem

Hecatombæon primus Atheniensium mensis.

Soli dicatum uelint, propter solstitiũ quod in eo fieri soleret, & magnificum eius Atheniensium sacrificiũ. Sunt qui κρόνιον, hoc est, Saturnium hunc eundem nominent, quòd, ut dixi, Ioui sacer sit, ut est apud Plutarchũ. Alij tamen diuersum faciũt, ut Cæcus in Hesiodi cõmentarijs, quẽ nihil ideo uidisse putat Gaza. Plutarchi interpres in Theseo Aprilem hunc mensem falso credidit. Dæsius, Iunius à Macedonibus dictus, ut Suidas, Psellus, Theophilus et Plutarchus in Aristide scribunt.

Metagetnion. Metagetnion secundus fuit Atheniensiũ mensis, qui nostro ferè Quintili respondebat. Hic, ut idem ait Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est, à sacrificijs nomen accepit, quæ in Apollinis Metagetnij honore celebrabantur, μεταγέτνια uocitata, ut Lysimachides ait in libro de Atheniensium mensibus, & Plutarchus in lib. de exilio, item Suidas. Hunc mensem Bœotij & Macedones πανήμον seu πανέμιον, utrũq; enim legimus, uocabant. Hic idem Carnius à Syracusanis dictus est, tametsi in Nicia Plutarchi interpres Maium mensem nostrum crediderit. Hinc & Sacra Carnia, & καρνεῖος Apollo, ut planè in Deorum cognominibus ostendimus.

Boëdromion. Boëdromiona tertium Atheniensium mensem uocitatũ legimus, qui Augusto nostro cõueniebat, à Boëdromijs nuncupatus, quæ celebritas erat cuidam ueluti

excur

excursioni similis, quæ cum acclamatione fieret, unde & uocabulum deflexũ uidetur, à uoce scilicet & cursu. Meminit in Philippicis Demosthenes. Philochorus & Harpocration in Ionem Xuthi filium hoc referũt, quod is multo studio opem Atheniensibus tulerit aduersus Eumolpum pugnantibus, Erechthei regis tempore: & βοηδρομεῖν aiunt significare opem præstare, & ad pugnã currere. Idem ferè Suidas. Sunt qui scribant Apollinem cognominatũ βοηδρόμιον, cuius & in Bœoticis Pausanias meminit. Plutarchus ex Hellanico Boëdromia tum instituta fuisse scribit, cũ Amazones Athenas Thesei tempore inuasissent: quo in loco interpres deceptus, Boëdromiona existimat Iunium esse apud nos. Quarta huius mensis instantis, legimus à Græcis Persas superatos, quæ dies secundum Bœotios, IIII. Panemi desinentis fuisse testis est in Aristide Plutarchus, qui hanc ait huius uarietatis causam neminem mirari debere, cum eos, inquit, qui diligentissimè astrorum rationem tenere hoc tempore profitentur, aliud alij mensis principiũ & exitũ agant. Hęc quidem ille. Gaza quoq; ex Plutarcho in uita Camilli scribit, XX. eiusdem mensis Athenis mysteria celebrari solita: quod ut uix credam Galeni uerba faciũt quæ sunt de Elates, id est, abietis semine: Quod, inquit, tempus uocatur à Romanis

September, à nobis autem Pergami Hyperberetæus, Athenis mysteria. In quibus quidem Galeni uerbis nõ mediocris inesse uidetur confusio: nam & Augustum in Septembrem, & Septembrem in Hyperberetæũ cõmiscet, qui October potius est, ut pauló pòst ostendã. Sed & Demosth. in Olynth. ait mysteria Boëdromione mense celebrari. Plutarchus uero in Demetrij uita, mysteria distinguit in magna & minora, ab Atheniẽsibusq; illa celebrari mense Boëdromione, hęc uero Anthesterione. Idem quoq; Plutarchus in Phocionis uita: Vigesima, inquit, die Boëdromionis custodia inducta est, quo scilicet die magnorũ mysteriorũ Athenis agebãtur solennia, & Iacchus, id est, Liber pater in Eleusinẽ ex urbe trãsmittebatur. quo in utroque loco interpretes, Donatus uidelicet Actiaiolus & Lapus Florẽtinus, decepti sunt: & cum his Guarinus quoq;, qui in Alexandro ait, Iunio mense mysteria peragi Athenis solita. Atq; hæc ideo copiosius, ut ostenderem quanta esset uarietas inter scriptores. Sane T. Liuius mysteriorũ dies, initiorũ dies dixit, lib. primo de bell. Macedonico. Mesori uero ab Aegyptijs dictus Augustus est, qui Harpocrati deo sacer erat, ut Plutarchus in lib. Isidis & Osiridis scribit: quo etiam loco ait ipsum deum symbolum habere silentij, in eiusq; mensis celebritate cani solere, γλῶσσα

τυχὴ

τυχὴ, γλῶσσα δαίμων. hoc eſt, lingua fortuna, lingua dæmon. quanquam in exemplarib. Plutarchi pro Harpocrate Carpocras perperàm legatur. Sed & Harpocratis Latini meminere Catullus, Varro, Seneca & Caſsiodorus. Mæmacterion quartus eſt Athenienſium menſis, ut pluribus Gaza cõtendit, Septembremq́ꝫ noſtrum ut plurimũ complectitur. quidam Auguſtum putant. Plutarchus in Ariſtide à Bœotijs ait Alaleomeniũ uocatum fuiſſe, huiusq́ꝫ XVI. die à Platæenſibus Græcis parentari, qui cõtra Perſas pugnando occubuiſſent. Val. tamen Harpocration Mæmacteriona quintũ menſem facit, à Mæmacteq́ꝫ cognominari ait, quo nomine Iupiter eſt cognominatus. Scribit Lyſimachides in lib. de menſib. Athenienſium, μαιμάκτην furore correptum ac turbidum ſignificare, q̃d hyems hoc menſe & aër turbari incipiat & mutationẽ capere. Vlpianus uero in iij. Demoſth. Olynth. hunc hyemis & pluuiarum menſem uocat, unde & noſtri Septembrem dicũt, quia ſeptimus eſt à Martio, & imbres habet. Aliqui tamen Octobrem eſſe exiſtimauere. Suidas etiam ineptius, & eum ſecutus Nucerinus prçſul, Ianuariũ interpretantur. September ab Aegyptijs Thoth dictus, quo eodem nomine & Mercurius uocatur. Huius quidem XIX. Aegyptij, ut Plutarchus autor eſt, ipſi Mercurio rem ſacrã faciebant,

Mæmacterion.

melleq́ꝫ & ficu uescebantur, illud identidem dicentes, γλυκὺ ἡ ἀλήθεια. Plin. lib. 27. nat. hist. cap. xij. Tradũt, inquit, Aegyptij mensis quē Thiatin uocant die XXVII. Augusto mense incurrente &c̃. Quidam eo loco putant Plinium Thoth mēsem intellexisse: ego quomodo non uideo, si recte perpendantur quæ de Aegyptiorũ mensib. pauló póst referemus.

Pyanepsion. Pyanepsion sequitur, qui mensis est quintus, hoc est, October. A pyanis uero fabis Apollini sacratis dictus est, unde & Pyanepsia *Pyanepsia celebritas.* celebritas ipsa, quã cæteri Græci Panopsiam uocant. Hæc VIII. huius mensis die Apollini, ut Apollonius & Suidas tradunt, agebantur. Pyanepsia tamen ipsi potius uocanda, quàm Panopsia putant: pyana enim coquũtur, & Eresione plectitur, ut ait Harpocra- *Eresione.* tion. Erat autem Eresione ex sacra olea ramus alba lana coronatus, ut ait Plutarchus: nam ἔριον lana est. Historiam copiose in Theseo Plutarchus est executus, quo in loco interpres hallucinari uidet̃: ubi enim ὀγδοῃ ἱσταμένου πυανεψιῶνος legebatur, ipse nonas Iulias reposuit, nam eo die Theseus cum adolescentibus è Creta in urbem se recepit incolumis. *Oscophoria.* quo & eodem mense Oschophoria, quasi dicas Ramalia, celebrabantur. Idem tamẽ Plutarchus in lib. Isid. & Osirid. ait, quod Athyr apud Aegyptios est, qui Pyanepsion ab Atheniensibus dicit̃, & à Bœotijs Demetrion.

ex quibus uerbis October cum Nouembri confunditur, eadem ratione qua pauló antè in Boëdromione recitauimus. Porrò κυανέψια etiã Pyanepsia dicebantur, quoniã πυάμους prius dicebant fabæ quàm κυάμους, ut est apud Phauorinum. Anthesterion secundum ordinẽ Gazæ sextus est mensis, qui nostrò Nouembri ex parte respondet, dictus, ut pleriq; autumant, quod prata floribus priuantur, παρὰ τὸ ἄνθος στερῶ. Quidã & anthesterida Dionysia & Bacchanalia interpretantur. ἀνθεστήρια quidem Theophilus scribit Dionysia dici: sic enim, ait, ea Atheniẽses uocãt: & Anthesteriona mensem, quoniã tunc terra florescere incipiat: uel quod in ea celebritate flores inferri solerent, unde & prouerbium emanauit θύραζε κᾶρες, οὐκ ἀνθεστήρια. hoc est, foras cares, non anthesteria. quasi dicat, Ite foras cares, nõ anthesteria sunt. Notissimum & illud est, Hædera post anthesteria. Thucydides in ij. ait, Limnis Baccho sacra fieri x. huius mensis. Suidas χόας hoc ipso mense xii. celebrari prodidit. Apollodorus omnem ipsam celebritatem Bacchi anthesteria uocari ait, per partes uero pithœgia, choas, & chytran. Val. autem Harpocration ita scribit: Anthesterion octauus est Atheniensium mensis Baccho sácer, sic uocatus, ut Hister in ij. Synagoges ait, quod plurimũ ex terra tum flores nascantur. Quod si uerũ Anthesterion.

est, nescio quo pacto procedat ratio Gazæ, qui autumnalem mensem hunc constituit: plures uernalem, ut Macrobius & Philostratus, cui, ut sophistæ, parum Gaza fidit. Idem tamē Philostratus in iiij. de Apollonij Thyanei uita, cum in eo ait Dionysia celebrari, autumnalem facere uidetur. Certè Plutarchus in Syllæ uita in hunc propè modum scriptū reliquit: Calēdis Martijs, qui dies ad Anthesterionis mensis exordiū coincidit. quibus ex rebus omnibus, mihi planè non liquère pronuncio. Posideon. Posideon, & Posideon à Græcis aliquando enunciatur, à Neptuni & Palladis certamine dictus. Hyperides, ut est apud Harpocrationem, septimū hunc Atheniensium facit, quem secuti Suidas & Theophilus, Decembrem nostrum interpretantur. In hoc mense solstitium brumæ fieri scribit Plutarchus in Cæsare, & pluribus ostendit Gaza, qui & illud ait, quod quoniam hoc mense Alcyonij dies sunt, ab aliquibus auis ipsa Alcyon Posideonis appellata est. Apellæus à Macedonibus, ait Suidas, dictus est, & Chœac ab Aegyptijs. Iosephus quoq; lib. xij. antiquit. nec semel ait mēsem Casleu Hebræorum, Apellæum esse apud Macedonas. Non ferendo errore Græci quidā aguntur & Latini, qui hunc ipsum Elaphobolionа crediderūt. Porrò & in hūc cadere Ianuarium testis est Plutarchus in Cæsare: Instabat,

bat, inquit, ſolſtitium brumale, in menſe Ianuario inſtante, qui eſt Poſideon Athenienſibus. Gamelion à Iunone uocatus, quæ nuptijs præerat. Hinc & Gamelia ſolennitas nuptialis. conſentiunt & in hoc Demoſthenes & Iſæus, teſte Harpocratione, & Harpocrationem ſecutus Suidas. Didymus Grammaticus in cõmentarijs in Iſæum reprehenditur, quod parum rectè de hac re obſeruauerit: nam quem citat Phanodemũ eius rei mentionẽ facere, apud eum nihil inuenitur. Idem Didymus in ijs quæ in Demoſthenem ſcripſit, Gamelion ait eſſe τὴν ἐς τοὺς φράτορας εἰσαγωγὴν τῶν γυναικῶν, hoc eſt, mulierum inductionem ad ſodales & contribules: nullam licet eius quod exponit demonſtrationẽ afferat. Hic mẽſis, ut ait Suidas, noſtro Ianuario reſpondet, à Macedonibus eodem teſte Audynęus, & κυχίων dictus. Elaphebolion dictus, quod ceruorum in primis uenationi ſit aptus. Elaphebolia quoq; hoc menſe celebrabantur. Sũt qui putent quod hoc menſe cerui Dianę ſacri Elaphebolio ſacrificarentur, quod Phauorinus ſcribit. Gaza de huius menſis ordine plura ex Thucydide & Ariſtotele. A Macedonibus Peritius uocatus, teſte Suida & Ioſepho. In noſtrum Februarium cadit. Hunc, ſi modò Februario aptare uelimus, tribus annis XXVIII. dierum erit: quarto uero, hoc eſt, intercalari, XXIX. die-

Gamelion.

Elaphebolion.

Munychion. bus constabit. Munychion à Munychijs Dianæ sacris dicitur, & Munychia Diana ipsa nuncupata est. Hyperides in oratione Xenophili decimum hunc mensem facit, ut ait Harpocration. Suidas tamen hunc secundum autumat, magno, ut mihi uidetur, errore. Hoc mense, ut Plutarchus scribit XVI. Lysander Athenis potitus est. Qui Munychion & Nychion eosdē putauere, falsi sunt: nam hic quidem Ianuarius est Macedonū, ut iam dixi, Munychion uero Martio ferè nostro congruit, & à Macedonibus Distros dicitur, ab Aegyptijs Phamenoth: quod cū liquebit ex his quę pauló pòst trademus, planius quoque fit ex Anatolij uerbis in lib. de Pascha, ubi ait: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est XIX. annorum circuli principium, secundū Aegyptios quidem mensis Phamenoth XXVI. die, secundum Macedones Distri mensis XXII. secundum Romanos uero XI. calen. Aprilis &c. Quibus ex uerbis uidemus nobiscum cōuenire Macedones in mēsis principio, hoc est, ut idem principium Martius & Distros habeant: ab his uero IIII. diebus Phamenoth

Thargelion. euariat. Thargelion mensis dictus est, q̄d iam terra calescat, quasi θερᾶ γῆ. unde & Thargelia sacra Apollinis & Dianæ, quorum meminit Hyperides in oratione pro Polyeucto, & Harpocration. In his scribit Suidas, olla

seminum

feminum & facro iure plena fructuum primitias decoqui folitas. Aprili hic noſtro ut plurimũ conuenit. Delij Apollinẽ affirmãt Thargelionis VII. natũ eſſe. Idem Laërtius in Platone, &, ut idem ſcribit in Socrate, eiuſdem priore, hoc eſt VI, Dianã. Sedenim menſem hunc auſpicatiſsimũ Græcis fuiſſe legimus, ut pluribus eſt eorum hiſtorijs cõprobatum. Nam & ſub huius finem, hoc eſt, ὀγδόῃ φθίνοντος, Ilium captum affirmant, ut ex Halicarnaſſeo Dionyſio, Ephoro & Plutarcho diſputat Gaza. Quare mirum eſt Plutarchi interpretem deceptum in Camillo, Thargeliona putaſſe noſtrum Februarium. Apaturia inſuper ſacra hoc ipſo menſe celebrari ſolita prouerbium innuit, quod tale eſt, ἀπιὼν ἐς ἀπατούρια ἐπανῆκ᾽ ἐς θαργηλιῶνα. hoc eſt, In Apaturia ingreſſus, redijt Thargeliona. Miror uirum doctum in hoc prouerbio Maium putaſſe. Thargelia quoq; in Pericle Plutarchus unã Hyadum fuiſſe ait, ſed hoc nihil ad nos. *Apaturia.*

Scirophorion porrò ultimus eſt Athenienſium menſis, qui in Maium noſtrum cadit, dictus à Sciris, id eſt, umbraculis, quod hic menſis ædificationibus aptus ſit. σκίρα etiam celebritas fuit apud Athenienſes, quam ex noſtris quidam perperàm in XII. Martij cadere exiſtimarunt: à qua celebritate, ut pleriſq; placet, menſis uocatus eſt. Sanè qui de menſibus Athenienſium, eorumq; feſtiuita- *Scirophorion.*

tibus ſcripſerunt, σκίρον aiunt umbraculum fuiſſe, quod ex arce, hoc eſt, Acropoli, delatũ eſt in locum Sciron etiam nuncupatũ, unde dicata Mineruæ mulier, & item Neptuni ſacerdos & Solis prodibant. Deferebant uero qui Eteobutadæ uocabantur: ij nobiles fuere Athenis illuſtres, à Bute ſacerdote progna ti, ex qua familia ſacerdotes ſeligi ſolebant. Erat autẽ ſymbolon hoc ædificandi, & tem pus ad id inſtare idoneum. Colebant ad hęc Athenienſes Sciriada Mineruam, quam Philochorus in i. Atthidos ait nuncupatam à quodam Sciro Eleuſinio uate. Praxion uero in ij. Megaricorũ à Scirone. Alij celebritatem hanc in ipſo caloris & æſtus uigore celebratam tradũt. Sunt & qui aliam hiſtoriam afferant, quod Theſeus ab occiſo Minotauro reuerſus, Mineruam ex σκίῤῥα, id eſt, terra uel gypſo fecerit: nam ſic quidam terram albam uocant. Alij à Sciro quodam Salamina inhabitante. Inuenio & pelles uictimarũ ex ſacrificijs Iouis Milichij & Cteſij ſeruari ſolitas, quibus in umbraculorũ pompa uterentur. græcè autem eæ pelles διὸς κώδια uocatæ ſunt. Sed de ipſo nomine iam ſatis ſuperq; attulimus. Demoſthenes in oratione κατὰ μειδίου, decimũ hunc menſem facere uidetur: ut etiam notat Vlpianus, licet corruptum exemplar exiſtimẽ: nam idem ſcribens Suidas δωδέκατον legit, id eſt, duodecimum.

Atq;

Atq; hactenus de xii. mensibus Athenien- sium, in quibus plurimũ laborauit Theodorus Gaza, ut ad hunc ordinẽ redigeret. Nũc de alijs quibusdã subiungemus: nam de cunctis quî fieri posset, in tanta præsertim uarietate scriptorũ? Lenæon mensis à Baccho dictus, qui Lenæus uocatur. De quo mense Theophilus & Ioannes Grãmaticus, super ea Hesiodi uerba, μῆνα δὲ ληναιῶνα, Mensem autem, inquit, poëta Lenæona Ianuarium uocat, qui Lenæus ab Ionibus dictus est, quoniam Pithœgia sacra illo mense fiebant: uel quoniam Dionysij celebritas eo mense agebatur, quæ Ambrosia diceretur: sed Brumalia, inquit, uocant Romani, qui & Bacchum Brumum uocant. Fuit cum ego putarẽ Bromium legendum esse. Proclus uero Diadochus in eodẽ Hesiodi loco ait à Bœotijs Lenæona uocari, cum sol in Capricornũ ingreditur, idq; ex Plutarchi sentẽtia: suspicaturq; ipsum Bucæron dicere, quod in eodem uersu βούδορα ait, q̃d scilicet plures boues eo mense intereant. Vel Hermæon, inquit, intelligit, qui post Budura est mense Gamelione, in quo ab Atheniensibus Lenæa celebrabant. Iones quidem, ut idem Proclus scribit, Lenæona uocant. Tum & aliam sententiã subdit, Lenæona uidelicet à Bœotijs sic nuncupari, q̃d in eo mense uina inducantur uel colligantur: hic enim mensis principiũ est hye-

Lenæon mensis.

mis. Alij autem sic dici existimant, quod lenæa, hoc est, uellera ouium uel caprarũ pelles sic uocentur: uel quoniam Baccho hoc mense festũ faciebant, quod, ut diximus, Ambrosiam uocabant. Porrò & antiquum in ipsum Hesiodum scholium Lenæona Decembrem mensem esse asserit, quẽ Aegyptij Chœac, in quo quam diximus celebritatem antiqui peragebant. Atq; perinde de Lenæone hactenus.

Xanticus. Xanticus qui uocatur à Macedonibus, Aprilis noster esse creditur, ab alijs Martius. In hoc mense, ut Socrates scribit in historia, Antiochenses sanctum Christi pascha celebrabãt: ab Aegyptijs Pharmuthi uocatur, teste Plutarcho in Theseo, & Suida. Iosephus quoq; ita in ij. antiquit. Præcepit, inquit, Moses ut sacrificium paratũ haberent, essentq; instructi à prima die Xantici mensis usq; ad XIIII. qui apud Aegyptios quidem Pharmuthi, apud Hebræos autẽ Nisan uocatur, Macedones uero Xanticũ eum appellant. Hæc ille. Sunt tamen qui hoc nomen cum afflatu scribãt, hoc est, Xanthicus, & Xanthica ipsa celebritas. Ab aliquibus quoq; hic mensis Hippodromion dictus est, sed hi meo iudicio falluntur; quippe si Plutarcho credimus in Camillo scribẽti, à Bœotijs sic uocatur noster Iunius.

Hyperberetæus. Hyperberetæus etiam mensis, ut alij pleriq;, uariè refertur: quidam enim, ut ostendemus, Octobrem

brem esse statuunt, eumq; Macedonum men sem, ut Iosephus & Suidas: qui & inde prouerbiũ factum ait de procrastinantibus moramq; trahentibus, quod Hyperberetæus ultimus sit Macedonũ mensium, & anni finis: quę enim eo mense proueniũt, serotina sunt, & post legitimũ tempus. Zenobius quoque Hyperberetæa eadem ratione, qua Suidas, prouerbium cõmemorat, hoc est, de ijs quæ serotina sunt. Galenus tamẽ apud Pergamũ patriam suam ait Hyperberetæũ Septembrẽ esse. In Decretis uero, xviij. dist. de Concilio Antiocheno hæc uerba recitantur: Secundũ inquit, Conciliũ Idibus Octobris habeatur, qui dies apud Græcos Hyperberetęi mensis decimus inuenit. Quę uerba ita exponas, q̃d Idus Octobris cadũt intra secundã decada, id est, post decimã diẽ. Omnis enim mensis ut ostendemus, in tres decades diuiditur, & secunda propè decas dicitur. Bedas in lib. de natura rerũ: Et canones, inquit, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuere, ubi duodecima dies mensis Hyperberetęi, quarto Idus Octobris esse memoratur. Hæc ille. Physius seu Bysius mensis dicitur à Delphis, teste Plutarcho in græcis problematis, quæ græcè inscribuntur κεφαλαίων καταγραφὴ ἑλληνικῶν, sed quis sit non declarat, tantum dicit septima eius natum Apollinem. Dies ipsa πολύφθοος appellatur, & eadem Physius.

oraculum editum. Cum ergo ex eius uerbis parum constet quinam sit is mensis, eum tu Februarium, hoc est, Thargelionem, de quo paulò antè diximus, cognosces ex Diogene Laërtio, qui statim in Platonis uitę initio ita ait: Nascitur Plato, ut testis est in Chronicis Apollodorus, LXXXVIII. Olymp. VII. Thargelionis, qua etiam die natum Apollinem Delij putant. Idem Laërtius in Socratis uita: Nascitur, inquit, Socrates, ut ait Apollodorus in Chronicis, sub Apsephione, LXXVII. Olymp. anno IIII. Thargelionis mensis VI. quo die lustrant Athenienses ciuitatem, Dianamq; natam Delij tradunt. Hęc ille. Notissimũ uero est Dianam ante Apollinem in lucem æditam, quin & matri Latonæ obstetricis munus exhibuisse dum Apollinem æderet. Atq; de his hactenus.

Superest, ut postquam de Romanorũ & Atheniensiũ mensibus egimus, uarias quoque gentium nomenclaturas afferamus, ut saltem ex ipsa nominũ uarietate nonnihil legentes oblectemus, cum tot nationum, uno quasi intuitu, mensiũ uocabula comprehenderint. A Græcis uero primũ exordiemur, apud quos tanta confusio, ut planè nõ liquêre etiam Gręcorũ doctissimi fateantur. qua in re de solis Atheniensium mensibus adeò Theodorus Gaza uir cum græcè tum latinè eruditissimus elaborauit, ut eorum ordinẽ osten-

ostenderet:id quod an recte effecerit,ego temere nihil statuo, quidam certe ambigunt. Sed neq; ille de alijs tot Græcorũ prouincijs insulisq; quicquam attulit. Causas quidem ego tantarum uarietatum eas in primis esse crediderim, quod uarijs in locis & regionibus autores cum scriberent, non semper Atticis mensibus usi sunt, nec eorum insuper ordine,uarijs scilicet nationibus & prouincijs uaria nomina & mensiũ ordines habentibus,ut in Italia quoq;,cum & eorũ quidam menses à lunæ,quidam à solis cursu metirentur, ut quibus nõ paruũ est discrimen, ut hodie quoq; inter nos & Hebræos. Varia præterea annorũ principia, ut à nobis iam planè antè patefactum est,uarietatem induxerũt. Aliam refert Theodorus causam,quæ & mihi quidem satis arridet: Romanos scilicet imperio potitos in causa fuisse, ut ordines & uocabula mutarentur:quin & pleriq; Romanis usi sunt nominibus, atqueadeo magis hac tempestate. Nam in quotquot eorum,quæ mihi uidisse cõtigit,μηνολογίοις,hoc est,ut nos loquimur, Calendarijs,id est,Fastis, non eos alijs uti nominibus quàm nostris cõspexi. Hoc quidem loco nomina ipsa ut in græcis plerisq; codicibus etiã uetustis distinctos offendi,tanquam in tabellis afferam. Sanè nostræ religionis qui græcè scripserunt, Macedonũ potius mensibus usi sunt,

quod ea tempeſtate magis uulgati eſſent, & iam uidebantur Athenienſium menſes anti quati, quod & ex Synodis & Cōcilijs, & qui dem antiquioribus, colligitur, Apoſtolorū ſcilicet, Niceni & Antiocheni. Macedonum igitur mēſes ego inprimis recitabo. Sunt au tem hi: αὐδωναῖος, qui perperàm ab aliquibus αὐδωναῖος dicitur: περίτιος, δύστρος, ξανθικὸς, ſiue ut alij ſcribunt ξανθικὸς, ἀρτεμίσιος, δαίσιος, qui & uocatur δαίσιος à Plutarcho in Alexandri uita. πανέμος, qui & πανέμιος, λῷος, γορπιαῖος, ὑπερβερεταῖος, δῖος, ἀπελλαῖος. Sunt qui eos ita cō memorent, & à Decembri exordium ſumūt, ob Chriſti uidelicet diē natalem: ἐλαφηβολιὼν, μουνυχίων, θαργηλιὼν, δύστρος, ξανθικὸς, ἀρτεμίσιος, δαίσιος, πανέμος, λῷος, γορπιαῖος, ὑπερβερεταῖος, δῖος. Pſellus & Theophilus alijq́ nonnulli Macedonum menſes eſſe hos aiunt, qui ſunt à XII. ſignis Zodiaci: αἰγοκέρως, ὑδροχόος, ἰχθὺς, κριὸς, ταῦρος, δίδυμος, καρκῖνος, λεὼν, παρθένος, ζυγὸς, σκόρπιος, τοξότης.

Macedonum menſes.

Athenienſium.

Athenienſium uero menſes à Theodo ro Gaza hi feruntur, eosq́ à ſolſtitio æſtiuo numerare incipit: ἑκατομβαιὼν, μεταγειτνιὼν, βοηδρομιὼν, μαιμακτηριὼν, πυανεψιὼν, ἀνθεστηριὼν, ποσειδεὼν, γαμηλιὼν, ἐλαφηβολιὼν, μουνυχιὼν, θαργηλιὼν, σκιροφοριὼν, quos hoc ordine Gaza cōnumerat ex Ariſtotelis, Theophraſti, Thucydidis, De moſthenis, Aeſchinisq́ & Plutarchi ſententia, laboratq́ nimis ut conueniant. quo loco & illud uerißimè ſcribit, difficillimū eſſe ho-

ſce ad

ſtе ad Romanorũ menſes poſſe referri, id q̃d & cauſa eſt, ut inter autores differentia ſæpe nõ parua eſſe uideat: ſinguli enim Athenienſium menſes inter binos Romanorũ interſerunt, hoc pacto: Hecatombæon Iunij partẽ extremã, & Iulij priorẽ attingit. Sic Metagetnion, Iulij & Augusti: Boẽdromiõ Augusti & Septẽbris: & ſic per ordinẽ de cæteris. Sed & hoc planẽ nõ perficit, quin & illi occurrũt diuerſorũ loca ſcriptorũ, ex quibus minus ſolida ac rata cognoſcit doctiſsimi hominis diligentia: quo fit ut hoc loco lectorẽ admonendũ operæpreciũ duxerim, rem omnino difficillimã eſſe, Græcorũ menſes Romanis coaptare, ut ſcilicet planẽ cõueniant, ut etiã Aegyptiorũ. Totius enim, mea quidẽ ſententia, cõfuſionis cauſa à ſolis & lunæ differẽtia pendere uidetur. Nam quotquot ego id tentaſſe uidi, hallucinatos magis minúsue fuiſſe cõſpexi. Quare meã hac in parte diligentiã requiri ſummopere non deſidero, tantũ recitabo quæ uaria ac diuerſa legendo comperi. Sed, ut ad inſtitutũ redeam, alij inter Grecos hos potius menſes complectuntur, atq; hoc ordine afferunt: ἑκατομβαιὼν, ἡλιωαιὼν, κρόνιος, βοηδρομιὼν, πυανεψιὼν, μαιμακτηριὼν, ἀνθεστηριὼν, ποσειδὼν ἢ ποσειδεὼν, γαμηλιὼν, ἐλαφηβολιὼν, μουνυχιὼν, ἀκηφοριών. At uide quæſo quanta ſit Græcorum confuſio. Sunt & alij qui ita diſtinguunt, ut Pyanepſiona dicant Ianuarium

nostrum esse, Elapheboliona Februarium, Munichiona Martium, Thargeliona Aprilem, uel à floribus Anthesteriona, Scirophoriona Maium, Hecatombæona Iunium, Metagetniona Iulium, Boëdromiona Augustum, Mæmacteriona Septembrem, Hyperberetæum Octobrem, Gameliona Nouembrem, Posideona Decembrem. Addamus & aliarum nationũ mensium nomina, quæ in Pselli aliorumq́ue libris inuenimus, in primisq́ue Cypriorum. Primus ἀφροδίσιος, ἀπογονικὸς, αἰνεικὸς, ἰούνιος, καισάρειος, σεβαστὸς, αὐτοκρατορικὸς, δημαρχεξούσιος, πληθύπατος, ἀρχιερεὺς, ἕστιος, ῥωμαῖος. Bithyni uero hos suos menses enumerãt: ἥραιος, ἕρμαιος, μητρῷος, διόνυσιος, ἡράκλειος, δῖος, βενδιδαῖος, στρατήγιος, ἄρειος, περιώπιος, ἀφροδίσιος, δημήτριος. Cappadoces quoq́ue hos suos habẽt menses: τιρὴξ, ματὰ, ξανθηρὶ, μιθρὶ, ἀπομεναμὰθ, ἀραθραὶ, τιθεσία, ὠμονία, σονδαρὰ, ἀρταεστὶν, ἀργυθῆτα, uel ut in aliquibus exemplaribus comperi, ἀφαιότατα. Sunt & Aegyptiorũ menses hi, quos obseruauimus: τυβὶ, μεχεὶρ, φαμενὼθ, φαρμουθὶ, παχὼν, παϋνὶ, uel ut alij, παῦρὶ, ἐπηφὶ, μεσορὶ, θὼθ, παοφὶ, uel ut alia est lectio, φαωθὶ, ἀθὺρ, χυὰκ, uel ut alij, χιὰχ, uel potius χοιάκ. Certe hos Aegyptiorũ menses Isaacus Argyrus, & Aëtius medicus uiri doctissimi qui Alexandriæ uersati sunt, hoc modo cõmemorant, ille in demonstratione quam & alibi citauimus, hic in xij. suæ medicinæ uolumine, sic à Septembri exordientes:

Cypriorum menses.

Bithynorum.

Cappadocum.

Aegyptiorum.

dientes: Thoth, Phaophi, Athyr, Choeac, Tybi, Mechir, Pharmenoth, Pharmuthi, Pachon, Payni, Epiphi, Mesori. Quo eodẽ modo & Bedas uir multæ lectionis, qui & ipsos ita nostris mensibus coaptat: Aegyptij, inquit, propter ocyorem lunę discursum, menses ad solis cursum, quod tardior sit, reduxerunt. Thoth, inquit, IIII. calen. Septembris. Phaophi IIII. calen. Octobris. Athyr IIII. calen. Nouembris. Choeac V. calen. Decembris. Tybi VI. calen. Ianuarij. Mechir VII. calen. Februarij. Phamenoth V. calen. Martij. Pharmuthi VI. cal. Aprilis. Pachon VI. calen. Maij. Pauni VII. calen. Iunij. Epephi VII. cal. Iulij. Mesori VIII. cal. Augusti, quẽ X. cal. Septembris die terminant, residuosq́ quinq́ dies ἐπαγόμενας uel intercalares, siuę additos uocãt. quibus etiam quarto quoq́ anno diem sextũ, qui ex quadrantibus conficitur, annectunt. Et hæc cõsonant his quæ antè de intercalatione docuimus. Porrò si accuratè hanc Bedæ descriptionẽ obserues, facile quædam emendabis, quæ sunt in epistola diui Ambrosij ad Aemilię episcopos de ratione paschatis, ubi & perperàm inuersa sunt nomina quædam mensium Aegyptiorum, & alterum pro altero. Græca etiã Arati cõmentaria aliquando parum rectè respondent, ut cum scribunt, Epephi Augustũ esse, cum alibi Iuliũ tradiderint, Extat uero græ-

cum epigramma incerti autoris, in quo hoc modo mensiũ nomina referunt, & quid quoque mense apud Aegyptios agat XII. uersib. declarat, quod lib. I. epigrãmatum legitur εἰς ὥρας καὶ μῆνας. Sic autem habet, ut meis uerbis referam. Incipit uero à Septembri:

Primus Thoth docuit falces inferre racemis.
Capturamq; Phaotbi dabit piscantibus amplam.
Pleiadum sed Athyr uergentia tempora monstrat.
Choeac cultarum segetum mox gramina pandit.
Tybiq; purpureum consultum uestibus ornat.
Nauigijsq; Mechir signat percurrere marmor.
Ostendit Phamenoth dum fera praelia Martis.
Sed Pharmuthi rosis uernis praenuncius extat.
Florentesq; Pachon campos iam falcibus urget.
Nuncius autumni & fructus solet esse Payni.
Vuam pampineus retinens maturat Epephi.
At Nili Mesori foecunda exuberat unda.

Hos ego, nõ ut cum Graecis certarem, à quorum uenere quantum absim, nõ ignoro, sed ut ignaris utcunq; opem ferrem, latinos feci.

Hebraeorum menses. Iam uero ad Hebrẹorũ mẽses accedamus, quos illi patria uoce Hodes nominãt: nec minorẽ in his colligẽdis uarietatẽ offendimus, quàm in Graecis uel Aegyptijs. Exordiũtur autẽ illi bifariã, uidelicet à Martio, seu potius Aprili, seu, ut uerius alij dicũt, à uerno aequinoctio: secundũ legẽ latam à Mose, uel secundum mũdi creationẽ in aequinoctio autũnali, ut antẹ docuimus. Nos hoc loco Mosis & legis

legis ordinē ſequamur. Primus igitur mēſis eſt Niſan,tum Hiar,Pſethoan,Thamne,Ab, Elul,Therſi,Murionan,Casleu,Tebethi,Sabath, Adar. In alio uero peruetuſto codice ita cōſcriptos offendi: νισὰν,συσγὰν,ἱβραὰδ,θερσὶ,ἀλσὺ,σαφὰτ,ἰαὶ,θαμνὰ,ἰοὺλ,μυρσὺ,τυμβὶ,ἰλάμ.Bedas quidem ipſe hæc eſſe Hebræorū menſiū uocabula prodidit: Niſan, Iar, Siuan, Thamul,Elul,Theſri,quem ob collectionem fructuum & celeberrimas in eo feſtiuitates annum nouum appellat,caditq́ in noſtrū fermē Octobrem,&,ut quidam magis uolunt, in Septembrem:idcirco ſcribit Hieronymus poſt collectionē frugum & torcularia,quando decimæ deferebantur in templum, Octobrem fuiſſe primū menſem,& Ianuariū quartum.Tum ſequit Mareſuan,Casleu,Tebeth, Sebath & Adar.Comperio tamen apud autores Adar Syrorum lingua Sabe uocari, ſicuti Iar, Zio uel Zin, hoc eſt, Aprilem à florum ſplendore. Legimus & Chaldæorū, & Babyloniorū ac Hebræorum menſes ita uocari, parum uoce deuia ab iam cōmemoratis: Tiſri, Martheſuan, Chisleu, Teueth, Seuat, Adar, Niſan, Hyar, Siuan, Tamuz, Ab, Elul. Sed & uulgò hoc modo à Septēbri, & dierum anni & menſis numero addito,commemorātur:Tiſrim primus,qui & Tiſri,dies XXX.Tiſrim ſecundus,qui & Martheſuan, XXXI, hoc eſt anni LXI, Remiz primus

xxx.hoc eſt,xci. Remiz ſecũdus xxxi. hoc eſt,cxxii. Sabath uel Scebath xxxi. hoc eſt,cliii.Adar xxviii.hoc eſt,clxxxi.Niſan xxxi.hoc eſt,ccxii.Idar uel Iar xxx.hoc eſt,ccxlii.Naziran xxxi. hoc eſt,cclxxiii.Tamus uel Tamuz xxx.hoc eſt, ccciii. Abh uel Au xxxi.hoc eſt,cccxxxiiii.Eyul uel Elul xxxi.hoc eſt, anni ſumma ccclxv. cum tamen ſecundũ legem & antiquos ritus cccliiii. dies eorum annus habeat,&xii.lunas,hoc eſt, lunares menſes. Anno uero intercalari, qui tertio quoq; anno celebratur, xiii.con tingunt lunares menſes,bisq; Adar numera tur,&prior quidem ſimplici uoce Adar,hoc eſt,Februarius: poſterior uero Veadar, hoc eſt,&Februarius,uocatur. Sanè & Niſan,& Nouorũ menſem uocatum uidemus,& paſchatis ceremonijs dicatum, de quo & Hieronymus in Iezechiele,&Ambroſius ad epi ſcopos Aemiliæ de Niceni concilij inſtitutis agens: Ipſum,inquit,menſem Nouorum re ctè cuſtodierũt,quia in Aegypto hoc primo menſe noua ſecantur frumenta. Hic autem menſis & primus eſt ſecundum Aegyptiorũ prouentus, & primus ſecundum legem, & octauus eſt ſecundum conſuetudinẽ noſtrã: Indictio enim Septembri mẽſe incipit. Octa uo igitur menſe calendæ Aprilis ſunt. Incipit autem menſis non ſecundum uulgarem uſum,

usum, sed secundum consuetudinẽ peritorũ ab æquinoctio, qui dies est XII. cal. Aprilis, & finitur XI. cal. Maij. Hæc Ambrosius. Huius igitur mensis spaciũ, ut ait Beda, propter multiuagũ lunę cursum, nũc in Martiũ, nũc in Aprilem cadit, nunc aliquot Maij dies occupat: sed nostro Aprili sæpius deputatur, quia semper in eo uel incipit, uel desinit, uel etiam totus includitur. Hoc autem tempore propter æquinoctij anticipationẽ, quam uocant Astrologi, cum nostro Martio concurrit. Porrò qui Thamul, rectius Thamuz dicendus, quem aliqui sine afflatu proferũt, Tamuz: sic enim Hebræi & Syri Adonin uocant, qua de re Hieronymus: Quia, inquit, iuxta gentilem fabulam in mense Iulio amasius Veneris & pulcherrimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur, eundem Iulium mensem eodem appellãt nomine, & anniuersariam ei celebrant solennitatẽ, qua plangit̃ à mulieribus quasi mortuus, & postea reuiuiscens canitur atque laudatur. Et quia eadẽ gentilitas huiusmodi fabulas poëtarum, quæ habent turpitudinem, interpretatur subtiliter, interfectionẽ & resurrectionem Adonidis plãctu & gaudio prosequẽs, quorum alterũ in seminibus quæ moriuntur in terra, alterũ in segetibus quibus mortua semina renascuntur, ostendi putat. Hactenus Hieronymus: atq; hæc ideo ego, quo

niam quidam, ut uidisti, Iunium, Hieronymus Iulium Tamul seu Tamuz appellant. Scribit & idem Hieronymus, Tebeth decimum Hebræorũ esse mensem, qui apud Aegyptios Tybi, apud Romanos Ianuarius. In Zachariæ uero prophetia XI. mensis Sebath dicit, qui in Ianuariũ caderet, si à Martio annus exordiat. Sed attende quęso quanta sit uarietas. Innuere quoq; uidetur Iosephus lib. antiquit. 1. cap. 5. alia fuisse mensiũ uocabula antequam, ut ostendimus, sic ordinata essent: ita enim ille scribit ubi de cataclysmo agit: Contigit, inquit, hęc clades DC. anno natiuitatis Noë, mense secũdo, qui à Macedonibus Dyo nuncupatur, ab Hebręis autem Marachath seu Amarsuane: sic enim in Aegypto annũ constituerunt. Moses autem Nisan mensem, qui est Xanticus, primũ in festiuitatibus definiuit, in quo ex Aegypto Hebræos eduxit. Nusquã eñ Marachath seu Amarsuane mensiũ nomina cõperi, licet ideo multa uolumina euoluerim, nisi fortè pro Marthesuan, seu Marchesuan, seu Maresuan sit positus. Idem etiã Iosephus lib. antiq. 4. ait Aarona uita functũ mense Hebræorũ Sedebath. Ita enim scribit: Aaron mortuus est secunda luna mensis, qui apud Athenienses quidem Hecatombæona, alij Mæmacteriona, apud Macedones autẽ Loos (nõ Lochos ut habent exẽplaria uulgata) apud Hebręos

uero

uero Sedebath, apud Romanos appellatur Augustus. At nostri scriptores Aaronis diẽ obitus calen. Quintilis fuisse scribunt: & si quis contenderet, Sebath uel Seuath, qui & Sabath, nomen esse mensis, hoc est, Ianuarij, multo teneretur errore. Idem Iosephus lib. ij. aduersus Appionem: Nam duodecimus, inquit, mensis, qui apud Iudæos Adar, apud Macedones Distros uocatur &c̃. Sed huiusmodi uarietates quomodo accidant, nunc haud satis quisquam prodere potest. Addam & hic breuissime Hebræorũ celebritates. In primo igitur mense legali, hoc est, Nisan, Pascha celebratur, & septem azymorum dies, quos incipiunt XIIII. die mensis uesperi. In secundo mense nulla est præcipue festiuitas. In tertio uero Pentecostes celebratur septimo die, in honorem legis acceptæ. In quarto mense ieiuniũ fractarũ tabularum obseruatur. In quinto ieiunium desolationis urbis sanctæ & templi: quæ eodem die contigisse quidam scribũt, sub Nabuchodonosore, & postea sub Vespasiano: unde in septimo apud Iosephum de bello Iudaico, quidam legendum putant Hau pro Augusto. In sexto mense nullam pręcipue celebritatẽ legimus. In septimo, qui nunc Septembri, olim Octobri congruebat, propter iam allatam rationem, prima dies festum tubarum & buccinę propter Isaaci liberationem & arietis immo *Hebræorum celebritates.*

latione. Decima uero dies, expiationis est celebritas, quãdo scilicet deus ignouit populo Hebræo uituli idololatriã. XV. autẽ dies festum est scenopegiæ, id est, tabernaculi, per septem dies. XXII. eiusdem mensis festũ est cœtus & collectæ, in quo colligebant pecuniæ pro sacrificijs. Item tertia die Godoliæ ieiuniũ. In VIII. mense nullum peculiare est festum. In nono, XXV. festum celebrat Encæniorũ. In decimo mense, ieiuniũ quo Nabuchodonosor urbem obsedit, decima mensis. In undecimo mense nullum habetur festum. In duodecimo ieiunium Hester sortis uel urnæ, die XV. Lege historiam Hester. Et hucusque de Hebræis & Chaldæis & Babylonijs sit dictũ. Nunc addam & Arabum, & Sarracenorũ menses. Annum hi habent CCCLIIII. dierum, præter intercalarios, qui in XXX. eorum annis XI. sunt & LV. dierum, & rursus redeunt ad primũ ordinẽ. Habent uero mẽses triginta dierũ sex, & XXIX alteros sex, qui alternis succedũt. Et qui XXX. sunt dierũ, perfecti ab eis menses dicunt: qui XXIX. imperfecti. Incipiũt aũt annũ ab Almuharamo, hoc est, Septẽbri, qui est XXX dierũ, & perfectus. Ab eo secũdus est Saphar, qui XXIX. est dierũ, & imperfectus: qui anni dies sunt LIX. Tertius est Rabe primus, qui XXX. dierum est, & perfectus, & anni sunt dies LXXXIX. Quartus Rabe secundus

Arabum & Sarracenorũ annus & menses.

XXIX. dies habet, & imperfectus est, & anni dies perficit CXVIII. Quintus mensis est Gemedi primus, qui XXX. dies habet, & perfectus est, & anni dies complet CXLVIII. Sextus est Gemedi secundus, XXIX. dierum est, & imperfectus, & anni dies constituit CLXXVII. Septimus mensis est Rage, qui XXX. dierũ est, et perfectus, anni uero dies CCVII. cõficit. Octauus mensis est Sahaben, qui est XXIX. dierum, imperfectus, & anni dies CCXXXVI. perficit. Nonus Ramadan XXX. dierum est, & perfectus, & anni dies CCLXVI. exigit. Decimus mensis est Sauel, qui XXIX. est dierum, imperfectus, & anni dies complet CCXCV. Vndecimus mẽsis est Dulchida, XXX. dierũ, perfectus, anni dies CCCXXV. explet. Duodecimus Dulcheya mensis est, & XXIX. dies habet, & imperfectus est, & totius anni numerũ conficit, hoc est, CCCLIIII. Porrò nec illud ignorandum est, primam horam nascentis lunę mensis eorum initium haberi.

Postquã in hæc barbara diuertimus, cur non & Persarũ menses, & uocabula, numerumq; dierum subiungimus? Eorum quidem annus CCC & LX. dies continet, & à Septembri sumit exordiũ. Singuli menses XXX. sunt dierũ. Primus est Phordimechus Secundus Ardaimechus. Tertius Cardaimechus. Quartus Zirmechus. Quintus Mar- *Persarum menses, uocabula, dierumq; numerus.*

daynus. Sextus Sarembemechus. Septimus Maheramechus. Octauus Ebenmechus. Nonus Idramechus. Decimus Dimechus. Vndecimus Behmemechus. Duodecimus Azfirdamechus.

Indorum menses & annus. Indorum uero mensium & annorum rationem hanc Q. Curtius prodidit: Menses, inquit, in quinos denos descripserunt dies. Anni plena spacia seruantur, lunæ cursu notant tempora, non ut pleriq; cum orbem sidus impleuit, sed cũ se curuare cœpit in cornua: & idcirco breuiores habent menses, qui spacium eorum ad hunc lunæ modum dirigunt. Hæc Curtius. At Bedas ita de Indis: Apud Indos, inquit, ubi est alia cœli facies, alij sunt ortus siderũ, binas æstates in anno binasq; messes habere perhibent, media inter illos hyeme Etesiarum flatu, nostra uero brumali: lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Traduntur & his fermè similia hoc demum tempore à Lusitanis nautis, & qui in nouum, ut dicunt, orbem nauigant. Sanè par etiam est credere & alias nationes, alia & habuisse, & nunc habere mensium uocabula. Scribit enim Strabo lib. xij. à Pharnace rege mensem denominatũ, cui & templum cõstructũ fuit in Ponticis regionibus. Idem & Arcæi mensis sacerdotiũ cõmemorat, his uerbis: ἦν δὲ ἐνταῦθα καὶ ἱερωσύνη τις μηνὸς ἀρκαίου. Idem & mensis Cari templum ait magna ue-

neratio-

neratione cultum apud Laodiceam &Caru
ros populos. Scribunt in Nemeon Pindari
expofitores,apud Aeginetas Delphiniũ A-
pollinem cultum,&ab eo Delphinium men
fem cognominatũ, in quo Hydrophoria lu
di celebrabãtur. Ex recitatis his colligimus
facros etiam fuiffe menfes aliquos.Atq; ha-
ctenus de uaria menfiũ appellatione, nunc
de menfium diuifione fubiungam.

Menfes, ut à noftris incipiamus, in tres partes diuiduntur,in Calendas, Nonas, & Idus:idq; lunæ ratione fieri autor eft Plutarchus: nam fingulis menfib. omnino tres lunæ mutationes fiũt. Prima cum penitus occultatur,foli cõgreffa. Dein cum folis radios ac lumen elapfa ab occafu incipit apparere. Poftremò cum folaribus radijs illuftrata, plenilunium efficit. Hæc quidem & alia Plutarchus in caufis. Sed alia eft exquifitior lunæ diuifio,quæ etfi huic rei parum cõgruit,cognitioni tamen nõ indigna eft. Eft ergo quadriformis, μηνοειδῆ, διχότομος, ἀμφίκυρτος, & πασελήνη, hoc eft, cornicularis, diuidua, gibberofa, & plena, quæ à Pindaro in Olymp. διχομήνις μήνη dicitur. Sed & ab hac mutatione Græci lunam μήνην nuncupatã uolũt, quòd in una figura nunquam permaneat, hoc eft, ut illi fcribũt, μὴ ἐν ἑνὶ σχήματι μένειν. Alij quod minuatur, παρὰ τὸ μειοῦσθαι, quod Socrati placet apud Platonem: nam & interdum μεὶς μη

Menfium diuifio.

Lunæ diuifio.

νὸς dicitur. Alij παρὰ τὸ μῆος μειῶν, & per ſynco pen μὴν menſem uocant. Quare uero σελήνη dicatur & σελαναία, in Cratylo Plato docet. Porrò plenilunium magna ſuperſtitione antiquis colebatur, unde & prouerbium ἐν τῇ πανσελήνῳ, de cunctantibus & procraſtinantibus. Scribit Plutarchus & mulieres partu facilius in plenilunio leuari. Lucianus in libello de aſtrologia, Lycurgum ait Lacedæmonijs legem tuliſſe, in plenilunio ne prælium inirent. Sed hæc ferè præter inſtitutum, ad noſtra redeo. Primus igitur menſis dies à noſtris calendæ dicuntur, & Iunoni ſacer erat, ut Feſtus ait, & in Faſtis canit Ouidius:

Vendicat Auſonias Iunonis cura calendas.

Et ideo, ut Varro docet, Laurẽtes Iunonem appellabant calendarẽ. Plutarchus in quæſtionibus, menſem quidem Iunoni ſacrum, annũ autem Ioui, ſuis quibuſdã argumentis affirmat. Sed nõ modo à Romanis calendæ colebantur, ſed & numeniæ à Græcis & Hebræis, ut Iſidorus obſeruat. Dicuntur uero

Calendæ calendæ παρὰ τὸ καλῶ, quod eſt uoco, uel potius quod antiqui, ut in primo de Vitis patrum ait Varro, calendis calabãtur, id eſt, uocabantur: etſi aliter perperàm apud Noniũ legitur. Nam priſcis temporibus antequam faſti à Cn. Flauio ſcriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, Põtifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouę lu

næ primũ obſeruaret aſpectum,uiſamq́; regi ſacrorum nunciaret:itaq; ſacrificio à rege et minore pontifice celebrato, idem Pontifex calabat,id eſt, uocabat in Capitoliũ plebem iuxta curiã Calabram,& quot numero dies à calendis ad nonas ſupereſſent,pronunciabat: & quintanas quidem dicto quinquies uerbo, Calo Iuno nouella: & ſeptimanas eaſdem,repetito ſepties eodẽ uerbo,Calo Iuno nouella,ut ait Varro: atq; ideo, quod eo die calarentur, calendę nuncupatæ,& curia ipſa Calabra locus nũcupatus ubi id fieret. Plutarchus tamen in quæſt. nõ à uerbo καλῶ calendas ait uocatas, ſed à particula latina quę eſt clàm,quod tum luna clàm eſſet,id eſt lateat:qua in re & Theodorus Gaza eſt eum ſecutus.Sanè idem Plutarchus in libello,q̊d non oporteat fœnerari:Numeniæ uel calendæ,tametſi dies ſacratiſsimi exiſtunt,nefandi tamen & execrandi ab uſurarijs reddun tur &c̃. Sed quod uſuræ calendis & in noua luna perſoluerentur, & poëtæ innuunt,ut Ariſtophanes & Heſiodus, & noſter Horatius.Porrò cum Gręci calendis carerent,Auguſtus Cæſar cum mutuum nunquam reddituros ſignificare uellet, ad calendas græcas ſoluturos dicere ſolitus erat, ut tradit Suetonius,id quod & pòſt ad alia prouerbij loco uſurpatũ eſt. Atq; de calẽdis hactenus.

Nonæ nulli deo dicatæ ſacræ'ue fuere,ita *Nonæ.*

in Faſtis canente poëta : Nonarũ tutela deo caret. Dictæ uero Nonę, quod νέα eſſet luna, hoc eſt, noua. Sed enim noſtri Nonas dictas uolunt quaſi nouæ initium obſeruationis, quod ſcilicet poſt uiſam nouam lunam Nonæ ipſæ pronunciarentur. Et ideo quidem minor pontifex dierum numerũ qui ad Nonas ſupereſſent calando prodebat, q̃d poſt nouam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris eſſent ad urbem cõfluere, accepturos feriarum cauſas à rege ſacrorum, ut quid eo menſe faciendũ eſſet ſcirent. Alij, ut Varro ſcribit, Nonas dictas arbitrantur, quod à Nonis nouẽ dies eſſent ad Idus. Sed Tuſcos tamen legimus Nonas plures habuiſſe: nono etenim quoq; die Tuſci regem ſuum ſalutabant, & de proprijs negocijs cõſulebant. Et de Nonis hactenus.

Idus. Iduum porrò nomẽ ab ijſdem Tuſcis acceptum quoq; legimus. Itis enim, ut Macrobius: ut Varro, Itus illi dicebant. Itum uero Iouis fiduciam interpretabantur: quam opinionem parũ receptam uideo. Alij à uidendo deriuant, quod eo die plenior luna uideri ſoleat, ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, quod uidere ſignificat: uel ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod plenam ſpeciem luna demonſtret: quam ſententiam Plutarchus ſequitur. Sunt etiã qui exiſtiment Idus ab oue Iduli uocitatas, quæ omnibus Idibus apud Hetruſcos à flamine immolabat. Iſtius certè

Idulis

Idulis & Festus et Macrobius meminere: ipsi tamen Macrobio magis placet, quod idus ab iduando uerbo deducantur. Est autem Iduare apud Hetruscos idem quod diuidere: is enim dies mensem diuidere uidetur: unde & uidua mulier dicitur, quasi à uiro diuisa. Idus quidem omnes Ioui dicatæ fuere, ut calendæ Iunoni, ut diximus. Hinc poëta in Fastis:

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Quot uero dies, quot Nonas & Idus quilibet mẽsis habeat, etsi planius pòst dicemus, hoc loco tamen inconditos hos uersus pro canone adscribam:

Ter denos September habet, totidemq; Nouember,
Iulius, Aprilis: reliquis superadditur unus.
Sit nisi bissextus, uicenos Februus octo.
Prima dies mensis cuiusq; est dicta calendæ.
Sex Maius nonas, October, Iulius & Mars:
Quatuor at reliqui. tenet Idus quilibet octo.
Inde dies alios omneis dic esse calendas,
Quas retro numerans dices à mense sequenti.

Atque hęc quidem de Latinorum mensium diuisione: nunc & Græcorum addamus.

Græci utique alio modo suos menses diuidunt: quãquam enim & ipsi in tres partes distribuant, non nostro tamen more. Nam cum lunã sequant̃, mẽsem in tres decades diducunt, & primã quidem appellant mensem consistentem: secundam uero, ad decem,

uel medium: tertiam, deficientem uel termi nantem. Sic enim illi, μηνὸς ἱσταμένου, & ἐπὶ δέκα, uel μεσοῦντος, tum demum φθίνοντος uel λήγοντος μηνός. Has quidem tres mensis partes Philochorus & Proclus Mineruæ sacratas fuisse prodiderunt. Prima mensis dies dicitur his nominibus, νουμηνία, uel νεομηνία, uel ἱερομηνία, à nostris nouiluniũ et calendæ. Secunda uero dies usq; ad decimã, à numero nuncupatur, ἱσταμένου addito, ut, δευτέρα ἱσταμένου. Decima autem δεκάτη dicitur. Vndecima quidem dies πρώτη ἐπὶ δέκα, uel πρώτη μεσοῦντος μηνὸς, usq; ad XIX. diem addito numero dicitur: ipsa uero decimanona ἐννάτη ἐπὶ δέκα, uel ἐννάτη ἐπὶ δεκάτη dicta est. Tum sequitur tertia decas, id est, uigesima dies, quæ εἰκοστὴ dicitur uel εἰκάς. post quam sequitur XXI. dies, quæ πρώτη ἐπὶ εἰκάδι uel δεκάτη φθίνοντος. Qui modus numerandi in Solonem philosophum refertur à quibusdam, qui ut luna sensim minuitur, ita et numerũ desinentis mensis minuebat. Vnde et Macrobius cum de antiquorum Latinorum numerandi consuetudine ageret: Latij, inquit, ueteres in colę, quia nihil iam tum discere ab Aegyptijs licebat, ad quos nullus illis cõmeatus patebat, morẽ Gręciæ in mensium numerandis diebus secuti sunt, ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret: ita enim nos decimũ diem, deinde nonum

num,et postea octauũ dicimus,ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐννάτην φθίνοντος μηνὸς soliti sunt dicere.et reliqua,id quod uidemus obseruari ab Aristophane in Nubib. Et ut propositũ nõ deseram,numerant Græci utroq; modo, ut dicebamus,usq; ad XXIX. diem mensis, quæ ἐννάτη ἐπὶ εἰκάδι, uel δευτέρα φθίνοντος dicitur. Porrò trigesimus dies τριακὰς,uel ἕνη καὶ νέα ab Atticis uocatur, hoc est,uetus & noua,scilicet luna. Verũ ab hoc numerãdi modo nõnihil euariat Pollux. In hac autem ἕνη καὶ νέα exactiones debitorũ et usurarum fieri solebant,ut antè docuimus. Nec illud prætereundũ, hac eadem die, ἕνη uidelicet καὶ νέα, antiquitus XXX. prętereuntis mensis diem & sequentis primam uocitatã fuisse,hoc est, tempus illud quo delitescit luna,quod Latini tum silentem lunam, tum intermestrem, tum interluniũ, uel intermensem, uel intermenstruum & coitum lunæ dixere. Græci astrologi σύνοδον uocant,ut Ptolemæus,alij. Varro: Intermensis quidem dictus,quod putabant inter prioris mensis senescentis diem & nouam lunam esse diem, quem diligentius Attici ἕνην καὶ νέαν appellarũt, ab eo quod ea die potest uideri extrema & prima luna. Gaza: Cum,inquit,hoc tempore exoleuerit ut ad lunæ rationem menses dirigantur,nihil nos prohibet dicere ultimã mensis diem ἕνην,cum primam νέαν & nouilunium dica-

mus. Plethon philosophus patrum memoria celebratus ἕνην XXIX. mensis, ἕνην uero καὶ νέαν XXX. putauit, id quod non esse dissonum suo instituto ait Gaza: qui & illud scribit, Athenięses in lunæ ratione parũ recte in numeris cõuenire. Vnde & poëta Comicus ipsam lunã ideo Athieniensib. irasci in fabula inducit, q̃d ad suum ipsius cursum nõ recte dies metirent, & susq; deq; cõfunderent. Scribit ad hæc Polemon, quod hanc ipsam diem Græci aliquando uocauere Demetriada, ob memoriam scilicet Demetrij regis. Meminit & Harpocration. Vlpianus rhetor in quadã Demosthenis oratione ait Athenienses solitos numerare usq; ad XII. mensis diem, hoc est, ἑνδεκάτην καὶ δωδεκάτην. prætereaq; XIII. τρίτην ἐπὶ δέκα, & deinceps minorem numerũ præponentes maiori ad XX. usq;: q̃d tamen nõ usqueadeo seruatũ uidemus: ipsamq; XX ut dictum est, uocari εἰκάδα, post quam πρώτη εἰκάδος, & cætera, ut ante propositũ est, usq; ad XXX. diem. Sanè animaduertendum apud poëtas, & inprimis Hesiodum, non planè obseruatas has numerandi figuras: quippe quod in media secunda decate ita sit solitus numerare Hesiodus, τετράδα μέσσην & ἕκτην μέσσην, hoc est, mediam quartam & sextã mediã, pro eo quod est, decimaquarta luna & sextadecima: id quod etiã Pollux, & in ipsum poëtam uulgata cõmentaria obseruãt.

Protu-

Protulit et idem poëta alia nõnulla licentia poëtica, quæ hoc tempore parũ usitata sunt nisi penes poëtas. Idem et aliquãdo facit Homerus, sed parcius: id enim illi nõ ex professo, ut Hesiodo, accidit. Pollux & Plethon & aliam mensis diuisionẽ attulere: in quatuor enim partes ita discernũt, ὡς τὸ μὲν ἱσταμένου, τὸ δὲ μεσοῦν, τὸ δὲ φθίνοντα, καὶ τὸ δὲ ἀπιὸν ἢ ἐπιόν, hoc est, instans, medium, præceps & recedens. Sanè ut ad nostram normã menses reducerent Græci, ita statuerunt, ut Posideon, Gamelion, Munychion, Scirophorion, Metagetnion, Boëdromion, & Pyanepsion undecim dies haberent deficientes, hoc est, φθίνοντας, quia unum & xxx. dies habent ad nostram consuetudinem, & propterea græcè à Gaza ἑνδεκάφθινοι uocantur. Reliqui uero decem tantũ φθίνοντας habẽt, quia xxx. diebus numerantur, & ideo δεκάφθινοι ab eodẽ Gaza dicunt: prӕter Elapheboliona, qui octo duntaxat φθίνοντας habet, & quarto quoque anno, hoc est, Embolimo & intercalari, nouẽ: atque ideo ὀκτάφθινος & ἐννεάφθινος dictus est, ut apud nos Februarius. Porrò & Aegyptios eodem modo quo Grӕci, menses numerasse obseruauimus, id quod cũ ex alijs, tum maxime ex Plutar. uidemus, apud quẽ tum in Vitis, tũ in lib. Isidis & Osiridis legimus, φθινάδι τοῦ ἐπιφὶ μηνός. & in eodẽ, τῇ ἐνάτῃ ὀγδόῃ φθίνοντος τοῦ φαωφί. Nõ me prӕterit hoc tẽpore aliũ ordinẽ habere, sicuti

& in Armenia maiore: nam ut Indus Iosephus scribit, Armenij annum in XII. menses ut nos, diuidunt, similemq́ intercalarem habent diem: sed die ipsum in horas suas LX. partiuntur, easq́ ad solis aspectum interdiu cognoscunt, noctu uero intuitu siderum, & stellarum. Sed quid cum nubilum est? an eo tempore sunt sine horarum cognitione? Et quidem hæc de uaria mensium obseruatione sufficiant.

Nec à præsenti negocio fortè alienũ fuerit, si de Epacta hoc loco aliquid adscripsero, quã Fortunatianus Consultus & Isidorus adiectionem uocant. ἐπάκτη quidem græcum est uocabulũ, quo & nostri iam ut suo utũtur. ἐπάγειν enim inducere est: nam lunari superexcedens solaris cursus numerus, id est, undecim, inducitur & superagitur, ut soli luna conueniat. Epactas ait Isidorus per undenarium numerum usq́ ad tricenarium in se reuolui, quas ideo Aegyptij adiecere, ut lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suũ XXIX. semis dies lucere dinoscitur, & fiũt in annum lunarem dies CCCLIIII. remanẽt ad cursum anni solaris dies XI. quas Aegyptij adijciunt: unde & Epactæ, & adiectiones uocantur. Absq́ his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno & mense & die. Continentur autẽ circulo decemnouenali; sed cum ad XXIX. epactas

Epacta.

Epactas peruenerunt, qui est circulus decemnouenalis, iam sequenti anno nõ addes super xxix undecim, ut decem annumeres detractis xxx, sed inde reuerteris, ut undecim pronuncies. Hactenus fermè Isidorus. Sedenim ut facilior huiusce Epactę ratio tibi sit, & quo pacto inuenias ac utare, sic est agendum. Anni à Christi die natali per numerum xix. diuidantur, nam totidem annis suum conficit luna circuitum: quibus sic diuisis, unitas addenda est, quoniam eo quo Christus natus est tempore, luna unum sui circuli annum iam peregerat, ut Mathematici docent. Ergo cum præsens annus, quo nos hęc scribimus, millesimus sit D.xxxix ab ipso Christo nato, sic, ut diximus, si sit diuisus, nullo superabundabit: ideoq; xi. erũt Epactę. At uero quoties numerus superat, is per undenarium dispertiatur: quo comperto, & per tricenarium diuiso, quotquot superextabunt, Epactæ numerum cõstituent. Cum uero xxix, contigerit, quo modo anno superiore, quoniam is numerus, id est, xxix. parum abest à xxx. pro integro mense reputatur, nulla Epacta ideo in eo esse dicitur, quandò etiam ad primum annũ lunæ cursus reditum est, in quo nulla Epacta est, & prima Martij nouilunium est. Cum igitur Epactæ numerum habueris, ipsum cape, illiq; addas mensis numerum, id est, quotus *Epactæ inueniendæ ratio.*

is fit à Martio: tum etiam addendus eius mensis dies, cuius uis nosse lunam. Quod si inde confectus numerus nõ XXX excesserit, hic quantuscunq; sit, erit dierũ Lunæ numerus, à noua scilicet Luna. Quam rationem ut planiorẽ faciã, huius instãtis anni exẽplo ostendam, cuius Epacta XI. Si ergo quæris quotã hodie habeamus lunam, qui dies est Idus Octobr. id est, XV dies mensis, assume XI Epactæ numerum, dein adde numerũ quotus sit Octob. à Martio, qui octauus est, ipsum cum XI cõiunge, fient XIX, superadde mẽsis dies, quindecim uidelicet, quæ summa conficiet XXXIIII, quatuor supra XXX uides: ergo quatuor dies Lunæ habemus hoc ipso die XV Octobris. Age hoc idem monstremus altero exemplo. Si quota Luna futura sit XXX eiusdẽ Octobr. die, hoc est, tertio KL. Nouẽbris, nosse uelis, Epactæ numerũ XI, quẽ diximus, concipe, tum mensis numerũ, quotus sit à Martio, adde, hoc est, VIII, qui numerus cũ Epacta XIX cõficit: addito insuper XXX numerũ dierũ mensiũ, qui XLIX cõplet, semoue XXX, tum reliquus numerus, hoc est, XIX, erit Lunæ dies. Sed ne te fortassis, ut fit interdum, Epactæ numerus effugiat, hic tibi cycli figuram effinxi, qua quotannis, quota futura sit Epacta edoceberis. Huius igit anni quo hęc ipsa cõmentamur M.D.XXXIX. Epactæ numerus est XI.

His

His ita de mensibus, curiosius fortasse expositis, reliquum est, ut de die, eiusq; differentijs ac partibus agamus. Dies quidem dictus est à Deis, à quibus nõ Romani modò, sed & aliæ gentes nominauerunt, planetis sideribusq; dicauerunt. Vel dies dictus à Διὸς, quod diei Iupiter rector existimatus est: Διὸς inquã, cuius rectus in numero pluriũ est Δίες,

ut ostendit in primis Plutarchus ita scribēs: καὶ οὐ πολλοὶ Δίες καὶ ζῆνες ἔσονται. Sunt ex nostris qui dicant, quod Dei dies opus sit. Certè M. Varro, Ex Deo, inquit, dies. Et alio loco: A Deo dies appellat. Alij à dio deflectūt, dium uero sub cœlo lumen uocāt, ut cum sub dio dicimus, quod sub diuo dici rectius docti quidā affirmāt. Festus diem inquit dici q̄d diuini sit operis, siue q̄d aër diurnus dehiscat in cādorē. Diē Græci ἡμέραν uocant, q̄d ut ait Plato, ἱμέρουσι, id est, hominib. desiderantib. gratulantibusq; è tenebris lumē emicuit. Et propterea antiqui, ut idem scribit, prius ἱμέραν dixerunt, posteriores ἑμέραν, & demum ἡμέραν, alij tamen quasi ἥμεραν, hoc est, mitem & mansuetam, dictam putauere. Dies autē, ut mensis & annus, partim naturalis est, partim ciuilis. Naturalis dies est tempus ab exoriente sole ad solis occasum. Atq; ideo, ut puto, diem, hoc est ἡμέραν, Pindarus in Olymp. Solis filium appellat. Nox uero ab occasu solis est ad ortum, appellata quidem quod noceat, uel quod græcè νὺξ dicitur. Ciuilis dies, quem legitimum Isidorus uocat, tempus id est quod uno fit cœli circumactu, quo dies uerus & nox continetur, ut cum dicimus aliquem dies xxx. tantum uixisse, tunc enim etiam noctes intelligimus. Græci uoce composita νυχθήμερον uocant, & sic à M. Psello in astronomicis definitur: Νυχθήμερον δ᾽ ἐστὶν ἡ μία πάλιν

Dies naturalis.

Ciuilis.

πάλιν καὶ αὐτὴ τοῦ μεγάλου κύκλου φορά. Nyċthemeron, inquit, eſt una rurſus & ipſa magni circuli latio, ſeu tranſitus. Huiuſcemodi uero dies quatuor modis definiuntur. Aliǐ à ſolis exortu ad exortum eiuſdem aſtri ſtatuerũt, ut Babylonǐǐ, & uulgus omne. Aliǐ à meridie ad meridiem, ut Vmbri, & qui Aſtrologiam profitentur. Aliǐ ab occaſu ad occaſum ſolis ipſius, ut Athenienſes, & nunc Arabes. Aliǐ à media noċte ad mediam noċtem diem exiſtimarunt, ut Romani ſacerdotes, item Aegyptǐǐ, & Hipparchus, ut ſcribit Plinius. Apud Romanos quidem, ut ait Cenſorinus, indicio ſunt ſacra publica, & auſpicia magiſtratuum, quorum ſi quid ante medium noċtis aċtum eſſet, diei qui præterierat adſcribebatur. Si quid autem poſt mediam noċtem & ante lucem faċtum fuiſſet, eo die geſtum dicebatur qui eam ſequeretur noċtem. In his horis quatuor & uiginti qui naſcuntur, eundem diem habent naturalem: qua de re ex Varronis lib. humanarum, quę de diebus ſcripſit, multa quidem Gellius & Macrobius: ſed plura Plutarchus in quæſt. capitum Romanorũ, dum cauſam inquirit: ita enim poſt allatas rationes cõcluſit: Quare, inquit, cum ob diċtas cauſas ortus diei & occaſus principium difficilimè capi poſsit, relinquit ut medium diem, aut mediam noċtem (quas partes *μεσουρανὸν*, & *ἀντιμεσουρανὸν* uocat) diei

principium statuamus: potius autē secundū, hoc est, medium noctis. Fertur enim à nobis à meridie ad occasum: à media uero nocte ad orientem ad nos redit. & hunc ipsum, inquit Gellius, Romani ciuilem appellarunt, qui à sexta noctis hora oritur. Nostri quoque quidam Christiani, inter quos Isidorus & Bedas, in eo qui est de nat. rerum, hanc principij diei rationem ita perscribunt: Hebræi autē & Chaldæi & Persæ diem à mane ad mane deducunt, umbrarū uidelicet tempus luci supponentes: at contrà Aegyptij ab occasu ad occasum. Vmbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies computabant. Hæc Bedas. Porrò hoc tēpore Galli Germaniq́ue, eosq́ue sequentes nationes, à meridie ad mediam noctem, & à media nocte ad meridiem dies distinguunt, hoc est, XII horis, & alteris XII horis æquinoctialibus. Sanè ante repertas horas apud Romanos, dierū diuisionem uarijs modis factā esse legimus, quos breuiter subsignabimus. Scribit Censorinus nusquā XII. tabulis horas nominatas ut in alijs postea legibus, sed ante meridiē & post meridiē, quod uidelicet bifariā diem meridies discernebat. Alij diem quadripartitū censebant, & noctē similiter, quam rem militaris similitudo testatur, in qua dicit, prima uigilia, item secunda, & tertia, & quarta, quo modo & à Græcis

Noctis diuisio.

πρώτη φυλακή, δευτέρα φυλακή, καὶ τρίτη, καὶ τετάρτη.

uel ut

uel ut Homerus ait, πρώτη μοῖρα, & πρῶτος ὕπνος. Sũt & alia & diei & noctis tẽpora, proprijsq; discreta nominibus, quæ apud ueteres tum poëtas, tum historicos, aliosq; scriptores inuenimus: ea ut rectius potero ordine suo exponã. Incipiã uero, ut Romani, à nocte media, quod tempus principiũ & postremũ diei fuerat, Græci μεσονύκτιον uocãt, & Homer. ἀμολγὸν, ut notãt grãmatici in iij. odyss. etsi alij aliter. Tempus uero q̃d huic proximũ fuerat, de media nocte uocabat, uel ut ait Macrob. mediæ noctis inclinatio. Hoc sequebat gallicinium, cum galli canere incipiunt: hoc à Græcis ἀλεκτρυοφωνία uocat, uel ut scribit Pollux, περὶ ἀλεκτρυόνων ᾠδὰς, uel ἀλεκτρυόνων ᾀδόντων. Tũ pòst erat ὑπὸ τὸν ᾠδὸν ὄρνιθα, & q̃d nostri conticiniũ dixerũt, cum uel galli, uel, ut alij tradunt, omnes mortales silent. Plautus in Asin. Redito conticinio. Ingeniosus poëta Ouid. 7. Metamorph. partem hanc noctis muta silentia uocat, de Medea agens his uersibus: *Gallicinium.* *Conticinium.*

Egreditur tectis uestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudis humeris, infusa capillos,
Fertq; uagos mediæ per multa silentia noctis
Incomitata gradus.

Tum est ante lucem, & sic diluculum uocatur, id est, ut inquit Macrobius, cum incipit dignosci dies: hoc tempus id esse uidetur, quod Græci dicũt ὑπὸ τὸ λυκαυγὲς, & Homerus ἀμφιλύκην νύκτα. Mane dicit cum lux uidetur, *Diluculum.* *Mane.*

dictum, ut Varro ait, quod tum manat dies ab oriente: nisi potius, quòd bonum antiqui dicebãt manum. Ad cuiusmodi religionem Græci quoque cum lumen affertur solent dicere φῶς ἀγαθὸν, qui mos & apud nos ad hanc diem perseuerat. Macrobius mane ait dictũ, quod ab inferioribus locis, id est, à manibus exordium lucis emergat: uel quod Lanuuini in Latio mane pro bono dicebant. Hanc partem Græci communiter ὄρθρος & περιόρθρον dicunt, & πρωὶ & ἕως. Sole postea exorto, ad meridiem dicebãt, hoc est, ad mediũ diem. Tum meridies, quæ ipsa est medij diei pars, ad quã partem nostro tempore æra turrium sonant. Sunt qui meridiem dictum putent quod merus sit dies, id est, purus: nam meridies purior est diei pars, quia sol in medio cœlo rutilat, & omnem orbem pari illustrat claritate: hanc partem Græci μεσούσης ἡμέρας, καὶ περὶ μεσημβρίαν dicunt, & ἡλίου ὑπὲρ κεφαλῆς ἑσταμένου, hoc est, sole supra caput cõsistente. Post hæc de meridie dicebatur, ut Censorinus ait. Macrobius tamen, inde, ait, uocatur tempus occiduum: & quod Græci δειλινὸν καιρὸν uocãt. Dehinc est suprema dies, quæ & serum diei dicitur: quamuis plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia in XII. tabulis scriptũ sit, Solis occasus suprema tempestas esto. De hac eadem sic Macrobius scribit: Suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum

Ad meridiem. *Meridies.* *Suprema dies.*

mum tempus, ſicut expreſſum eſt in XII. tabulis. Sed poſtea, ut ait Cenſorinus, M. Plethorius Trib. Pleb. ſcitum tulit, in quo ſcriptum fuit: Prætor urbanus qui nũc eſt, quique poſthac fuerit, duos lictores apud ſe habeto, isq́ ſupremam ad ſolis occaſum ius inter ciues dicito. Meminit & hac de re Varro: Suprema, inquit, ſummum diei, id eſt, à ſupremo: hoc tempus XII. tab. dicunt occaſum eſſe ſolis. Sed poſtea lex prætoria id quoq; tẽpus iubet eſſe ſupremum, quo prætor in comitio ſupremam renunciat populo. Dicitur & prima ueſpera, cuius Plaut. in Gurgul. meminit. Poſt uero ſupremam dicitur ueſper, ante ortum ſcilicet eius ſtellæ, quam Plautus ueſperuginem, Ennius, Vergilius & Catullus ueſperum appellant, quia Græci ἕσπερον. quæ ſtella ante ſolem Iubar uocatur, teſte Varrone, quod ſit iubata. Pacuuius: Paſtor exorto iubare, Noctis decurſo itinere. Vergilius: Tum iubare exorto. Eadem à Græcis φώσφορος. Inde porrò crepuſculum eſt, ut ait Cenſorinus, ſic fortaſſe appellatũ, quod res incertæ creperæ dicuntur, idq́ tempus noctis ſit an diei incertum eſt. Id uocabulum ſumptum ait à Sabinis Varro: Vnde, inquit, ueniunt Crepuſci nominati Amiterno, qui eo tempore erant nati, hoc eſt, crepuſculo, ut Lucij prima luce. Ab hoc tempore prima fax dicitur, ut Macrob. docet, quod lumina

Prima ueſpera.

Crepuſculum.

Prima fax.

accendebantur. Hanc diei partem Liuius primas tenebras uocat, ut cum ait: Hannibal obuersatus eo die in foro auertēdæ suspicionis causa, primis tenebris, ueſtitu forenſi, ad portam cum duob. comitib. ignaris consilij eſt egreſſus. Sed quoniã in mentionē de accenſis luminib. incidimus, nonnihil ea de re, ex obſeruatis noſtris afferre uiſum eſt, quandò eius rei frequēs eſt mentio apud autores. Videtur autē id ſumptũ à tabernarijs, qui circũ plateas, iam ueſperaſcente, lumina in tabernis accendunt. D. Hieronymus contra Luciferianos: Dum audientiã, inquit, & circulũ, lumina iam in plateis accenſa ſoluerent. Dionyſius item Halicarn. lib. 7. & 11. accenſionum luminũ meminit. Item Herodotus cum alibi tum in Polymnia, hoc eſt, lib. 7. & cum his Cenſorinus. Horat. uero Flaccus epiſt. lib. 2. prima lumina hanc diei partem appellauit, hoc ad Florum uerſu:

Lento Samnites ad lumina prima duello.

De quo Samnitum prælio & ſic Ennius:

E queis de manibus nox intempeſta diremit.

Fuit & apud Aegyptios celebritas, quę lucernarũ accēſio dicebatũ, cuiꝰ ab Herodoto lib. 2 fit mētio, his propè uerbis: Vbi uero ad Saim urbē ad rem ſacrã faciendã cõuenerũt, noctu ſub diuo uniuerſi circũ mœnia frequētes lucernas accēdũt, imbutas ſale, & oleo plenas, cum multo ellychnio, q̃d tota ardeat nocte: cui

cui festo nomē impositū est accensio lucernarū. Ad hunc cōuentū quicūq; Aegyptiorū nō iuerint obseruātes sacrificij noctē, & ipsi lucernas accēdunt, neq; id in Sai modo, sed etiā per uniuersam Aegyptū. Sed & apud Hebr. fuit lucernarū festum. Vnde Persius Flaccus:

Herodis uenere dies, unctaq; fenestra
Dispositæ pinguem nebulam uomuere lucernæ.

Quo loco Probus seu Cornut⁹, seu quisquis ille fuit qui Persium est interpretatus: Obseruāt, inquit, Iudęi & sabbatū, quo die lucernas accensas & uiolis coronatas in fenestris ponūt. Christiani quoq; in plerisq; locis hoc moris habēt in quibusdā celebritatib. ut uesperi lucernas in fenestris & eminētiorib. ędiū partib. collocēt. Id Romę frequētissimū. Aliā prętere a gentiliū celebritatē lucernarū designat Anne⁹ Seneca in lib. de beata uita: Cū laurū, ait, linteatus senex & medio lucernarum die proferēs cōclamat iratū aliquē deorū, cōcurritis. Eadē de re meminit Septimius Tertull. Cur die lęto, inquit, nec laureis postes obumbramus, nec lucernis diē infringimus? Idem alibi: Quis, inquit, philosophum sacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie uanas proferre cōpellit? de Christianis agēs in Apolog. qui ad hæc cōpellebant. Sed & Apuleius lucernā in sacris Isidis describit, hoc modo: Sacerdotū primus, inquit, lucernā claro præmicātē porrigebat lumine, nō adeò nostris illis

confimilem, quæ uespertinas illuminant epulas, sed aureum cymbium in medio sui pa tore flamulam suscitans largiorem. & reliqua, ne longius uager. Fuit & antiquis lampadarum celebritas, quæ Athenis præcipue agitabatur in Ceramico, qua currentes inuicem lampada tradebant. qua de re Grammatici plura. Quidam à Prometheo rem initiũ sumpsisse tradunt: hinc & Prouerbiũ factũ, Lampada tradere. Vide prouerbiorum scriptorem. Nunc in uiam rediens reliquas diei partes affero. Sequitur quam primam facem

Concubium. dximus, quod concubium appellatur, cum itum est cubitum. Ennius in annalium vij. cõcubiam noctem uocauit, ut docet Seruius apud Macrobium:

Qui Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, uigiliq; repentè cruentant.

Intempesta nox. Sic & Cicero & alij. Exinde est intempesta, id est, multa nox, quia nihil agi est tempestiuum. Aelius: Intempestũ est, inquit, cum tempus agendi est nullum, quod alij concubium appellarunt, quod ferè omnes tunc cubarẽt. Alij ab eo quod sileretur, silentium noctis di

Media nox. xerunt. Dehinc ad mediam noctem dicitur, & sic media nox. Atq; hactenus de diei & noctis partibus, quas & Iulius Pollux in primo græcè descripsit.

Nunc est à nobis afferenda longitudinis & breuitatis dierum causa, undéue solstitiales &

les & brumales dies, unde & æquinoctiales: quæ licet ijs qui in astronomicis periti sunt notissima uideantur, breuiter tamen minus in ijs uersatis, & ne quid præsenti lucubrationi deesse uideatur, hic colligenda duximus. Sunt igitur dies uel naturales uel artificiales: & naturales quidem omnes ubiq; gentium xxiiii. horarum, quos hic in præsentia nõ quærimus, an id xxiiii. horarum spacium aliquando excedant, ut philosophi quidam & astrologi subtilius faciunt. Artificiales uero, quos & ciuiles & uulgares quidam nominant, longiores uel breuiores fiunt ex recto uel obliquo ortu uel occasu: rectè enim quàm obliquè oriens signum diutius ascendendo morari naturali ratione dicitur. Signum autem rectè oriri aiunt, quo cum maior pars æquinoctialis circuli, qui æquator ab Astrologis uocatur, oritur: obliquè uerò seu pronè oriri, quo cum minor pars eiusdẽ circuli oritur. Ergo singulis artificialib. diebus his seu longis seu breuibus sex signa oriuntur, & noctu totidem, quæ dierũ & noctium moram uel longiorem uel breuiorem faciunt. Atq; ut à solstitio exordiamur, sole in Cancro existente mense Iunio, dies hac ratione longissimos fieri est manifestũ, quod interdiu sex rectè signa orian̄t, quæ sunt ista: Cancer, in quo est Sol, & Leo, & Virgo, & Libra, & Scorpius, & Sagittarius: quæ signa

cum plurimum temporis in ortu consument diem extendunt, longumq; efficiunt. Nox uero eodem tempore minima est, quoniã sex reliqua signa obliquis ascensibus oriuntur: ea quidẽ sunt, Capricornus, Aquarius, Pisces, Aries, Taurus, & Gemini. At uero ẽ cõtrario causa est ut dies brumales breuissimi sint, q̃d sole in Capricorno, mense uidelicet Decembri, sex itidem ipso die signa oriũtur obliquè à Capricorno usq; ad Geminos: & nox eodem tempore longissima, quod reliqua sex signa ab initio Cãcri rectum habent ortum. Aequinoctialiũ autem dierũ causa est, quod tunc tria signa oriantur obliquè, & tria ęquè rectè, in die quippe & noctu similiter. Exempli gratia: In uerno æquinoctio sole in Ariete posito, interdiu Aries, Taurus & Gemini obliquè, Cancer uero, Leo & Virgo recto nascuntur ortu: pariq; modo in nocte Libra, Scorpius & Sagittarius rectè, reliqua tria obliquè oriuntur, Capricornus scilicet, Aquarius, Pisces. In Autumni autẽ æquinoctio sole Libram tenente, ipsa Libra, & Scorpius, & Sagittarius rectè nascunt, sequentia tria obliquè. At in nocte Aries, Taurus, & Gemini obliquè habent ascensum, & cætera tria rectũ. Atq; hęc breuissimè de dierum ac noctiũ longitudine breuitateq; ex astrologorum monumentis excerpta. Quibus sic à me descriptis, facilius, ut opinor, Plinij uerba intelligentur,

gentur, quæ sunt in eius lib. 2. nat. hist. Sol autem ipse, inquit, quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ, bis permutatis spacijs, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni: noctis uero, solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi, cum pars æqua mūdi super subterq́ terras omnib. fiat momētis. Sed quæ recta in exortu suo consurgūt signa, longiore tractu tenent lucē: quę uero obliqua, ocyore transeunt spacio. Hæc Plinius. Ex hac quoq; dierum ratione horas pro rata portione uel longiores uel breuiores esse colligimus: quadere, cum de horis agemus, statuemus. Porrò & in cœli inclinationibus, quæ græcè κλίματα dicuntur, & à Pontano cliui, & in terrarū curuitate plus minúsue longi sunt dies noctésue, id quod segmentorū & circulorū (sic eū uocat Plinius parallelos) ratio ostendit: ex ijs enim umbrarum mensura colligitur, neque est eadem ubiq;: nam XL circiter, uel ut longissimè LX mil. pass. hæ mutantur, id quod Solis umbilicus, qui gnomon dicitur, palàm facit: tametsi neque id perpetuum est signum, ut Plinius monet, & ante eum M. Varro. In primo ergo circulo æquinoctij die media umbilicus VII pedes longus, umbram nō amplius IIII pedes longam reddit:

noctis uero dieiq; longiſsima ſpacia horas XIIII. habent, breuiſsima è contrario X horas. in his ſemper ęquinoctiales intelligimus In ſecundo circulo umbilicus in ęquinoctio XXXV. pedum, umbram XXIIII. pedũ longam facit. Dies autem noxq; maxima XIIII. horarũ eſt, accedente ijs quinta parte unius horæ. In tertio gnomonis centũ unciæ umbram LXXVII. unciarũ faciũt: longiſsimus dies eſt horarũ XIIII. atq; dimidiæ, cũ XXX. parte unius horæ. In quarto circulo gnomoni XXI. pedum, reſpõdent umbræ XVII. pedum: longiſsimus dies habet horas XIIII. & duas tertias unius horæ. In quinto ſegmento gnomoni ſeptem pedes, umbris ſex, magnitudo diei ſumma horarũ XV. In ſexto, gnomoni pedes nouem, umbrę VIII. longiſsima diei ſpacia horarum XV. addita nona parte unius horæ, uel ut Nigidio ac Plinio placuit quinta. In ſeptimo umbilico, id eſt, gnomoni XXXV. pedum, umbræ XXXVI. ita ut tamen in partem Venetiæ exęquet umbra gnomoni: ampliſsima dies horarũ XV. & quintarum partium horarum trium. Idem ferè breuius collegit in lib. 2. nat. hiſt. Plin. Vmbra, inquit, in Aegypto, meridiano tempore, æquinoctij die, pauló plus quàm dimidium gnomonis menſuram efficit. In urbe uero Roma nona pars gnomonis deeſt umbræ. In Piceno, in oppido Ancona, ſupereſt quinta trige-

trigesimæ. In Venetia regione ijsdem horis umbra gnomoni par fit. Vtiq; uarietas hæc ex cœli declinatione: qua ex causa apud Hyperboreos, dies semestri luce esse, autores tradunt, pariq; tempore noctes: quippe quibus semel in anno solstitio soles oriantur, & brumā occidāt. Idem fermè tradit Pythias Massiliensis in Thule & circumadiacentibus insulis. C. Cæsar lib. bell. Gall. v. cum in Britanniam cum exercitu traiecisset, ita scribit: In hoc medio cursu est insula quæ appellat̃ Mona, cōplures præterea minores subiectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserūt dies continuos xxx. sub bruma esse noctes: nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris breuiores esse quàm in continente noctes. In Italia certè longissimus dies xv. horarum esse, ęquinoctialium ratio & experientia docet. In Alexandria xiiii. horarum. In Meroë Aegyptia xii. horarū, & octauæ partis unius horæ. In Britannia xvii. ubi æstate lucidæ noctes. Hipparchus tamen Pythiæ Massiliensi fidem habens, in his Britāniæ locis longissimū diem ait esse horarū æquinoctialium xix. Hipparchum quidem Strabo reprehendit, & cum Hipparcho Pythiam & Eratosthenem, ut parum cōsona scribentes, quæ omnia referre ad institutum nō faciunt. Alij nō decem & nouem horarum diem, sed

XVIII. tradunt, id quod Cleomedes prodit, cuius & de Thule uerba subiungemus: In Thule, inquit, insula, in qua Pythiam Masßiliensem philosophum fuisse accepimus, fama est totum solstitialem circulum esse supra terram, eundemq; illis arcticum fieri: apud illos cum sol obtinet Cancrum, menstruus, uel ut alij legunt, bimestris fit dies, siquidem ibi omnes Cancri partes semper appareant: sin minus, quatenus perpetuò conspicuas ipsius partes sol tenet. Ab hac insula uersus arctum progredientibus, alię quoque signiferi partes præter Cancrũ pro rata portione perpetuò apparẽt, & sic quantũ ipsius supra terram semper apud quosq; apparẽtes sol transigit, tantundẽ fiet & diei. Esse pręterea ait climata ubi necessariò fit dies bimestris, & trimestris, ac etiam quadrimestris, & amplius: nam & sex mensium dies inquit sub ipso polo esse: & cætera quæ idem ipse Cleomedes exequitur, à quo in lib. de mundi contemplatione, de tota hac dierum ratione accuratè multa referunt, ut multos alios mittam, qui tum philosophiam, tum astrologiam literarum monumentis tradiderunt. Vnius tamen Pontani uerba, quibus totam hanc breuißime rationem complexus est, lib. de reb. cœlestibus primo, adscribere operæprecium duxi: Et primum quidem, inquit, siue illud clima, siue potius cliuum, aut etiam tractũ, aut incli-

inclinationem uocaueris, tum diem maximum ſub æſtiuum ſolſtitiũ, tum noctem longiſsimam ſub brumale XIII. tantum horarũ habet: neq; enim ultra hoc ſpacium aut dies aut nox illic producitur, neq; citra XI. ſubducitur. Hic tractus quoniam Meroën Aegypti pertingit, inde à Græcis διὰ μερόης eſt agnominatus. In ſecundo autẽ climate dies & noctes ad horas XIII. adijciunt horæ unius dimidium ubi maximè productæ ſunt, ac tantundem demunt ubi ſubductæ: quod quoniam Syenen, quæ eſt plagæ illius urbs notiſsima, tractu ſuo complectitur, ab ea nomen accepit διὰ Συήνης. & ille quidem tractus Meroënſis, hic uero dici à nobis Syenenſis poteſt. In tertio, quod ab Alexandria dixere Alexandrinum, dies noctesq; maximæ illæ quidem ſunt horarum XIIII. minimæ autem decem. In quarto, quod Rhodium eſt uocatum, ad horas has XIIII, accedit horæ unius dimidium, rurſusq; tantundem demitur è decem. Quintum, quod Romanum dicitur, habet dies noctesq; ubi productiſsimę ſunt horarum XV, ubi ſubductiſsimæ nouem tantum. Sextum, quod agnominatum eſt Helleſponticum, addit ad horas has horæ alterius dimidium, ac tantundem demit de nouem. Septimum Boryſthenicum, habet horarum XVI. tum dies tum noctes ubi ad ſummum excreuere: at ubi quò decreſcãt

amplius non habent horarũ VIII. Quidam addidere octauũ,idq; Rhiphæũ,à Rhiphæis montibus: quinetiam quidam Hyperboreũ uocauere. Hoc in tractu maxime frigido, & ab æquinoctiali linea quamremotissimo, quo propius ad uerticem septentrionis accesseris, eo amplius augescunt sub æstatem dies, sub hyemem noctes: siquidem compertum est ad horas XXI accedere. Hactenus totidem Pontanus uerbis.

His ita de dierum longitudine ac breuitate cõmemoratis, de eorundem differentijs copiosius aliquanto agamus, si seorsum ab his quæ suprà dicta sunt, aliqua de eorum partibus prius afferamus, ut res tota planius constet. *Diei diuisio.* Diuiditur autem in quadrantem, qui est diei quarta pars, ut dictum est, hoc est, horæ sex: uel in horas XXIIII. de quib. paulò pòst agemus. Hora uero in puncta quatuor. Punctum uero quarta pars horæ. Momentũ est decima pars puncti à motu siderum: uel est, ut Isidorus scribit, extremitas horæ in breuibus interuallis, cum sol aliquid sibi cedit atq; succedit. Dicitur & momen. Vncia duodecima est pars momenti. Atomus XLVII. unciæ pars. Sed hæc à mathematicis: nos ciuiles potius afferamus, quandò de his apud autores crebrior est mẽtio. Igitur Numa Rex, ut scribit Macrobius, sicut in menses annũ, ita in dies mensem quenq; distribuit: diesq;

omnes

omnes aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Festi dies deis sunt dicati, profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicamq́ concessi: dicti, ut Festus ait, quod procul à religione numinis diuini. Vnde profestum facere, est tanquam profanum facere: uel, ut quidam dixere, pro eo facere uelut feriæ non sint: aut id facere quod ferijs fieri non liceret. Itaq; diem profestum, diem sine ferijs. Intercisi deorū hominumq́ cōmunes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Intercisi, ut Varro ait, dies sunt, per quos mane & uesperi est nefas: medio tempore, inter hostiam cæsam & exta proiecta, uel porrecta, ut alij legunt, fas est. à quo quod fastum intercedit, intercisi: aut quod intercæsum nefas. Hi uero, ut Macrobius ait, nō alia ratione diuiduntur: nam illorum dierum quibusdam horis fas est ius dicere. Cum enim hostia cædebatur, fari nefas erat, inter cæsa & porrecta fari licebat, rursus cum adolebatur nō licebat. Hinc exit illud prouerbialiter à Cicerone dictū ad Atticū: Ne quid inter cæsa & porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Significat enim, ne quid temporis ei prorogetur in prouincia: à sacrificandi scilicet consuetudine sumptum. Varro lib. 2. de ling. lat. Nam flamen, inquit, dialis auspicatur uindemiā, ut

Intercisi dies.

Prouerb.

iufsit uinũ legere agna Ioui facit, inter cuius exta cæſa & porrecta flamen uinum prorſus legit. Qui hoc ab auſpiciorũ ritu ſumptũ autumant, ipſi uiderint. Sed id etiã moris in quibuſdam diebus apud nos Chriſtianos ſeruatur, ut ſcilicet dum ſacra hoſtia celebratur, ius tacet, reliquum diei ius dicitur. Iuriſconſulti ſanè quidam dies intercifos ſcribũt eoſdem eſſe qui & diffiſsi in iure dicuntur, cuius nominis ratio à Seruio Grammatico lib. 6. Aeneid. hęc colligit: ait enim, diem illum diffiſſum in iure dici, qui partim rẽligioſus, partim faſtus eſt. Meminit & Varro in libris de ling. lat. ſi ſanè legatur, ubi de intercifis agit: Dies, inquit, qui uocatur ſic quando rex comitiauit, fiſſus dictus ab eo, quòd eo die rex ſacrificulus dicat ad comitium, ad quod tempus eſt nefas, ab eo fas. Hinc & diem diffindere dicere ſolebant, pro eo quod eſt differre iudicium. Cum enim negociũ aliquod uel iudicium expediendum eſſet, quod ob religionem legitimámue aliã cauſam differre oportebat, dies diffindebatur, id eſt, ſcindebatur, uel differebat. Vlpianus: Et ideo lex, inquit, XII. tab. ſi iudex uel alteruter ex litigatorib. morbo ſontico impediatur, iubet diem iudicij eſſe diffiſſum. Gell. lib. 14. de ſe iudice electo agẽs: Nequaquã, inquit, adduci potui ad abſoluendũ: iuſsi igit diem diffindi, atq; inde à ſubſellijs pergo ire ad Phauorinũ. Meminit & Li-

Dies diffiſsi.

& Liuius lib.ab urb.cōd.ix. Atq; ei legem cu riatam de imperio ferenti triste omen diem diffidit. Aldina tamen exemplaria, diem defi nit, habent. Alia, diem diffudit. Sedem & Ho rat.lib.serm.2. nihil diffindere possum, ait, id est, nihil differre, uel rem producere, quin pronunciē. A diffidendo in hoc significatu, diffisionē quoq; dixit Gell. eodē quo suprà loco: Atq; in rerū, inquit, diffisionib. compe rendinationibusq;, & alijs quibusdam legiti mis rebus. Et hoc quidē modo Politian. asse rit se legisse, cum in Pisanis nō amplius illis, sed Florentinis Pandectis, tum in Gellij per- uetustis codicib. Quod & doctiss. hodie An dreas Alciatus LL. & Iuris Doctor. Contra hos tamē, nimio (ut uidet) studio Italæ cōtra dicendi nationi, intrepidè Budæus legendū asserit, diffusum diem, & diffundere diē. Sed de hoc satis, ne nimium dicam: & propterea de festis & profestis nōnihil proferamus. Sa- cra erat celebritas, uel cum sacrificia deis of- ferebant, uel cum deis diuinis epulationibus celebrabatur: uel cum ludi in honorē deorū agebant, uel cum feriæ obseruabant. Feriç au tem dictæ, ait Macrobius, ab epulis ferendis: in ijs enim epulæ fiebant ex pecorum fru- gumq; prouentib. Alij à uerbo fari, ferias di- ctas putāt, qua in re syllaba cōsentit. Festus à feriēdis uictimis appellatas scribit ferias. Fe- riarū uero publicarū quatuor genera fuerūt.

Dies festi ac profesti.

Aut enim ſtatiuæ, aut conceptiuæ, aut impe-
Statiuæ feriæ. ratiuæ, aut nundinæ fuerunt. Statiuæ quidē
erant uniuerſi populi cōmunes, certis & con
ſtitutis diebus & mēſibus, & in faſtis ſtatisq;
obſeruationibus annotatæ: in quibus præci
puè ſeruabantur agonalia, carmentalia, lu-
Conceptiuæ. percalia. Conceptiuæ uero feriæ fuerunt, ut
Feſtus & Macrobius ſcribunt, quæ quotan-
nis à magiſtratibus uel ſacerdotibus conci-
piebantur in certos dies, uel etiam incertos,
ut ſunt Latinę, ſementinæ, paganalia, hoc eſt,
Imperatiuæ. compitalia. Imperatiuæ erant quas Conſu-
les & Prætores pro arbitrio poteſtatis indi-
cebant, ut hoc tempore à Pontificibus & Re
Nundinæ. gibus. Nundinæ paganorum, id eſt, ruſtico-
rum erant, quoties conueniebant qui nego-
cijs proprijs uel mercibus prouiſuri erant.
Erant præterea & familiarum feriæ proprię,
ut Claudię familię, Iulię, Corneliæ, & ſi quas
ferias propriè quæq; familia ex uſu domeſti-
cæ celebritatis obſeruabat, ut Leonis & Cle-
mentis tēpore Medicæ familiæ, quæ Coſmæ
diem, hoc eſt v. calen. Octob. feriatū ſumma
religione colebat. Erant & ſingulorū, ut die-
rum natalium, quæ & hodie à nonnullis ob-
ſeruantur, ut, quoad uixere, Picus & Manar-
dus, quorum utriuſq; libenter quoad uixe-
ro meminero. Fuere item fulgurū expiatio-
nes, funerum & nuptiarum. Priuatę quidem
feriæ, teſte Feſto, hæ dicebantur: ita enim ille
ſcribit:

ſcribit: Priuatę ferię uocantur ſacrorum propriorum; uelut dies natales operatione denicales. Apud ueteres quoq; quicunq; nominaſſet, ut ait Macrobius, Semonam, Seiam, Segetiam, Tutulinam, ferias obſeruabat. Item Flaminica quoties tonitrua audiſſet feriata erat, donec deos placaſſet. Sacerdotes porrò affirmabant ferias pollui, quoties ijs indictis conceptisq; opus aliquod fieret. Pręterea nõ licebat ſacrorum regem & flamines uidere ferijs opus fieri. Atq; ideo per pręconem denunciabant, ne quid tale ageretur, & pręcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam etiam affirmabant, eum qui talibus dieb. imprudens aliquid egiſſet, porco piaculum dare debere. prudentem expiare non poſſe Scęuola pontifex aſſeuerabat. Sed Varro negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens, ſacrorúmue cauſa feciſſet, uel aliquid ad urgentem uitę utilitatem reſpiciens actitaſſet. Scęuola deniq; conſultus quid ferijs agi liceret, reſpondit, id quod prętermiſſum noceret: quapropter ſi bos in ſpecus decidiſſet, eumq; paterfamiliâs adhibitis operis liberaſſet, nõ eſt uiſus ferias polluiſſe: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Vergilius, utpote omnium diſciplinarũ & rituum peritus, ſciẽs lauari ouem, aut lanę purgandę, aut ſcabiei curãdę gratia, pronunciauit, tunc ouem

per ferias licere merſari, ſi id remedij cauſa fieret. ita enim cecinit:

Balantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri.

quippe adijciendo ſalubri, oſtendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanę cauſa fieri cōceſſum: quod & Columella, & Seruius cum Macrobio diligenter obſeruarunt. Hæc de feſtis, & qui ab eis naſcuntur, qui & nefaſti uocātur, per quos, ait Varro, nefas fari prętorem, Do, dico, addico: & à Varrone Sex. Pompeius, Ouidiusq́. Nunc de profeſtis, & qui ex eis prodeunt nonnihil dicendum, hoc eſt, de faſtis, comitialibus, comperendinis, ſtatis & præliaribus. *Faſti dies.* Faſti ſunt quibus prætori licet ſine piaculo fari, quæ tria uerba modo dicebam, Do, dico, addico. Illud par eſt hoc loco admonere, & faſtos etiam dici libros in quibus feſta & profeſta & nefaſta continentur, qualia ſunt quæ hodie uſitata uoce calendaria uocamus, quomodo Ouidius faſtos ſuos appellauit. Hos Flauionem publicaſſe teſtis eſt Cicero, Macrobius, & alij. Hos & faſtus, quartæ ſcilicet inflexionis dicimus, & grammatici obſeruant. Faſtis diebus cōtrarij ſunt nefaſti, per N literam, ut ait Feſtus, notati, id quod adhuc eſt uidere in faſtis antiquorum. Hos & nefandos uocatos ait Priſcianus, à Græcis ἀποφράδες eodem autore dictos, quorum apud autores crebra mentio: quibus & feſtiuę

festiuè Lucianus hominem moribus ferum, corpore non integrum, mollem, periurum, uitijs inquinatũ omnibus, abominandum, dici posse ait similem. Hinc & senarius ille grȩcus, ἄνθρωπος ἀποφράς, καὶ βλέπων ἀπιστίαν. hoc est, homo nefastus, & tuens quid perfidum. Hos eosdem dies Plutarchus & ἀπράκτους dixit. Hinc & Suidas eos non conuenire ad actiones ait, hoc est, αἱ πρὸς πράξεις ἀνεπιτήδειοι. uel dies sunt, inquit, quib. defunctis libamina deferuntur. Sanè Attici septem dies ἀποφράδας custodiebant, quibus Manibus inferias peragebant. Dies quoq; quibus rei capitis damnabantur, uel insigni aliqua calamitate funesti, eodem nomine dicti. Sunt & qui ἐπενάδας nuncupent. Hi & à nostris religiosi dies dicuntur, de quibus Gellius lib. quarto Noct. Att. in his rem diuinam facere, & rem quampiam nouam exordiri temperandum esse ait. Hoc uulgus perperàm nefastos appellat. Hinc dies Alliensis religiosus dictus à Marco Tullio in epist. ad Atticum. Macrobius lib. Sat. iij. Religiosi, inquit, dies sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Sacri uero dies sacrati sunt. Fortunatianus libro rhet. tertio, religiosos sacris opponere uidetur. Festus religiosos dies ait, quibus nisi quod necesse est nefas habet facere, quales, inquit, sunt sex & triginta atri qui appellantur, & Alliensis, atq; ij quib. mũdus patet,

qui ter in anno patêre dicebatur, ut in Calendario docebimus. Plutarchus in Camilli uita diſputat, cum in mentionem incidiſſet horum dierum ἀποφράδων, an iure inter dies aliqui habendi ſint boni, maliue. Heraclitumq; philoſophum ait Heſiodum accuſare, qui bonas malasq; nonnullas fecerit, ac ſi nō teneret totius diei naturam unam eſſe: nonnullasq; hiſtorias tam Græcas quàm Romanas eo loci cōmemorat, quibus Heſiodi ſententiam ipſe comprobare uidetur, quod ſcilicet aliqui infauſti ſint dies & religioſi, id eſt, ἀποφράδες. Nec hoc in Camillo tantum, ſed & in alijs locis idē ſcriptor oſtendit. Erant & dies comitiales, quibus cum populo agi licebat. Et faſtis quidem lege agi poterat, cum populo nō poterat. Hos dies ingenioſus poëta in Faſtis ita complexus eſt:

Ne tamen ignores uariorum iura dierum,
Non habet officium lucifer omnis idem.
Ille nefaſtus erit, per quem tria uerba ſilentur:
Faſtus erit per quem lege licebit agi.
Nec toto perſtare die ſua iura putaris,
Qui iam faſtus erit mane nefaſtus erat.
Nam ſimul exta deo data ſunt licet omnia fari,
Verbaq; honoratus libera prætor habet.
Eſt quoq; quo populum ius eſt includere ſeptis,
Eſt quoq; qui nono ſemper ab orbe redit.

Comitiales dies antiqui per C literam notabant, ut eſt uidere in faſtis antiquorū. Præter hos

ter hos fuerunt & comperendines, quib. uadimonium licebat dicere. Erant & stati, qui iudicij causa cum peregrino instituebantur: uel ut Festus scribit, Status, inquit, dies uocatur, qui iudicij causa præstitutus est cum peregrino: eius em̃ generis ab antiquis hostes appellabantur, quòd erant pari iure cum populo Ro. Atq; hostire ponebatur pro æquare. Plautus in Gurgul. de stato die meminit: Status condictus cum hoste intercessit dies. quo loco hostẽ Plautus more uetere peregrinũ significat. Erant & dies qui pandiculares dicerent, ijdem qui & cõmunicarij, in quib. omnibus deis cõmuniter sacrificare consueuerant, ut est notatũ apud Festum. Præliares ab iustis, ait Macrobius, non segregauerim: siquidem, inquit, iusti sunt continui xxx. dies, quib. exercitui imperato uexillum ruffi coloris in arce ponebatur. quod idem penè Festus. Vocãtur etiã iusti dies integri, quemadmodum iustum exercitum, iustum uolumen &c. ut erat lex illa Romanis: Aeris confessi, rebusq; iure iudicatis xxx. dies iusti sunto. Sex. Cæcilius Iureconsultus apud Gellium lib. 20. cap. 1. Confessi æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosq; dies decemuiri iustos appellarunt. & alia quę subdit idem Gellius. Præliares autẽ omnes dies, quibus fas est repetere, uel hostem lacessere.

Stati dies.

Pandiculares.

Communicarij.

Præliares.

Nam cum Latiar, hoc est, Latinarũ solenne concipitur, item diebus Saturnaliorũ,sed & cum mundus patet,nefas est prælium sumere:quare nec Latiar tẽpore quo publicè quõdam induciæ inter pop. Ro. Latinosq́; firmatę sunt,inchoari bellum decebat:nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse:nec patente mundo,quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatũ fuit: satiusq́; occlusa Plutonis fauce eundum ad prælium putauerunt. Vnde & M. Varro ita scriptum reliquit: Mundus cum patet,deorum tristiũ atq; inferûm quasi ianua patet: propterea nõ modo prǽlium cõmitti, uerumetiam delectũ rei militaris causa habere, ac militem proficisci,nauem soluere,uxorem liberûm quærendorum causa ducere religiosum. Vitabant etiam ferijs, sicut idem Varro in augurum libris scripsit in hęc uerba: Viros uocare ferijs non oportet:si uocauit piaculum esto. Sciendum est tamẽ,eligendi ad pugnandum diem tunc fuisse licentiam si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas nõ superſit? Dies præterea postriduanos ad omnia Romani cauendos putarunt,quos etiam atros infausta appellatione damnarunt: & hoc in primo Fastorum poëta cum de Calendis, Nonis & Idibus egisset, ita describit: *Omnibus istis*

Ne fallare caue, proximus ater erit.
Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus
Damna sub aduerso tristia marte tulit.

Idem & T. Liuius lib. 6. ab urb. cõd. & longũ extat Plutarchi problema. Verrius uero Flaccus lib. de uerb. sig. apud Gell. lib. 5. Dies, inquit, qui sunt postridie Calendas, Nonas & Idus, quos uulgus imperitè nefastos dicit, propter hanc causam dictos habitosq́ atros esse scribit. Lege Gelliũ. Marcellus, atri dies, inquit, dicunt, quos nunc nefastos uel posteros uocãt. Aphranius fratribus: Septẽbrishe ri Calendę, hodie atri dies. Posteri, inquit Festus, Nonarũ, Iduũ, & Calẽdarũ dies nuptijs alieni habent, quoniã hi dies decreto pontificũ atri iudicati sunt, q̊d quotiescũq; Romani duces belli gerendi gratia his dieb. supplicauerunt, male remp. gessere. Meminit horũ dierũ D. Ambrosius, eos Christianos redarguens qui eos obseruarẽt. Sed quid uetat, ut cum de atris Romanorũ dixerimus, etiã hoc loco afferamus, cur albi, læti & fausti à Græcis & Latinis dicant? Scribit in Periclis uita Plutar. cum Athenienses bellũ cõtra Samios haberent, Periclẽ Samiorũ urbẽ obsedisse, q̊d cũctatione ac mora q̃ nece hominũ urbẽ capere mallet. Eius rei cũ iam milites tędere cœpisset, nec propterea Pericles eos satis quietos haberet, in partes octo exercitũ omnẽ diuisit, remq́; ad sortes traduxit, ut cui alba faba

forte obuenisset, epularetur atq; in ocio esset, cęteris pugnantibus. Idcirco dicitur (ait Plutarchus) posteros dum uoluptatibus ac genio operam darent, album illum diem ab alba faba nũcupare solitos. Hactenus ferè Plutarchus. Alij hunc morem ex Thracũ institu to emanasse tradunt, ut Plin. lib. 7. Vana, inquit, mortalitas & ad circunscribendam seipsam ingeniosa, cõputat more Thraciæ gentis, quę calculos colore distinctos pro experimento cuiusq; diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de unoquoq; pronunciat. Quem morem secutus, epigramma memini me exordiri ad B. Ferrinum in natalem eius filioli:

Threicio Ferrine dies signanda lapillo,
Mascula qua proles te facit esse patrem.

Horatius tamen hunc morem Cretensium fuisse innuit eo carmine:

Cressa nec careat pulchra dies nota.

Nisi quis Thressa, pro Cressa, malit apud Horatium legere. Ad hanc consuetudinem poëtę sępe alludunt, ut Persius:

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Quo loco probus Grammaticus, seu Cornutus, hanc planè consuetudinem describit, & Cretensium fuisse ait, quo modo & apud Horatium Acron & Porphyrion. Sed ad institutum iam redeo, de postridianis diebus, de qui

de quibus Plutarchus in Romanis quæstionibus: Quid est, inquit, quod postridie Calendas, Nonas et Idus nequaquam exire, nec peregrè proficisci Romani cõsueuere? Quo loco inter cætera negat propter Alliensem diem postridianos dies uocari, aliamq́ꝫ libentius ipse amplectit̃ opinionem. Vide igit̃, inquit, ne quẽadmodũ Olympijs deis ac cœlestibus primũ mensem cõsecrarũt, secundũ uero chthonijs & inferis, in quo purgationib. utebantur, & mortuis parẽtabant, sic & dies alios quidẽ quasi autores ac principes, tres scilicet, festos & sacros posuerunt, Calendas, Nonas, Idus: eos autẽ qui deinceps sequuntur deis manibus attributos, nefandos ac religiosos habendos existimauerunt: nam & Græci primum mensis diem deis sacratũ habebant; eum uero qui sequebatur heroib. ac dæmonib. attribuerunt. Secundũ quoqꝫ cratera heroib. & semideis libare solebant. Tum etiam idem subiungit quædam de numerorum ratione. Vnitatem enim in primis ait diuinitatis quiddam & numinis habere: & quidem omnem imparem terminatum esse, & terminare perfectumq́ꝫ esse: contrà parem numerum & indigentẽ esse imperfectumq́ꝫ ac indefinitum. Alia his quædam adiungit, quæ mihi satius uisum est prætermittere, quàm plura inculcare, & ad eas rationes deuenire, quæ à Latinis autoribus afferuntur.

Igitur Gell.annaliũ lib.15. & Casſius Hemina hiſt.libro ſecundo referunt,anno ab urbe condita CCCLXIII. à Tribunis militum Manlio & Poſthumio collegisq́ eorum in ſenatu tractatum, quid eſſet, propter quod toties intra paucos annos malè eſſet afflicta reſpublica: & ex præcepto patrum Lucium Aquinium haruſpicem in ſenatum uenire iuſſum religionum requirendarum gratia, dixiſſe, Q. Sulpitium Trib. militũ ad Alliam aduerſum Gallos pugnaturũ, rem diuinam dimicandi gratia feciſſe poſtridie Idus Quintileis. Item apud Cremerã, multisq́ aliis temporibus & locis, poſt ſacrificium die poſtero celebratum, malè ceſsiſſe cõflictum. Tunc patres iuſsiſſe, ut ad collegium Pontificũ de his religionibus referretur: põtificesq́ ſtatuiſſe, poſtero die omnes Calendas, Nonas, Idus, atros habendos, ut ii dies neq́ præliares, neque puri, neq́ comitiales eſſent. F.Max. Seruilianus Pont. in lib.12. negabat oportere atro die parentare, quia tunc quoq́ Ianum Iouemq́ præfari neceſſe eſſet, quos nominari atro die non oporteret. Sunt uero qui atros eos eſſe perperàm exiſtiment, qui ab obſeruatrice eiuſmodi rerum prouincia Aegyptiaci dicti ſunt, de quib. paulò pòſt agemus. Eoſdem tamen atros nonnulli communes, uelut ad emendationem nominis, ut ait Macrobius, uocitarunt. Præterea ante diem quar-

quartum Calendas, uel Nonas, uel Idus, tan quam inauſpicatum diem pleriq; omnes uitabant. Quidam in Cannenſem cladem referebant, idq; ex Q. Claudij libro quinto annalium adſtruere tentabant, qui ſcribit ante quartum Nonas Sextiles, Cannenſem cladem factam fuiſſe. Sed Varro nihil ad rem militarem pertinere ait, utrum faſtus uel nefaſtus ſit dies, ſed hoc ad priuatas ſolum actiones reſpicere. Dubitatum etiam apud antiquos, an nundinarum dies inter ferias eſſent referendi nec ne: cuius rei cum uariç ſint ſententiæ, breuibus eas hic colligere libuit. Titus de ferijs ſcribens, Nundinas inter ferias non retulit, tantum ſolennes uocauit. Iul. Modeſtus affirmat, Meſſala augure conſulente pontifices, an nundinarum Romanarum dies ferijs tenerentur, reſpōdiſſe eos, nundinas ſibi ferias non uideri. Trebatius libro primo religionum ait, nundinis magiſtratum poſſe manumittere, iudiciaq; adijcere. Contra hos Iulius Cæſar 16. auſpiciorū libro negat nundinis concionem aduocari poſſe, id eſt, cum populo agi: ideoq; nundinis Romanorū haberi comitia nō poſſe. Corn. autem Labeo libro primo faſt. nundinas ferias eſſe pronūciauit. Sex. Pomp. Nundinas, ait, feriarū diem eſſe uoluerunt antiqui, quò ruſtici mercādi uendendiq; gratia in urbem conuenirent: eumq; nefaſtum, ne ſi liceret

Nundinarū dies an inter ferias numeratus.

cum populo agi interpellarentur nundinatores. Causa uero huius ueritatis apud Granium Licinianum lib. 2. inuenitur: ait enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietē solita sit immolare: sed lege Hortensia effectū ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinādi causa in urbem ueniebant, lites componerent: nefasto enim die prætori, ut diximus, fari nō licebat. Ergo qui ferias dixerunt à mendacio uendicantur patrocinio uetustatis: qui contrà sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem secuta est, uera deprompserunt. Plutarch. in quæstionibus, nundinas ait Saturno cōsecratas, quod scilicet is deus emendi ac uendendi copia fructuum principium attulit. Nundinarum uero originem quidam Romulo assignant, quem cōmunicato regno cum T. Tatio, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse ferunt, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium nundinas instituisse ait. Geminus uero scribit, nundinarum diem regibus iam exactis celebrari cœptum esse, quia plerięq; de plebe repetita Seruij Tullij memoria, ei nundinis parentarent: cui sententiæ & M. Varro consentit. Rutilius autem Romanos nundinas instituisse scribit, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono uero die intermisso rure ad mercatum legesq; accipiendas

Romā

Romam uenirent, & ut ſcita atq; cõſulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die propoſita, à ſingulis atq; uniuerſis facile noſcerentur. Vnde & mos tractus, ut leges triñudino die promulgarentur. quem morem cum probè non teneret qui Dionyſium tranſtulit Halicarnaſſeum Lapus, pro trinundino & nundinis lib. 7. hiſt. ſic latinè uertit, de Mutio agens: Poſt hæc, inquit, tempus præſcribitur ad apparatum defenſionis uſq; ad forum tertium: fiebant enim tunc Romanis, ut nunc quoq; fiunt, fora in dies nonos: quidam cõuenientes ex agris in urbem plebeij permutationes faciebant rerum uenalium, & inter ſe iudicia accipiebant, & de publicis quorũ erant ex lege domini, & quæ permitteret ipſis ſenatus ferentes calculos ea ſanciebãt. Dies uero ſeptem medios inter fora, coloni ijdem multi & pauperes in agris morabantur. & reliqua. Hoc loco libentius græca appoſuiſſem uerba, ſed non mihi præſtò eſt nunc exemplaris græci copia. Deceptum uero interpretem putarim, quod græcè ἀγορὰ legeret, quæ dictio Græcis diuerſa ſignificat, inter quę & forũ & nundinas. Nam & Plutarchum uidemus cum alibi, tum in eo loco cauſarum capitum rerum Romanarũ eadem dictione uſum, Cum teſtes, ait, huius rei ſunt τὸ τὰς ἀγομένας δι᾽ ἐννέα ἡμερῶν ἐπ᾽ ἀγορὰν συνόδους, νουνδίνας δὲ καλουμένας, ἱερὰς τοῦ κρόνου

νομίζιδαι. hoc eſt: Conuentus ſingulis nouem diebus celebrati in forum, nundinæ uocati, quæ Saturno ſacra putantur. Porrò quod in nonis diebus nundinæ agerentur, indicio etiam nunc extant antiqua quædam diuerſis in locis reperta fragmenta faſtorum, ex quibus umbram ſaltem colligimus octo dierũ: nam menſes ita prænotatos habent literis, ut aduſque H perueniant, quæ eſt octaua litera, quomodo & nunc ex ritu Chriſtiano uſque ad ſeptimam, hoc eſt G, ut diximus, notamus. Sed his miſsis ad noſtra redeo. Et hunc trinundini morem adumbratè quidem & quoquo modo hodie ſeruari uidemus, cum trino præconio quid publicè, uel à principe, uel à Republica promulgatur. Trinundinum autem dicimus, & trinum nundinum, & tertias nundinas: nam nundinæ & nundinum rectè dicimus. Verum hæc notiora. Eadem etiamnum ratione antè iam dicta, candidatis in petitionibus uſus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle conſiſtere, unde corã poſſent ab uniuerſis uideri. Verum hæc omnia negligentius haberi cœpta, & pòſt abolita, poſtquam trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adeſſe cœperũt. Dictæ aũt ſunt nundinæ quaſi nouendinæ, à numero ſcilicet nouem & dies. Alij à Nundina Romanorum dea, quæ à nono die naſcentium dicta eſt, ut Macro-

Macrobius ſcribit, qui dies luſtricus nuncupatur, quo ſcilicet infantes luſtrantur, & nomen accipiunt: quod & Pomp. Feſtus teſtatur. Sed luſtricus dies marib. nonus fuit, fœminis octauus. Cur uero id Romani facerent pluribus explicat Plutarchus in quæſtionibus: ait enim ideo citius fœminas luſtrari, quod citius quàm mas fœmina adoleſcat: ideoq; ſeptimum prætermiſſum, quod obſeruatum ſit eum diem perniciosum eſſe infantibus, ea præſertim cauſa, quod illis umbilicus ſæpe reſoluitur. Sed & aliam in numerorum poteſtatem retulit. Tum & illud ſubiungit, fœminas duobus, mares uero tribus nominibus uti conſueuiſſe apud Romanos: quod idem in Marij uita in exordio ſtatim repetit, etſi quoſdam uel caruiſſe tertio, uel ignotum potius fuiſſe uideamus, ut C. Marium, & Q. Sertorium. Qua ratione Poſsidonium aliter ſentientem reprehēſione dignum exiſtimauit idem ipſe Plutarchus. Verum de Romanorum nominibus res notior eſt, quàm ut ego pluribus hic comprobem, ab alijs pridem ante me tractatam. Sanè, ne inſtitutum deſeram, diem qui poſt quintum Iduum eſſet, quinquatrus uocabatur, qualis dies Mineruæ dicatus. Simili modo & triatrus, & ſexatrus, & ſeptimatrus, & decimatrus, de quibus Pompeius Feſtus. Porrò fue-

runt dies quidam in mense etiã apud Romanos qui μητρωακὰ uocati sunt, quorum meminit Suidas, qui eos etiam ait prius à Phrygibus fuisse obseruatos: quales tamen, & quot fuerint, hactenus uel ex ipso, uel ex alio cognoscere haud memini: si tamen coniecturæ locus detur, Deûm matri sacros fuisse putarim, hoc est, Megalesia uel Matronalia seu Matralia. Fuerunt & apud Græcos Datylij seu Datylli (utrunq; enim legimus) dies felices ac fortunati, à Datylo quopiã, cui apud Athenienses omnia felicia ac prospera contigere, ut res usq; sit in prouerbium deducta. Sunt præterea & duo dies in mense quolibet, qui Aegyptiaci uocati sunt, quorum & pauloantè meminimus, quos & uariè relatos inuenio: quidam enim inauspicatos eos esse dicunt, alij contrà: ego de his nihil statuo: quæ ab astrologis, & nostris quibusdam scripta comperi duntaxat refero, nõ ueritatis, sed curiositatis gratia, ne lectorem hac in re fraudasse uideri possim, quem saltem rerum uarietate, si non facundia ac lepôre, mulcere cupio. Lectorem tamẽ admonitum uelim, dies hos pietati ac religioni parum conuenire, ut monet Ambrosius, utcunq; ergo hi sunt ab Aegyptijs instituti & appellati, hoc est, à superstitiosissima natione. Sunt uero hi in singulis mensib. duo. In Ianuario quidem KL. & VIII. KL. Febr. In Februario pridie nona

Aegyptiaci dies.

rum,

rum, & IIII.KL. Mart. In Martio KL. & V. KL. Aprilis. In Aprili IIII. Iduũ, & XII. KL. Maij. In Maio V. Nonas, & pridie KL. Iunias. In Iunio IIII. Iduũ, & XV. KL. Iulias. In Iulio III. Iduũ & VI. KL. Augusti. In Augusto KL. & IX. KL. Septembris. In Septembri III. Nonas & XI. KL. Octobris. In Octobri V. Nonas & XI. KL. Nouembris. In Nouembri Nonæ & IIII. KL. Decẽbris. In Decembri VII. Id. & XI. KL. Ianuarij. Quorũ omnium dierum rationẽ concludere possumus duobus his uersibus:

Augusto decies auditus lumine clangor

Liquit, olens, abijt, coluit, colet, excute gallum.

Horum uersuum singularum dictionum primarum & secundarum syllabarũ literas desume, & quota prior fuerit in literarum numero, eum mensis numerum accipe: alterius uero syllabæ eundem à fine numerum. Exemplum propono ultimi mensis, hoc est, Decẽbris, cui hæc dictio, *gallum*, deseruit. Prima litera est G. quæ septima est in numero literarum: ergo VII. Decembris dies est Aegyptiaca. Secundę porrò syllabæ litera L est, quæ X est in ordine, quoniã H nõ est litera, sed afflatus nota: igitur XXII, quæ decima est à fine eiusdem mensis, altera dies erit Aegyptiaca. Et de his adhuc satis. His ita à me percursis, aliam rursus mensis diuisionẽ afferamus, quam & uulgus & nostra obseruat ecclesia; *Aegyptiacos inueniendi dies ratio.*

illumq́ in quatuor hebdomadibus & alterius parte diducamus. Hebdomada seu hebdomas græcè, latinè uulgò septimana uocatur: ab Hebræis uero, à quibus fluxisse uidetur, sabbaton: unde & ipsi Iudæi sabbatarij dicti. Cum enim, Mose teste, sex dierum spacio Deus omnia condidisset, septimum quietis ocijq́ diem esse uoluit, hoc est, sabbatum seruari præcepit. Appion uero sabbatum nō à quiete, id est, σαββὰθ, sed à σαββὼ, hoc est liene, denominatū putat. Nam cum Iudæi, inquit, labore fessi essent eo ipso die, & splenis dolore correpti, sabbaton ipsum diem uocauere, à sabbo, hoc est, splene. Iustinus tamē ex Trogo lib. 36. & Corn. Tacitus lib. 21. à Mose uolunt institutum sabbatum, & sabbati ieiunium. Lege utriusq́ historias, uidebis quàm uaria à nostris prodant. De hoc autē Iudæorum in sabbato ieiunio, ante Iustinum & Tacitum, & Strabo ita fermè scriptum reliquit, Pompeium Magnū Hierosolyma cepisse seruato ieiunij die, dum ij ab omni opere abstineret. Sueto. præterea hæc Augusti uerba de hoc eodem ieiunio affert: Ne Iudæus quidē, ait, mi Tyberi tam diligenter sabbatis ieiuniū seruat, quàm ego hodie seruaui. Notior uero est Diogenis grammatici, ut puto, Iudæi, qui cum sabbatis Rhodi solitus esset disputare, extra ordinem accedentē Tyberiū per seruulum in septimū diem distulit: mox cum imperium

Septimana.

Sabbatum unde dictum.

obser. Iron moy dibj. apd Silveres

rium Tyberius adeptus eſſet, Diogenes Romam ipſum ſalutãdi gratia acceſsit: quẽ pro forib. aſtantẽ cum Tyberius uidiſſet, nihil amplius, q̃ ut poſt ſeptimũ annũ rediret, admonuit, argutè admodũ referẽs ſabbati dilationem. Sed ut ad propoſitã rem redeã, & hebdomada ipſa ſabbatũ uocata eſt: nam Hebræi & primores Chriſtianorũ dicere cõſueuerunt, primã ſabbati, ſecundã, tertiã, quartã, quintã & ſextã ſabbati, quæ & græcè παρασκευὴ, id eſt, præparatio dicit̃: ſeptima aut̃ propriè eſt ſabbatũ. De hac hebdomada ita Iſidor. Hebdomada, inquit, à numero ſeptẽ dierũ dicta eſt, quorũ repetitione & mẽſes, & anni, & ſecula peragunt̃. Cẽſorinus quoq; de ſeptenario agẽs: Septenario, inquit, quo rota humana finit̃, ut Solõ ſcribit, & Iudæi in dierũ omniũ numeris ſequunt̃. & reliqua. Porrò & ſabbatũ omnẽ celebritatẽ ſignificare græcus Doctor ſcribit, σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν ἐκάλουν. quo loco inquirit, cur Euãg. dixerit, ὀψὲ σαββάτων, nõ autẽ σαββάτου. Verũ de ſabbato ſatis. Arabes noſtros & Iudæos ſequũt̃ in hebdomada, ut qui per ſeptẽ dies & ipſi mẽſes numerẽt: primũq; diẽ dominicũ cõſtituũt, incipiẽtes ab occaſu ſolis diei ſabbati, atq; ita deinceps, q̃d eorum tradũt ſcriptores, barbarè licet. Græci quoq; hebdomade utunt̃, appellantq; primã, uel ſecundã, uel tertiã &c. uel ut nos, Solis, Lunæ, Martis, & reliqua, ut Theodor. Gaza ſcribit,

cui tamē quæ ab Hebræis deſumpta ſunt dierum nomina non ſatis placent, ut ſabbatum & παρασκευή. At uero gentes, quos nunc uulgus ſequitur, à ſeptē ſtellis uagis, hoc eſt, planetis, nuncupauere: id quod & Indos feciſſe his uerbis libro 3. Philoſtratus in Apollonij uita ſignificat: Scribit, inquit, Damis Hiarcham ſeptem annulos Apollonio dediſſe, ſtellarum ſeptem nominibus cognominatos, quorum ſingulos diebus ſingulis geſtabat Apollonius, iuxta dierū nomina illos diſtinguens. Eadem repetit & ridet Euſebius Pamphili. Hoc uero planè ordine conſtare uidemus. Primā igitur gentiles diem Solis, dein Lunæ, tum Martis, pòſt Mercurij, inde Iouis, mox Veneris, demum Saturni conſtituerunt. Idq́; ea ratione factū quidam arbitrant̄, quod ſcilicet à Sole ſpiritum gētes ſe haurire putabant, à Luna uero corpus ſumere, à Marte feruorem, ut Bedas de rerū nat. ſcribit, uel ut Iſidorus, ſanguinem: à Mercurio uerba & ſapientiam, ab Ioue temperantiam, uoluptatem à Venere, perſeuerantiam ac tarditatem à Saturno, ut Bedas idem ait, ut uero Iſidorus, humorem. Et à Sole quidem, qui in medio errantium ſtellarū eſt poſitus, totū mundum ſpiritus inſtar calefieri, & quaſi uiuificari uidetur. A Luna autem, propter humoris miniſterium, cunctis incrementum corporib. ſuggeri. A Marte, utpote qui Soli pro-

ximus,

ximus,uis &robur,quod calore ipse simul et natura sit feruidus. A Mercurio, quoniã perpetuò circa Solem discurrens ueluti inexhausta sapiẽtiæ luce radiare putatur: unde & Stilbon dictus ab Ioue, quod Saturni frigore & Martis feruore hinc inde temperatur. A Venere, quod luminis uenustate, quam habere à Solis uicinitate putatur, spectantes mortales allicit atq; afficit. A Saturno demũ, quod tardior cæteris sit, perseuerantiam cunctationemq;. Sunt qui Aegyptios fuisse uelint qui diebus ipsis hebdomadum hæc errantiũ stellarum nomina indiderint, ut Philastrius, qui Hermetẽ Trismegistũ, ut paulò pòst docebimus, fuisse scribit. Dion & Bedas Aegyptios quidem fuisse scribunt, sed Hermetem non nominant. Id uero hac ratione factum, sol quòd maximum sit luminare, luna quòd minus est, & secundum dein ordinata quadam serie & alterna, hoc est, tertio diei primã à sole stellã nomen tertio dedisse, hoc est Marti: quarto diei primam à Luna, hoc est Mercurio: quinto secundam à Sole, id est, Ioui: sexto secundam à Luna, hoc est, Veneri: septimo tertiã à Sole, id est, Saturno attribuerunt. Alij à planetis ipsos quidem dictos, sed ex ui & potestate numerorũ: qua de re, mirũ quantum laborat noster Egnatius in quadam iuuenili sua, ut puto, racematione. Alij nonnulli ea ratione autumant, quod cuiusq; diei pri

ma hora ei numini attribuatur, cum omnes diei XII. horæ, medietatibus, ut ipsi dicunt, planetarũ adscribantur, ac regnare quodammodo uideant. Sanè Dion historicus Bithynus lib. hist. 7. atq; 30. hac eadẽ de re ita propémodum scribit, Politiano in Miscellaneis interprete: Nam quod his, inquit, septem stellis qui planetes uocantur, dies assignari receptum est, inuentũ quidem putatur Aegyptiorum: sed in omnes tamen homines haud ita pridem, ut sic dixerim, uulgari cœptum. Cęterum Græci ueteres, quantum equidẽ sciam, nullo prorsus eam rem pacto cognitam habuerunt. Quoniã uero cum nationib. aliis, tum Romanis uel maxime, sic mos peruulgatus hic est, ut quasi iam patrius uideatur, pauca super his edisseram, & quo pacto, quáue causa sic ordinent exponam. Duplex igitur audita mihi ratio est, utraq; sanè haud intellectu difficilis, sed ut ambæ tamen inspectionem contineant. Nam si quis harmoniam, quæ diatessaron appellatur, qua una uis uniuersa musicæ totius contineri creditur, ad stellas has, quibus omnis cœli ornatus distinguitur, eodem quo feruntur ordine retulerit, atq; ab orbe illo supremo, qui Saturno tribuitur, incipiens, omissis duob. sequentibus, quarti deniq; dominum nuncupauerit, ac deinde duos alios transiliens, septimum adiecerit, eodemq; modo progrediens

diens præsides illorũ deos subinde in orbem recensuerit, atq; ita dies adnumerauerit, deprehendet omnes ratione quadam musica, cum cœlesti illa distinctione ornatuq; congruere. Cæterum hæc una est quæ fertur ratio, altera uero eiusmodi est. Si diei noctisq; horas à prima statim cœperis numerare, sic ut primam Saturno, dein sequentẽ Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, sextam Mercurio, septimam Lunæ tribuas, per eam scilicet orbium seriem quæ ab Aegyptijs traditur, atq; item denuò facias, donec horas quatuor & uiginti pertranseas, inuenies primam sequentis diei horam soli cohærentem: tum hoc idem in quatuor illis & uiginti horis eadẽ qua prius ratione si facias, Lunam primã tertij diei horam conciliabis. quod si subinde hoc ipsum in cæteris obseruabis, congruentẽ planè deum sibi dies quilibet asciuerit. Hæc quidem Dion, cuius descriptionem, ut planius quiuis etiam è plebe percipiat, exemplo declarabimus. Primæ dominici diei horæ Sol dominat̃, Venus secundæ, Mercurius tertiæ, Luna quartæ, Saturnus quintæ, Iupiter sextæ, Mars septimæ. Iterum quoq; Sol dominatur octauæ, atque deinceps, ita quod XV & XXII Iuppiter, Venus uero XXIII dominabitur, Mercurius XXIIII, Luna XXV, quæ hora est prima insequẽtis diei, ergo Luna dominabitur

principio diei insequentis. Atq; pari modo, iuxta eandem calculi rationem VIII. horæ, & XV. & XXII. Vigesimæ uero tertiæ Saturnus, & Iuppiter XXIIII, tum Mars uigesimæquintæ, hoc est, primę horæ sequẽtis diei. Atq; ita Mars ei diei præerit, tum simili modo ac uia de reliquis septimanæ diebus. Sanè Philastrius Brixiensis episcopus nõ spernendæ eruditionis præsul, cuius & honorificè in epistolis ab Augustino facta est mentio, in eo quem de hæresibus libro scripsit, eam quoq; hæresin habendam esse Christianis hominibus putauit, quæ, ut uerbis illius agam, dicit nomina dierum Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris & Saturni à Deo hęc ita posita ab origine mundi, non hominum uana præsumptione nuncupata, cum à prima origine usq; ad Græcos reges & Hermen fallacissimum illum, qui hæc nomina uanissima & friuola mentiendo ausus est nuncupare, si quærere uolueris inuenies multum fluxisse temporis, & sic paganos, id est, Græcos, hæc nomina posuisse, cum hæc nomina etiam secundum septem stellas dixerint hominũ generatione consistere, ut ille ipse delirans hoc definit. Dierum enim numerus, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus à Deo est appellatus, non in hac uanitate nũcupationis turpissimæ initio enunciatus aut traditus. Hucusq; Philastrius. Nec illud

illud præterea hoc loco non annotauerim, certos mensis dies certis numinibus dicatos habuisse gentiles (pręter planetas, qui hebdomadæ dieb. dedere nomina, ut ostensum est) id quod ex autoribus didicimus, in primisq; Hesiodo ἐν ἡμέραις, cuius rei & suprà meminimus, cum de nefastis ageremus. Hesiodum Vergilius, sed parcius, secutus est, & alij: sed manifestius hoc Dionysius Halicarnasseus ostendit, dum dat præcepta orationis natalitiæ, ubi inter cætera ait: Sin autem dies natalis septimus aut sextus fuerit, sacros hos dies deisq; dicatos esse, & communitatem etiam quandam cum deis immortalib. habere, opportunitate natiuitatis, propterea, ut ego quidem putauerim, quod in hoc Apollo, id est, in VII. in illo, id est, VI. Diana nata est. De nono die præterea subdit: Dicere possis nonum Soli consecratum esse. & paulò pòst: Sin autem, inquit, XV. sit dies, hanc etiam ad Mineruam referre queas. Hæc ille. Porrò diuidere hebdomadas per ferias, ut Christiana usa est ecclesia, Nicephorus in quapiam oratione, & post eum Politianus Constantinum Magnum Imperatorem instituisse prodiderunt. Bedas uero uir multæ lectionis ac diligentiæ, id Syluestro Pontifici Romano attribuit, quem ideo ferias uocasse ait ad gentiliū feriarum similitudinem: nam cum ferijs minus liceret seruilia opera exercere, sic Chri-

ſtianis uni Deo immortali uacare. Prima ergo feria dies eſt Dominicus, id eſt, κυριακὸς, iam tum à primis illis eccleſiæ procerib. inſtitutus & nuncupatus, ut in Apocalypſi teſtis eſt Io. Theologus. Et tum deinceps ſecunda feria, tertia, quarta, quinta, ſexta, & ſeptima, quam ſabbatum Syluefter uocauit. Dominicus igitur & ſabbatum dies à noſtris frequenti ſermone uſurpantur, poſthabitis primæ & ſeptimæ feriæ nominibus, ut nouum & uetus teſtamentum per eos dies à nobis profiteri innuamus. Porrò antiqui & ipſos ſeptē hebdomadæ dies primis. Abecedarij literis notare cōſueuerunt, ut uel pueris palàm eſt, quo modo in antiquis nonis quibuſcꝫ dieb. factitaſſe, octo literarum figuris, non multò antè ſcripſimus, nundinarū diem ſignificantes. Sanè in toto anno inſunt duę & quinquaginta hebdomadæ, & diei unius ſeptima, ut Vectius Valens tradit, noſtri licet quidā integram diem putent, niſi cum annus eſt intercalaris: nam in eo uel duæ ſeptimæ, uel dies potius ſuperant. Hactenus de dierū hebdomadibus, quas & Medici peritiores alia ab hac noſtra ratione obſeruant. Quare & Cicero ad Tyronem: Symphoniam, inquit, Lyſonis uelim uitaſſes, ne in quartā hebdomadam incideres. Certè & ipſi Medici à diebus quib. ægrotus malè habere incepit, obſeruāt, quos & propterea, quoniam de ægrotis iudicant,

cant, κρισίμους & κριτικὰς uocant, nostri iudiciales & decretorios: de quib. Hippocrates, & post eum Galenus copiosius: à quo, licet nonnihil diuersi ac dissidentes sint, Manardus & Fracastorius nuper disseruere, hic libello peculiari, ille, id est Manardus, paulò antequã decederet subtilioris disputationis epistola: quorũ utriusq; libenter memini: ab altero enim plurimũ amabar, alterũ propter eius elegantiã plurimi facio. Sunt & in uita hominũ annorũ hebdomades, de quib. Censorinus multa, & Philon hebræus, qui ambo ex Solonis elegia ea de re egerunt: quam ego elegiam, à me ex græco in latinum cõuersam, in dialogis de poëtis retuli. Sed & hac de re D. Ambrosius in quadam epistola ad Orontianum, si non uersus Solonis, rem tamen to tam suis uerbis explicat: quin & Hippocratem eadem de re adducit. Ab annorum certè hebdomadib. & climacterici anni deducti, à superstitiosis potius quàm ueris philosophis: septimũ enim quenq; annũ per omniũ uitã periculosum, & uelut crisimon esse definiũt, climactericonq; uocari, hoc est, scalarẽ. Sed ex ijs alijs alios difficiliores Genethliaci ac Mathematici esse statuerũt: & inter eos ali qui, eos potissimũ quos ternæ hebdomades cõficiunt, putant obseruãdos, hoc est, unum & uiginti, & XLII. & deinde LXIII. postremo LXXXIIII. in quo Staseas harum rerum

Climaterici anni.

63.
42
21

doctissimus, uitę terminum defixit. Alij autē non pauci, unum omnium difficillimum climactera prodidere, annum uidelicet unum dequinquagesimum, quem complent anni septies septeni: ad quam opinionē plurimorum consensus, ait Censorinus, inclinat: nam quadrati numeri potentissimi ab omnib. dicuntur. Deniq; Plato ille (uenia cæterorū philosophorū) sanctissimus quadrato numero annorum uitam humanam consummari putauit, scilicet nouenario, qui complet annos XCI. Fuerunt etiam qui utrunq; reciperent numerū, unum dequinquaginta & XCI, & minorem nocturnis genesibus, maiorē diurnis adscriberēt. Pleriq; aliter moti duos istos numeros subtiliter discreuere, dicentes septenarium ad corpus, nouenarium ad animum pertinere: illum Apollini & medicinæ corporis tributum, hunc Musis, quia morbos animi, quos appellant πάθη, musica lenire ac sanare consueuerit. Itaq; primum climactera annum XLIX esse prodiderunt, ultimum autem XCI, medium uero ex utroq; permixtū anno LXIII, quem numerum hebdomades nouem, uel septem ἐννάδας conficiunt. Ad quos nos annos respicientes olim pro Thebaldei nostri climacterico ita in epigrammate cecinimus:

Lætus ut euadat minitantia tempora fati,
Quæ nouies actus septimus annus agit.

Hunc

Hunc autem annum licet quidam periculoſiſsimum dicat, quod ad corpus & animum pertineat, Cenſorinus tamen, ut Cerellio ſuo blandiatur, non ducit cæteris infirmiorem: nam utrunq; quidem ſupradictum, ait, continet numerum, ſed neutrum quadratum: & ut eſt ab utroq; non alienus, ita in neutro potens: nec multos ſanè, quos uetuſtas claro nomine celebrat, hic annus abſumpſit, niſi Ariſtotelem Stagiritem & M. Tullium, illum ſtomachi infirmitas, & crebræ morbidi corporis offenſiones, hunc uiolenta M. Antonij proſcriptio. Hunc autem annum climactericum, Aegyptij Androdan nuncupãt, de quo Iulius Firmicus: Inter cęteros, inquit, diametros hoc maximè obſeruandum eſt, quod ſepteni anni & noueni per omne uitæ tempus multiplicata ratione currentes, naturali quadam & latenti ratione uarijs homines periculorum diſcriminibus ſemper afficiunt: unde & LXIII. annus, quia utriuſque numeri ſummam pariter excipit, Androdas appellatus eſt, nouies enim ſeptẽ anni LXIII fiunt: & rurſus ſepties nouẽ ſimili modo anni fiunt LXIII. quia itaq; utriuſq; numeri curſus in hoc anni æquata ratione concurrit, grande ſemper periculi diſcrimen imponit. Si enim ſepteni & noueni anni, qui hebdomatici à Græcis & enneatici appellantur, grauia ſemper hominibus inducunt pericula, quid an-

nus faciet sexagesimustertius, qui utriusque numeri multiplicatam & inuicem sibi obligatam perficit summam. Hac igitur ex causa Androdas ab Aegyptijs dictus est, quod omnem uitæ substantiam frangat atque debilitet. Hucusq; Firmicus. Sed omnē hanc scansilis anni rationem, etsi, ut æquum est, ridet ut inconstantem, Vectius tamen Valens Antiochenus mathematicus, in libris quos Antilogias inscripsit, pluribus est executus. Augustus Cæsar apud Gellium epistola Caio filio gratulatur, quod climactericum LXIII. euasisset. Climacterici meminit & Plinius in epistola ad Caluisium, & item Gellius libro tertio, quo loco Varronis libros commemorat, qui Hebdomades inscribebantur. Est & apud Sidonium Apollinarem mentio, libro octauo epistolarum. Sanè & in sacra scriptura annalium hebdomadum mentio, & præcipuè à propheta Daniele: de quibus hebdomadib. antiqui Christiani plura, Origenes, Africanus, Clemens, Tertullianus, Eusebius & Hieronymus, sed & Bedas in lib. de rerum nat. quo loco LXXII. illas explicat à Daniele uaticinatas: & nouissimè P. Galatinus cōtra Hebræos id inficiantes easdem est interpretatus. Cōstabat & ex septem hebdomadib. eorundē Hebræorū annus Iobeleus, ut docuimus. Atq; hactenus & de dieb. & hebdomadibus: reliquū est, ut & horas describamus.

Cum

Cum de horis ſim acturus altius aliquãto repetam, & in primis oblectationis cauſa fabuloſa quædã adſcribã. Horas Homerus ait cœli portis præeſſe, curamq; habere ut modò ſerenum, modò nubilum ſit: à quibus uideri poſſunt quatuor illa anni tempora horæ appellata nõ Græcis modò, ſed & Latinis. Horatius de Ioue: Varijsq; mundum Temperat horis. Has Heſiodus ex Ioue & Themide natas cecinit, & harum nomina Eurynome, ab æquali diſtributione: Dice, ab iuſtitia: Irene, à pace dicta. Horis templa conſtructa à gentibus fuiſſe, legimus apud Pauſaniã. Olen uero uates antiquiſsimus, ab horis Iunonem enutritã ſuis carminib. prodidit. P. Ouidius noſter lib. Metamorph. 2. horas ſolis aſſeclas cum alijs temporis partib. facit: ita enim ait:

A dextra læuaq; dies, & menſis, & annus,
Seculaq;, & poſitæ ſpacijs æqualibus horæ.

Horas igitur Plato ἀπὸ τοῦ ὁρίζειν dictas uoluit, quod ſcilicet horæ tẽpora terminent. At Macrobius horas appellatas ait, quod horus ſol dicat, à quo horæ. Marius uero Victorinus Triſmegiſtu ait, cum eſſet in Aegypto ſacrum quoddam animal Serapidi dicatũ, & in toto die duodecies urinam feciſſet, pari ſemper interpoſito tempore, per XII. horas diem dimenſum eſſe, conieciſſe, & exinde hunc horarũ numerũ emanaſſe, atq; ideo horæ dictæ ab urina, hoc eſt, οὖρον. Horus tamen Apollo,

ſeu Philippus potius, in Aegyptiorum hiero glyphicis ait utrunque æquinoctium per Cynocephalum ſedentem ſignificari, quod uidelicet id animal in utroque æquinoctij die, duodecies, hoc eſt, per horas ſingulas meiat, idque itidem noctib. iiſdem agat, Hinc, inquit, in hydrologijs ſedentē Cynocephalum Aegyptij effingere cōſueuerunt, qui ueluti mingens aquā hydrologij effundat. Sunt & qui tradant, eundem Cynocephalum nō modò meiere, ſed & in ſingulas horas, hoc eſt, duodecies latrare. Scribit Philelphus animaduerſum in Aegypto, quo tempore ſacrificium faciendum eſſet, uictimam immolandam quater & uicieties æqualibus inter ſe ſpacijs minxiſſe, & inde horas nomen accepiſſe ab ὥρος, quod idem ſit quod οὖρος. Alij horas ita inuentas tradūt. Cœli, aiunt, quadraturam in partes duodecim pro ratione muſica diuidi, & inde horarum manaſſe rationem, & aquam quæ ex tenuiſsima cauerna diffluebat, cum per totum diem excepiſſent, hanc in duodecim partes diuiſerunt, ex quibus horis nomen impoſitum, atque inde etiam uaſis ipſis quibus horas dimetiebantur, clepſydræ & hydrologia nuncupata. Horarum uero duo ſunt genera, æquinoctiales, quæ & æquidiales, ut æquinoctium, æquidiale, teſte Feſto, à Græcis dictæ ἰσημεριναὶ, & temporales quę ab eisdem καιρικαὶ ὧραι, quas uulgares à noſtris di

ctas

ctas uidemus: de quibus ab Astrologis, inprimis Ptolemæo & Theone, aliis. Et hæ quidem modò longiores, modò breuiores, pro terrarum & urbium situ & cœli positione, uel cõsuetudine, de quibus nonnihil iam prodidimus, cum pauloantè de dierũ ac noctium longitudine & breuitate ageremus. Cum igitur in ciuili & artificiali die sex signa oriantur, & sex itidem nocte, consequens est dies singulos horas duodecim naturales seu inæquales continere, & noctes totidẽ, quomodo antiqui etiam Romani in primis usi sunt. Et idcirco inanis eorũ est dubitatio in epistola Seruii Sulpitii lib. 4. Famil. qui nesciunt quo pacto ad calendas Iunias noctis hora decima dicatur, ubi agitur de nece M. Marcelli, ignorantes æquè noctes ut dies diuidi in horas duodecim, iuxta quam consuetudinem palàm est Christum in Euangelio locutum: Nónne duodecim sunt horæ diei? & M. Crassum, cum ad Parthicam expeditionem proficiscens apud Deiotarũ regem, qui senior cum esset nouam urbem moliebat, diuertisset, Quid hoc, inquit, rei ô Deiotare, duodecima tibi iam instat hora, & nouã nihilominus urbem ædificare pergis? Cui Rex non minus salse: Nec tu, inquit, Imperator satis matutinus in Parthos moues. Sed nos scõmata mittamus. Est ergo, ut diximus, hora duplex, altera ἰσημερινὴ, id est, æquinoctialis,

N 5

siue ut uulgò dicitur, horologij, quæ & naturalis diei pars est XXIIII, quę in puncta IIII & XL. momenta, uel ut passim astrologi loquuntur, in minutias uel minuta LX diuiditur: & hæ horæ ubiq; gentium æquales sunt. Altera est καιρικά, hoc est, temporalis & uulgaris seu ciuilis, quæ est XII pars diei artificialis, & noctis simili modo. At quoniã dies artificiales nõ semper sunt æquales, imò quotidie & indies inæquales, uel crescendo, uel decrescendo, sequitur eadem ratione horas uel longiores die crescente, uel breuiores die decrescente fieri: unde & apud autores frequenter est legere horas æstiuas pro longioribus, quas & solstitiales Victruuius uocauit: item brumales seu hybernas pro breuioribus & contractioribus: atq; eadem ratione horas noctis diurnis contrarias, ut cum cecinit Vergilius:

Iam nox hybernas bis quinq; peregerat horas.

Sicut enim breuissimę diurnæ sunt horæ brumæ, hoc est, hyberni solstitij, ita longissimæ nocturnæ, & contrà æstiuæ horæ solstitij. Præterea quoniam singuli planetæ singulis horis dominari & præesse ab Astrologis dicuntur, & mortalia, ut aiunt, disponere, ideo planetarũ, hoc est, errantium stellarũ horæ, quæ ab eis planetariæ uocantur, constitutæ sunt: de quibus nos nihil amplius, suis enim eas mittimus obseruatorib. Horarum uero

nomen

nomen apud Romanos diu ignoratum est: ccc enim & eo amplius annis, sine his fuisse Censorinus scribit, & Censorino prius Plin. nam nusquã in XII tabul. horas nominatas tradũt, ut in aliis postea legib. lectũ est. Apud Aegyptios tamẽ & Græcos id nomẽ fuisse, horologiorũ ratio uerisimile facit. Sanè quomodo respondeant horæ æquinoctiales ciuilib. ex dierũ uel noctiũ auctione uel decretione, facile ratione mathematica colligit. Ciuiles enim, id est, cericæ bruma & hyberno solstitio tertia parte minores quàm æquinoctiales interdiu esse patet: æstiuo uero solstitio tertia parte maiores productioresq;: & quod sequens est, uincunt hybernas duab. quartis, siue, quod idem est, dimidio: id quod & Vergilium significasse autumant, cum ait:

An ne nouum tardis sidus te mensibus addas?

hoc est, Iunio & Iulio, quib. mensib. horæ longissimæ sunt diurnæ. Ad hoc idem etiã poëta respexit, cum in Bucol. lusit: *Sæpe ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.

Hinc & mordax ille Catulli in Gelliũ lepos:

——Et cum te octaua quiete
E molli longa suscitat hora die.

Et Iuuenalis:

Exul ab octaua Marius bibit.

Et sic locutus est Plautus, Pedianus, & rei rusticæ scriptores alii. Sunt igitur uerno tempore sole Arietẽ, autumno Libram ingrediente,

æquinoctiales horæ, id est, pares. Legitur in quarto lib. epigrammatum Val. Martialis ad Euphemum dapum structorem Domitiani, ut creditur, epigramma, in quo agit de unaquaq; hora, quid Romæ fieri mos esset: super quo adeò multa ad hanc die nō modo grammatici scripsere, sed & Medici & Iureconsulti, ut plura me pudeat in præsentia afferre, cũ & per se notum sit: tantum illud ipsum adscribam:

Prima salutantes, atq; altera continet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam uarios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est Eupheme meorum.
Temperat ambrosias cum tua cura dapes,
Et bonus ætherio laxatur nectare Cæsar,
Ingentiq; tenet pocula parca manu,
Tunc admitte iocos: gressu timet ire licenti
Ad matutinum nostra Thalia Iouem.

Vides ex his uersibus ad sextam usq; horam negocijs operã dare Romanos solitos, tum reliquas ad decimam usq;, curationi corporis & uitæ: qua de re extat etiam apud Græcos incerti autoris distichon, hoc ipsum q̃d obscurè significat:

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται, αἱ δὲ μετ' αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ζῆθι λέγουσι βροτοῖς.

Cognosce

Cognosce græcam argutiam, quæ latinè nõ satis commodè exprimi potest: utcunq; tamẽ uertere tentabo:

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentes,
Vt uiuas, numeri litera, ζῆθι, monet.

Hoc carmen ita Max. Planudes exponit: Ad sextam, inquit, diei horam operari & laborare decet, post hanc ad cibũ procedere, quod etiam manifestatur per notas & literas horologij. Nam si græcas literas, quæ septimam, octauam, nonam & decimam horam significant, hoc est, ζ, η, θ, ι, coniungas, uerbum ζῆθι exprimis, quod uiue significat latinè, ac si dicat, edas ut uiuas, hoc est, ut ille ait, φάγε ἵνα ζῆν ἔχῃς. Vel id potius innuit, ad sextam usque horam laborandum, quæ & propterea melior diei pars esse uidetur. Vnde & Paulus Iureconsultus lib. 1. ad edictum scribit, cuiusq; diei maior pars horarũ est septem, primarũ diei nõ supremarum. quæ uerba & leguntur in Pandect. titulo de uerb. & rerum sig. Iuxta hanc sententiam & quidam Vergilianũ illud esse existimant:

Nunc adeò melior quoniam pars acta diei est.

Porrò horæ uocabulum apud autores plura significat: nam & annus in quatuor horas diuiditur, id est, tempora, ut iam diximus, unde & ὧροι anni ab Aegyptijs, qui trimestres erant. Item & ὧροι annales, à quibus ὡρογράφοι eorũ scriptores, qui & historiographi. Non-

Hora

nunquam etiam hora pro eo tempore accipi tur quo quid est in proprio uigore, & consistendi ui, ut Suidas aliiq́ue docent, à qua & τὸ ὡραῖον, teste Galeno, fructum uocamus maturum, & suo tempore lectum. Hora quoque uidetur apud Græcos pulchritudinem interdum significare: hinc ὡραῖος, formosus & pulcher: & ὡραιότης, decor & forma. Hora item apud Latinos fuit iuuētutis dea, & Quirini uxor dicta, de qua Ennius poëta illo uersu:

Teq́ue Quirine pater ueneror, Horamq́ue Quirini.

Plura Ouidius in Metamorph. Horas etiam aliquando positas est inuenire pro ipsa cœli inclinatione & dispositione, quod dicitur: ut si dicamus Italiam uergere ad sextam horam, hoc est, ad meridiem, & ad primam horam brumalem, hoc est, ad hybernum orientem, quo modo locutum Plinium uidemus, cum de Italia agens ita ait in tertio: Incedit, inquit, per maria, cœli regione ad meridiem quidem: sed si quis diligenti subtilitate id exigat, inter sextam horam primamq́ue brumalem. Sed & ad hanc normā Claud. Ptolemæū uidemus, urbium, fluuiorum, regionū, aliorumq́ue locorum distantias ac spacia, segmentorum insuper, id est, parallelorum rationē ostendisse, quem mox & alij nonnulli secuti sunt, quam ob rem iam sat superq́ue de horis, nunc ad horologia me conuertam.

De horologijs igitur acturi, eorum prius

uaria

uaria nomina & genera afferemus, tum de ratione nōnihil. Appellata sunt ea in primis apud ueteres solaria, & horaria, & horologia, & horographia: tum etiam quæ ex aquæ mensura fierent, clepsydræ, & hydrologia, sed & horoscopa uasa dicuntur à Plinio. Solarium, inquit Varro, dicunt in quo horæ in sole inspiciuntur. Huius est, teste Gellio, mentio apud Plautum in fabula Bœotia, ex parasiti esurientis persona:

Vt illum dei perdant qui primus horas repperit,
Quiq; adeò primus statuit hic solarium,
Qui mihi comminuit misero articulatim diem.

Inuenio & solariū apud duntaxat Iurisconsultos pro uectigali positū, q̄d publico præstatur, ob soli publici occupationē. Sed idem quoq; in priuatis uidet. Vlpianus: Si quis in lapidicinis cædere uoluerit, nō aliter hoc faciat, nisi prius solitū solariū domino præstet. q̄d Accurs. parū aduertens, salariū uel solatiū legit: qua in re Andr. Alciatus lynceus fuit. Dictū solariū in hoc sensu, ut uidet, à solo, illud à sole. Primus uero horologiū, quod ab horarū ratione appellatū est σκιοθηρικὸν, Lacedæmone ostēdit Anaximenes Milesius Thaletis discipulus, ut scribit Plin. Phauorinus tamē, ut est apud Laërt. Diogenē, id Anaximandro adscribit, positūq; ab eo ait Lacedæmone ἐπὶ σκιοθήρου, q̄d Ambros. interpretat, in loco captādæ umbræ idoneo. Herodot. lib. hist. 2.

Græcos ait à Babylonijs didicisse Gnomonem, hoc est, normam & umbilicum umbrarum, & partes duodecim diei. Sed in libris sacris regnorum quarto, longè antè apud Hebræos ipsum horologium positum ab Achazio rege inuenimus, quo tamen loco uariata legitur lectio: nam in Hebræo codice nullam horologij mentionem, sed umbrarũ eius inuẽnies: in Græco uero LXXII Interpretum, neutrius, sed graduum, hoc est, ἀναβαθμῶν. In Latino autem qui ab Hieronymo à plerisq; interpretatus creditur, fit & horologij & umbrarum mentio, id quod & in Esaiæ prophetæ libro legimus, quo loco de eadem re ijsdẽ etiam uerbis agitur, ubi plura Hieronymus, uideturq; ipse ex Symmacho ita legere uoluisse, ut passim in Latinis codicibus habet. Sedenim apud Romanos cuius fuerit inuentum parum constare Censorinus scribit: alij enim apud ædem Quirini primum statutum dicunt, alij in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud, inquit, satis constat, nullũ in foro prius fuisse, quàm id quod M. Messala ex Sicilia aduectum ad Rostra in columna posuit, quod cum in climate Siciliæ descriptum esset, ad horas Romæ non conueniebat: in CCC. enim stadijs, ut ait Plinius, aut, ut longissimè in D. solis umbræ mutantur. Quinimò Vitruuius Polio architecturæ lib. nono: Longè aliter, inquit, distant descriptio

nes

nes horologiorum locorum mutationibus: umbrarũ enim æquinoctialium magnitudinibus designant analemmatorũ formæ, ex quibus perficiuntur ad rationẽ locorũ umbræ gnomonum & horarum descriptiones. Analemma autem est ratio conquisita solis cursu & umbræ crescentis à brumæ obseruatione inuenta, è qua per rationes architectonicas circiniq́ue descriptiones est inuctus effectus in mundo. Cum igitur Romæ non conueniret sciotericon Siciliæ, L. Philippus censor aliud iuxtà constituit: deinde aliquanto pòst P. Cor. Nasica censor ex aqua fecit. Hæc ferè Censorinus. At uero Plin. lib. 7. Serius, inquit, horarum obseruatio Romę contigit. XII tabulis ortus tantum & occasus nominatur, post aliquot annos adiectus est meridies, accenso, hoc est, cõsulis ministro & præcone id pronunciante, cum è curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset solem talem. à columna ænea ad carcerem inclinato siderè supremam pronunciabat: sed hoc serenis tantum diebus usq́ue ad primum Punicum bellum. In his Plinij uerbis erratum esse uidetur, cum dicitur in XII tabulis ortum tantũ & occasum nominari, & post aliquot annos meridiem adiectum: cum in XII ipsis tabulis hæc uerba legi comperiantur, quæ in rhetoricis ad Herenniũ, cum de pacti formula præcepta traduntur, allata sunt: Rem ubi pa- *Analemma.*

gunt, oratione pagunt in comitio, aut in foro. Ante meridiem caufam conijcito. Item apud Gellium lib. 17. cap. 2. In XII autem tabulis uerbum hoc, inquit, ita fcriptũ eft: Ante meridiem caufam confcito. Quum perorãt ambo præfentes, poft meridiem præfenti litem addicito. Si ambo præfentes, fol occafus fuprema tempeftas efto. & hæc quidem Gellius. In uerbis uero rhetoricorum ad Herennium notandum, pago uerbum fine n litera proferri, licet id nunquam lectum fcribat in Vergilianis cõmentarijs Seruius. Illud quoque ex his ipfis tabularũ uerbis colligimus, ante meridiem caufidicorum horam fuiffe, id quod etiam ex fuprà allato Martialis epigrammate liquidò cognofcimus: ad quod alludẽs & hoc quoquo modo Iuuenal. fcribit:

Ipfe dies pulchro diftinguitur ordine rerum,
Sportula, deinde forum, iurisq; peritus Apollo.

Horologium solare L. Papyrij Inventum.

Sed redeundum ad horologij inftitutũ. Primus Romanis folarium horologiũ ftatuiffe ante XII annos quàm cum Pyrrho bellatum eft, ad ædem Quirini, L. Papyrius Curfor, cũ eandem ędem dedicaret à patre fuo uotam, à Fab. Veftali prodit, qui neq; facti horologij rationẽ, uel artificem fignificauit, nec unde translatũ, aut apud quem fcriptũ id inuenerit. M. Varro primũ ftatutũ in publico fecundum Roftra in columna tradit bello Punico primo, à M. Val. Meffala cõfule Catina capta in Si-

in Sicilia: deportatum inde post x x x annos quàm de Papyrij horologio tradit, anno urbis CCCCLXXVII. Nec congruebant ad horas eius lineæ. Paruerunt autẽ ei annis undecentum, donec Q. Mart. Philippus, qui cũ L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatũ iuxtà posuit: idq; munus inter cẽsoria opera gratissimè est acceptum. Etiamnũ tamen nubilo tempore incertæ fuere horæ usq; ad proximum lustrum, tunc Scipio Nasica collega Lanati, primus aqua diuisit horas æque noctium ac dierum: id horologium sub tecto dicauit, anno urbis DXCV. Tandiu populo Romano indiscreta lux fuit. Et hactenus ex Plinij uerbis. Scribit uero Victruuius, Ctesibium Alexandrinum tonsoris filium, in patris tonstrina cum alia, tum etiam horologium ex aqua statuisse: ubi multa de huiuscemodi re ad hybernum horologiorum usum subiungit, inter quæ illa celebrat quę Anaporica dicta sunt, quorumq; conficiendorum rationem diligentissimè est persecutus. Illa quoq; Nicephori Gregoræ instrumenta, quibus ratio cognoscendarum horarum noctis ex stellarum cursu traditur, miranda uideri possunt: sed quoniã ad astrologorũ potius q̃ ciuilium hominũ usum pertinent, missa facimus, autorẽ tantum innuimus, si cui fortè aliquãdo id desideriũ inciderit. Sunt & qui horas à luna obseruent, idq; multiplici ratione,

Sed quanta maiore solertia ac arte ad hanc
diē horologia excogitata uidemus, uel quæ
puluisculis & harenulis, & his quidē uersico
lorib. horas nobis metiunt: uel quę columel
lis gnomicis, uel tabella pyxideq; magnete
incluso, distinctis lineis? Quo nō illa miracu
la referēda? Quę hodie ex diuerso metallo cō
fecta, uelut automata, sua sponte agunt, hæc
dentatis supra infraq; rotulis, assiduè circum
actis ponderib. quibusdā libratis, ad stati mo
tus temperamentū conficiunt, in quib. non
horas modo diurnas & nocturnas, sed & er
rantiū cœlestiumq; signorū ortus & occasus
cōspiciunt: ut minus iam mirari suppetat Ar
chimedis illa Græcis adeò Latinisq; scripto-
ribus cantatissima sphæra, Olibrijq; aut Ar-
chytę Boëtijq; Seuerini inuēta, quæ à Cassio
doro tradunt. Hęc, inquā, maiora horologia
plerunq; turrib. imponunt, machinisq; qui-
busdam aptant, ut nō modo totis ipsis urbi-
bus horæ, sed & ad multos persæpe lapides
ex nolæ æreæ sonitu exaudiant. Mitto nunc
minuta priuataque horologia quæ passim
fiunt. Ego in specilli ocularí capulo Leonis
x. Pont. horologiū mirabiliter horas osten-
tans sæpe conspexi, quo ille in uenationibus
itineribusq; utebatur. Sed iam, ut puto, de ho
rologijs satis. Nunc per dies singulos μηνολό-
γιον conficiam, id est, Calendarium.

Τέλος.

CALENDARIVM.

NON alienum putaui, Illustriss. Princeps, si nostro huic de annis, mensibus, cæterisq; præterea adderem antiquos Romanorum fastos, id est, quod nos hoc tempore Calendariū dicimus: quod tanti temporū errores implicāt, alijs aliter apud alios ordinatis ac proditis, ut pleraque nec quo mense, nec quoto die, quibúsue cōsulib. pontificibusq; instituta sint, in tanta uarietate & uetustate nō rerum modò, sed etiam autorū, statuere & digerere possis. quoad eius tamē nos facere potuimus, hoc qualecunq; ad studiosorum utilitatem partim ex sex Fastorum Ouidij libris excerptum, & antiquis quibusdam marmorum fragmentis, partim ex uaria iugiq; nostra lectione confecimus: & Romanis græca adiunximus, Theod. Gazæ imitati diligentiam, qui multo studio nisus est Atheniensium menses suis hominib. ostendere. Breuitati uero in primis ea de causa studuimus, tum quod ea est fastorum natura, tum quod ea pars, quæ maior esse uidebatur, de ortu & occasu, cæterisq; siderum & cœli motibus, à nobis ea ratione est omissa, quod ea ab antiquis & recentioribus est diligentissimè pertractata. Extat & græcus Claudij Ptolemæi liber hac ipsa de re, qui & latinitati est à Nic. Leonico donatus, ne tibi alios nunc astrologos cōmemorem. Certè & scri-

ptores

ptores nonnulli, qui de re rust. & qui de architectura, quiq; de re milit. præcepta tradidere, hoc ipsum effecerũt. Quin & Aëtius, aliiq; nonnulli insignes medici, quæ signa tempora & tempestates indicant, id est, temporum prognostica, & quam ἐπισημασίαν nuncupant, prodiderunt. Illud uero minimè quenquam mirari uelim, quod cum his Christianorum fastos nõ adscripserim, cum tanta sit hoc tẽpore inter nostros cõtrouersia, qui status & uerus sit Paschatis & Pasionis dominicæ dies: qua de re tot eruditi ad hanc diem fastos & calendaria uel correxere, uel deintegro scripsere, ut inanis omnino & superuacaneus noster labor futurus esse uideretur, præsertim cum tuæ nationis Gallicæ insignes duo inter cæteros Ioan. Staffl. & Lucidus Samotheus, hanc omnem partem diligentissimè sunt executi. Tibi autem & hęc qualiacunq;, Serenifs. Regina, eò libentius προσφωνοῦμεν, si minus latinè licet, nuncupamus, quò te omni literarum genere delectari intelleximus. Eò etiam insuper magis, ut hominis tibi addictissimi, &, ut dicam, maximè obærati, affectũ seruitutemq; cognoscas. Simul quoq; cum apud te tot sint & uiuant uiri doctissimi, eis ut nostras has nugas censendas castigandasq; tradas. Vale meum & urbis præsidium, cuius Deus uotis aspiret.

A	1	Kl. Ianuar.		Iani & *Iunonis.Ioui et Aeſculap.*	
B	2	IIII Non.		Dies ater. *(in inſ.Tyb.Ouid.*	
C	3	III Non.			
D	4	Prid. Non.		Votũ pro ſalute principis.	
E	5	Nonis.		Caius.Tacitus.	
F	6	VIII	Id.		
G	7	VII	Id.		
H	8	VI	Id.	Sacrificiũ Iani. Vetus KL.	
A	9	V	Id.	Agonalia. Ouid.	
B	10	IIII	Id.	Media hyems. *(in cãpo mart.*	
C	11	III	Id.	Carmẽtalia.*Iuturnæ ædes dic.*	
D	12	Prid.	Id.	Cõpitalia. Gell.& Macro.	
E	13	Idibus.		Ioui. *Octauius Auguſtus dictus,*	
F	14	XIX	Kl.	Febr.	*et prouinciæ*
G	15	XVIII	Kl.	Carmẽtalia rela	*in formã re-*
H	16	XVII	Kl.	ta.&Porrimæ	*dactæ. Oui.*
A	17	XVI	Kl.	&Poſtuertæ.	*& tibicines*
B	18	XV	Kl.	Cõcordiæ tem-	*habitu mulie*
C	19	XIIII	Kl.	plum à Camil-	*bri urbem lu*
D	20	XIII	Kl.	lo poſitum.	*ſtrãbãt.Plu.*
E	21	XII	Kl.		
F	22	XI	Kl.		
G	23	X	Kl.		
H	24	IX	Kl.	Sementinæ feriæ.*Ouid.Var-*	
A	25	VIII	Kl.	*ro.Feſt.Macrob.non ſtatæ qui-*	
B	26	VII	Kl.	*dem, ſed indictæ.*	
C	27	VI	Kl.	Caſtori et Polluci temp.ad	
D	28	V	Kl.	Iuturnæ ſtagnum.	
E	29	IIII	Kl.	Equiria in cãpo mart.V.K	
F	30	III	Kl.	Paci.	
G	31	Prid.	Kl.	Sacr.deis penat. Vet.Kl. *qui Patrij & Vrbani dicuntur.*	

α	Νουμηνία Γαμηλιῶνος.	Gamelia Iunoni hoc mēſe cele
β	δευτέρα ἱσταμένου.	brabātur, unde et menſi nomē.
γ	τρίτη ἱσταμένου.	Tertia menſis Mineruæ ſacra
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	cuiuſque. Pauſ.
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	Iſidis ἄφιξις, id eſt, acceſſus. Plut.
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	Octauus cuiuſq; menſis dies Neptu
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	no ſacer eſt apud Athenien. Plut.
ι	Δεκάτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντος.	
κβ	δεκάτη φθίνοντος.	
κγ	ἐννάτη φθίνοντος.	
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.	
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κϛ	ἕκτη φθίνοντος.	
κζ	πέμπτη φθίνοντος.	
κη	τετάρτη φθίνοντος.	
κθ	τρίτη φθίνοντος.	
λ	δευτέρα φθίνοντος.	
λα	ἕνη καὶ νέα.	

F E B R V A R I V S.

H 1 Kl. Febr. Sospitæ templi dic. *Lucaria,*
A 2 IIII Non. *ab Asyli luco.Oui.Fest.Item Io-*
B 3 III Non. *ui sacr.de bidente.*
C 4 Prid. Non.
D 5 Nonis. Aug.dictus p.p. Ouid.
E 6 VIII Id.
F 7 VII Id.
G 8 VI Id.
H 9 V Id.
A 10 IIII Id.
B 11 III Id.
C 12 Prid. Id.
D 13 Idibus. Fauni festũ & Iouis.*Fabio-*
E 14 XVI Kl. Martij. *(rum cædes.*
F 15 XV Kl. Lupercalia.*Plut.* Oúid.*Varr.*
G 16 XIIII Kl.
H 17 XIII Kl.
A 18 XII Kl. Quirinaliorũ *stultorum feriæ.*
Fest. Ouid. V*arro.* Et Fornac*alium indictio deæ* Fornacali,
quæ & Fornax *dicta fuit, à quo indicta.* Plin. Ouid. *&* D.
*Manib.sacra feralia.*Deæ *Mutæ.*
B 19 XI Kl. Charistia. V*al.*Max.Ouid.id
C 20 X Kl. *est,sacra cognatorum.* Vet.Kl.
D 21 IX Kl. Terminalia. Ouid.*Bedas uera*
E 22 VIII Kl. VII.*cal.& regisfugiũ.*V.*cal.*
F 23 VII Kl. *Mart. cui cõuenit locus bissexti.*
G 24 VI Kl. Regisfugium. *Oui.Quidam*
H 25 V Kl. VI. *Calen.*
A 26 IIII Kl. Equiria in campo Mart.
B 27 III Kl. Varro.Fest.& Ouid.
C 28 Prid. Kl. Tarquinij superati.Plut.

α Νουμηνία ἐλαφηβολιῶνος. Dianæ ſacra fiebant, à ceruis elaphebolia nuncupata.
β δευτέρα ἱσταμένου.
γ τρίτη ἱσταμένου.
δ τετάρτη ἱσταμένου.
ε πέμπτη ἱσταμένου.
ϛ ἕκτη ἱσταμένου.
ζ ἑβδόμη ἱσταμένου.
η ὀγδόη ἱσταμένου.
θ ἐννάτη ἱσταμένου.
ι Δεκάτη.
ια πρώτη ἐπὶ δέκα.
ιβ δευτέρα ἐπὶ δέκα.
ιγ τρίτη ἐπὶ δέκα.
ιδ τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε πέμπτη ἐπὶ δέκα.
ιϛ ἕκτη ἐπὶ δέκα.
ιζ ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη ὀγδόη ἐπὶ δέκα.
ιθ ἐννάτη ἐπὶ δέκα.
κ εἰκὰς ἢ εἰκοστή.
κα ὀγδόη φθίνοντος.
κβ ἑβδόμη φθίνοντος.
κγ ἕκτη φθίνοντος.
κδ πέμπτη φθίνοντος.
κε τετάρτη φθίνοντος.
κϛ τρίτη φθίνοντος.
κζ δευτέρα φθίνοντος.
κη ἕνη καὶ νέα.

MARTIVS.

D	1	Kl.	Mart.	Matronarum *dies festus.Fest.*
E	2	VI	Non.	*Porph.Seru.Ouid. Matronalia.*
F	3	V	Non.	*IunonisLucinæ.Martis.Ancylio*
G	4	IIII	Non.	*rũ festũ.nec nubere bonũ quousq;*
H	5	III	Non.	*cõdãtur.Porph.aliã causã adfert*
A	6	Prid.	Non.	Auguſt. põt.max.Sacr.Ve-
B	7	Nonis.		Veiouis tẽplũ (ſtæ.Ouid.
C	8	VIII	Id.	ad duos lucos Aſyli.Oui.
D	9	VII	Id.	
E	10	VI	Id.	
F	11	V	Id.	
G	12	IIII	Id.	Equiria altera apudTybe-
H	13	III	Id.	rim,uel ſi aquis increuerit
A	14	Prid.	Id.	in Cœlio mõte.Oui.Feſt.
B	15	Idibus.		Annę Perẽnæ.*Parricidiũ.i.cæ*
C	16	XVII	Kl.	April. (*des C.Cæſ.Pli.et Suet.*
D	17	XVI	Kl.	Liberalia,.*Varro.quo die uirilẽ togã pueri ingenui ſumebãt.Oui.Agonia* Varro.
E	18	XV	Kl.	
F	19	XIIII	Kl.	Quinquatria.*Mineruæ natalis,& Minerual magiſtris ſoluebatur.*
G	20	XIII	Kl.	Quinquatria.
H	21	XII	Kl.	Quinq.*Primus dies ſeculi,quidã*
A	22	XI	Kl.	Quinquat. (VIII.*Bedas.*
B	23	X	Kl.	Quinquatr. *Tubiluſtrũ.ſacro-*
C	24	IX	Kl.	*rum tubæ luſtrantur.Varro.*
D	25	VIII	Kl.	Hilaria,*Matris deũm feſta.Lam*
E	26	VII	Kl.	*prid.Macrob.*
F	27	VI	Kl.	Matris deûm. *Ammia.Marc.*
G	28	V	Kl.	*Herod.Megaleſia* Varro.
H	29	IIII	Kl.	
A	30	III	Kl.	Iani, *Concordiæ, Salutis,Pacis.*
B	31	Prid.	Kl.	Lunę.i.*Dianæ in Auẽtino.Oui.*

α Νουμηνία μουνυχιῶνος. *Munychia sacra deae Munychiae, id est, Dianae.*
β δευτέρα ἱσταμένου.
γ τρίτη ἱσταμένου.
δ τετάρτη ἱσταμένου.
ε πέμπτη ἱσταμένου.
ϛ ἕκτη ἱσταμένου.
ζ ἑβδόμη ἱσταμένου.
η ὀγδόη ἱσταμένου.
θ ἐννάτη ἱσταμένου.
ι Δεκάτη.
ια πρώτη ἐπὶ δέκα ἢ μεσοῦντος.
ιβ δευτέρα ἐπὶ δέκα.
ιγ τρίτη ἐπὶ δέκα.
ιδ τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε πέμπτη ἐπὶ δέκα.
ιϛ ἕκτη ἐπὶ δέκα. Lysander Athenis potitus. Plut.
ιζ ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη ὀγδόη ἐπὶ δέκα.
ιθ ἐννάτη ἐπὶ δέκα ἢ δεκάτη.
κ εἰκὰς ἢ εἰκοστή.
κα ἐνδεκάτη φθίνοντος.
κβ δεκάτη φθίνοντος.
κγ ἐννάτη φθίνοντος.
κδ ὀγδόη φθίνοντος.
κε ἑβδόμη φθίνοντος.
κϛ ἕκτη φθίνοντος.
κζ πέμπτη φθίνοντος.
κη τετάρτη φθίνοντος.
κθ τρίτη φθίνοντος.
λ δευτέρα φθίνοντος.
λα ἕνη καὶ νέα.

C 1 Kl. April. Veneris *sacrum cum florib. &*
D 2 IIII Non. *Myrto. Plut. Ouid. Item Fortu-*
E 3 III Non. *næ uirili.*
F 4 Prid. Non.
G 5 Nonis. *Megalesia matri deûm.* K.V. *Oui.*
H 6 VIII Id. Fortunæ *publicæ primigeniæ*
A 7 VII Id. *in colle Quirinali. Ouid. Varr.*
B 8 VI Id. Ludi ob uictoriam Cæs.
C 9 V Id. Cerealia, *Ludi Circen. Instaura-*
D 10 IIII Id. *tionis dies Circensibus additus.*
E 11 III Id. *Macrob.* (*Liui. xxix.*
F 12 Prid. Id. *Magna mater* Româ *adducta.* T.
G 13 Idibus. Ioui *uictori &* Libertati. *Ouid.*
H 14 XVIII Kl. Maij.
A 15 XVII Kl. *Fordicidia uel fordicatia, de forda*
B 16 XVI Kl. Aug. *Imp. salutatus.* | *boue.* Var-
C 17 XV Kl. | *ro. Ouid.*
D 18 XIIII Kl. Equiria *in circo max. & uulpiû*
E 19 XIII Kl. *combustio. Ouid.*
F 20 XII Kl. Palilia. Romæ *natalis.* Varro,
Oui. Fest. Plut. alij. Fallũtur multi. Agonia altera, Ouid. quæ
G 21 XI Kl. (*& agonalia dicuntur.*
H 22 X Kl. Vinalia priora. *Ioui &* Vene
A 23 IX Kl. *ri. Ouid. Plut. Varr. Plin. Fest.*
B 24 VIII Kl.
C 25 VII Kl. Robigalia. Plin. Fest. Oui.
D 26 VI Kl. Varro, alij.
E 27 V Kl. *Latinæ feriæ in sacro mõte.* T. Li.
F 28 IIII Kl. Floralia. Plin. Kl. V. Ouid.
G 29 III Kl.
H 30 Prid. Kl. Vestæ Palatinę. *Oui. Hoc men*
se, ut Plut. *in* Romulo *& probl.* Larentalia. *& distinguit à* Laurentalibus, *quæ mense Decembri celebrantur.*

α	Νουμηνία θαργηλιῶνος.	Thargelia sacra Apollini & Dianæ. Mensis hic Græcis auspicatißimus.
β	Δευτέρα ἱσταμένου,	
γ	τρίτη ἱσταμένου.	
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	Dianæ natiuitas.
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	Apollinis dies natalis, qui dies quoque Socratis & Platonis sunt. Laert.
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	
ι	Δεκάτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα ἢ μεσοῦντος.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα,	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα ἢ δεκάτη.	
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	δεκάτη φθίνοντος.	
κβ	ἐννάτη φθίνοντος.	
κγ	ὀγδόη φθίνοντος.	Ilij destructio.
κδ	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κε	ἕκτη φθίνοντος.	
κϛ	πέμπτη φθίνοντος.	
κζ	τετάρτη φθίνοντος.	Apaturia etiam hoc mense agebantur, à Venere dicta. Tribus dieb. celebrabãtur: prima δόρπεια, secũda ἀνάρρυσις,
κη	τρίτη φθίνοντος.	
κθ	δευτέρα φθίνοντος.	
λ	ἕνη καὶ νέα.	

tertia κουρεῶτις, quarta uero ἐπίβδα. Simplicius in Physicis. Suidas, alij. Quidam Pyanepsione agi dicunt.

A 1 Kl. Maij. Laribus præstitib. ara posi
B 2 VI Non. ta.Oui.& Bonę deæ sacr.
C 3 V Non. Macrob.Plut.Varro, La-
D 4 IIII Non. ctan.Ouid.alij. & Flora-
E 5 III Non. les ludi triduo.Vet.Kl.
F 6 Prid. Non.
G 7 Nonis.
H 8 VIII Id.
A 9 VII Id. Lemuria, *quæ noctu agebātur, & triduo.*Oui.V*arr.*P*orph.malum nubere.&* Luminaria.
B 10 VI Id.
C 11 V Id. Lemuria.Vet.K.
D 12 IIII Id. Martis ultoris. *bisultorem ait*
E 13 III Id. Lemuria.V.K | *Oui.alij.Post*
F 14 Prid. Id. | *Lem.Vet.K.*
G 15 Idibus. Argeorū *simulachra scirpea de ponte in* T*yberim deijciebātur.*D*ionys.*E*useb.*P*lut.*O*ui.*M*acro.alij.*E*t mercatorū dies festus.*F*est.* O*ui.*M*ercuriū hoc die*
H 16 XVII Kl. Iunij. | *natum Martialis ait.*
A 17 XVI Kl. | *Aedes dedic.*T.L.*et*
B 18 XV Kl. | *Fer. Ioui. Vet.*Kl.
C 19 XIIII Kl. Agonia *seu agonalia Iani.* O*ui.*
D 20 XIII Kl. V*arr.*V*cioui* V.K.*alij superio-*
E 21 XII Kl. *ribus diebus.*
F 22 XI Kl. Vulcani *feriæ* V.K.V*ulcanalis*
G 23 X Kl. *flamen rem di.Maiæ faciebat.*
H 24 IX Kl. M*acro.tubilustriū.* V*arr.*O*uid.*
A 25 VIII Kl. *alij x.Cal.* V.K. O*uid.alij xiij.*
B 26 VII Kl. Regisfugium *alterū.* V*et.*Kl.
C 27 VI Kl. O*uid.alij aliter.*
D 28 V Kl. Templum Fortunę datum.
E 29 IIII Kl. Vet.Kl.Ouid.
F 30 III Kl.
G 31 Prid. Kl.

α	Νουμηνία Σκιροφοριῶνος.	Vmbraculorum festum, quæ σκίρα dicuntur.
β	δευτέρα ἱσταμένου.	Σκιρὰς Pallas.
γ	τρίτη ἱσταμένου.	
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	
ι	Δεκάτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννεάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντος.	
κβ	δεκάτη φθίνοντος.	
κγ	ἐννεάτη φθίνοντος.	
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.	
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κϛ	ἕκτη φθίνοντος.	
κζ	πέμπτη φθίνοντος.	
κη	τετάρτη φθίνοντος.	
κθ	τρίτη φθίνοντος.	
λ	δευτέρα φθίνοντος.	
λα	ἕνη καὶ νέα.	

H 1 Kl. Iunij. Iunonis *Monetæ ædis dedic.*
A 2 IIII Non. *Macrob. Bedas. Carnæ deæ in*
B 3 III Non. *Cælio monte. Marti sacr. extra*
port. Capenam. Tẽpestati delubrũ. Oui. Fabariæ Kl. *Macr.*
C 4 Prid. Non. Bellonæ sacr. *Herculis ædes in*
D 5 Nonis. Templũ fidei. *Spon-* (*Circo.*
soris Iouis. Dion. alij. Sacrum Fidio *Semipatri.* Vet. Kl. *Ouid.*
E 6 VIII Id. Vestæ templum.
F 7 VII Id. Piscatorij ludi *in camp. Mart.*
Ouid. Fest. Mentis templum dic. Ouid. Vet. Kl.
G 8 VI Id. Vestæ. Vet. Kl. *Oui. Asini coro-*
H 9 V Id. *nantur. Ara* Iouis *Pistoris.*
A 10 IIII Id. Matralia. *Fortis Fort. Cõcordiæ*
B 11 III Id. *ædes. Matris matutæ.* V. K. *Oui.*
C 12 Prid. Id. Iouis inuicti. *Minusculæ quin-*
D 13 Idibus. Iulij. *quatria Mineruæ. Varro.*
E 14 XVIII Kl. (*Fest. Censorinus.*
F 15 XVII Kl. Stercus ex æde Vestæ defer-
G 16 XVI Kl. tur. Fest. Varro, Ouid.
H 17 XV Kl.
A 18 XIIII Kl.
B 19 XIII Kl. Mineruæ *in Auentino.* Vet. Kl.
C 20 XII Kl. Sumani *sacrum ad Circum max.*
D 21 XI Kl. *Vet. Kl. Ouid.*
E 22 X Kl. Flaminius *uictus à Pœnis. Oui.*
F 23 IX Kl. Fortis *fortunæ.* Vet. Kl. *Ouid.*
G 24 VIII Kl. *Varr. Naues coronatæ per Tybe*
H 25 VII Kl. *rim conuiuia ducebant.*
A 26 VI Kl. Iouis *Statoris & Laris. Ouid.*
B 27 V Kl. Quirini *templum in coll. Quiri.*
C 28 IIII Kl. *Ouid. Vet. Kl. III. Cal.*
D 29 III Kl. Herculis & Musarũ. Ouid.
E 30 Prid. Kl. *Populifugia in Iunio dies. Varro.*

α	Νουμηνία ἑκατομβαιῶνος.
β	δευτέρα ἱσταμένου.
γ	τρίτη ἱσταμένου.
δ	τετάρτη ἱσταμένου.
ε	πέμπτη ἱσταμένου.
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.
η	ὀγδόη ἱσταμένου.
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.
ι	Δεκάτη.
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.
κα	δεκάτη φθίνοντος.
κβ	ἐννάτη φθίνοντος.
κγ	ὀγδόη φθίνοντος.
κδ	ἑβδόμη φθίνοντος.
κε	ἕκτη φθίνοντος.
κϛ	πέμπτη φθίνοντος.
κζ	τετάρτη φθίνοντος.
κη	τρίτη φθίνοντος.
κθ	δευτέρα φθίνοντος.
λ	ἕνη καὶ νέα.

Hecatombæ hoc menſe plures, unde et illi nomē. Anni initium apud Athenien. uel quod ſol hecatombæus diceretur.

F	1	Kl.	Iulij.	*Hoc die apud* Ro.*fiebant migratio*
G	2	VI	Non.	*nes ex ædibus in alienas ædes, ut*
H	3	V	Non.	*hoc tempore in festo* D. Michaë-
A	4	IIII	Non.	*lis: id quod ex* Cicer. Suetonio, *et*
B	5	III	Non.	*Mart. colligunt docti.*
C	6	Prid. Non.		Capitol.*incensum tẽpore* Syllæ.
D	7	Nonis.		Romulus *nõ apparuit.* Lãp. *in*
E	8	VIII	Id.	Cõmodo. *Plut.* Caprotinæ. *Iuno*
F	9	VII	Id.	*Caprotina. Ancillarũ festum.* Ma
G	10	VI	Id.	*crob.* Plut. Ouid. Varro.
H	11	V	Id.	Ludi Apollinares. T. *Liuius.*

Vet. Kl. *Varro. Liuius alio loco tertio* Non. *ait.*

A	12	IIII	Id.	Iulij *Cæs. natalis, unde mẽsis.* M.
B	13	III	Id.	*Ant. consule legẽ ferente. Macr.*
C	14	Prid.	Id.	*Fortunæ mulieb. dedic.* Dion. Liu.
D	15	Idibus.		Castoris *et* Poll. *Equites* Ro. *ab*
E	16	XVII	Kl. August.	*æde* Honoris *in equis in*
F	17	XVI	Kl.	Capit. Pli. V. K. Dion.
G	18	XV	Kl.	Alliensis dies atra. *Sera. Plin.*
H	19	XIIII	Kl.	*Tacit.* XVII. *Cal. Plut.* XVI.
A	20	XIII	Kl.	*Cal. in Camillo.*
B	21	XII	Kl.	Mundi natalis. *Solinus ex* Ae-
C	22	XI	Kl.	*gyptiorũ sacerd. sententia. Sed ui-*
D	23	X	Kl.	*de quæ in libro notauimus.*
E	24	IX	Kl.	
F	25	VIII	Kl.	*Hoc mense rutilæ canes caniculæ*
G	26	VII	Kl.	*sacrificabantur.* Vide Festum.
H	27	VI	Kl.	
A	28	V	Kl.	*Neptunalia etiam hoc mense.* Vet.
B	29	IIII	Kl.	Kl. & Varro.
C	30	III	Kl.	
D	31	Prid.	Kl.	

α Νουμηνία μεταγειτνιῶνος.
β Δευτέρα ἱσταμένου.
γ τρίτη ἱσταμένου.
δ τετάρτη ἱσταμένου.
ε πέμπτη ἱσταμένου.
ϛ ἕκτη ἱσταμένου.
ζ ἑβδόμη ἱσταμένου.
η ὀγδόη ἱσταμένου.
θ ἐννάτη ἱσταμένου.
ι Δεκάτη.
ια πρώτη ἐπὶ δέκα.
ιβ δευτέρα ἐπὶ δέκα.
ιγ τρίτη ἐπὶ δέκα.
ιδ τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε πέμπτη ἐπὶ δέκα.
ιϛ ἕκτη ἐπὶ δέκα.
ιζ ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη ὀγδόη ἐπὶ δέκα.
ιθ ἐννάτη ἐπὶ δέκα.
κ εἰκὰς ἢ εἰκοστή.
κα ἐνδεκάτη φθίνοντος.
κβ δεκάτη φθίνοντος.
κγ ἐννάτη φθίνοντος.
κδ ὀγδόη φθίνοντος.
κε ἑβδόμη φθίνοντος.
κϛ ἕκτη φθίνοντος.
κζ πέμπτη φθίνοντος.
κη τετάρτη φθίνοντος.
κθ τρίτη φθίνοντος.
λ δευτέρα φθίνοντος.
λα ἕνη καὶ νέα.

AVGVSTVS.

E 1 Kl. Augusti. Spei *ad forū olitoriū.* V.Kl. Cōse
F 2 IIII Non. *cratio tēpli Martis. Dion in hist.*
G 3 III Non. Feriæ *quod Cæs. Hisp. citeriorē*
H 4 Prid. Non. *uicit.* Vet.Kl.
A 5 Nonis. Saluti in colle Quirin. Vet.
B 6 VIII Id. Kl. & Spei.
C 7 VII Id.
D 8 VI Id. *Solis indigetis in colle Quir.* V.K.
E 9 V Id. Aræ Opis & Cereris in ui-
F 10 IIII Id. co Iugario. Vet.Kl.
G 11 III Id. Herculi magno custodi in
H 12 Prid. Id. Circo Flam. Vet.Kl.
A 13 Idibus. Dianæ *sacra. Martial. Currebant in nemus Aricinū. Item natalis Augusti. Porphy. Dies festus*
B 14 XIX Kl. Septemb. *seruorū & ancillarū.*
C 15 XVIII Kl. *Plut. Et Vertumno in*
D 16 XVII Kl. *Loreto maiore.* V.K.
E 17 XVI Kl. *Portunalia ad pōtē Aemyl.* V.K. *et Var. Iano ad theat. Marcelli.* V.K. *(die. Sabinarū raptus.*
F 18 XV Kl. Cōsualia. *Plut. in Numa. uel seq.*
G 19 XIIII Kl. Augusti mors. *Dion hist. Suet.*
H 20 XIII Kl. Vinalia secunda. Plin.
A 21 XII Kl. Vinalia rustica. *Varro. Festus*
B 22 XI Kl. *uero xiiij. Cal. idem et* V Kl.
C 23 X Kl. Vulcanalia *in Circo Flam.* Vet.
D 24 IX Kl. (Kl.
E 25 VIII Kl. Opiconsiuæ in Capitolio.
F 26 VII Kl. Vet.Kl. Varro.
G 27 VI Kl. Vulturnalia. V.Kl. *Varr. cuius*
H 28 V Kl. *feriæ mense Octob.* Vortūnalia.
A 29 IIII Kl. Vulcanalia. Festus.
B 30 III Kl. Mundus Cereris patet.
C 31 Prid. Kl. Nat. C. *Cæs. Germanici.* Vet.Kl.

α	Νουμηνία βοηδρομιῶνος.	*Boëdromia celebritas hoc*
β	Δευτέρα ἱσταμένου.	*menſe agebatur, unde et*
γ	τρίτη ἱσταμένου.	*menſis dictus.* Apollo *e-*
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	*tiam* Boëdromius *uoca-*
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	*tus.*Plut.Pauſ.Harpocr.
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	*alij.Xerſes uictus.* Plut.
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	
ι	Δεκάτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δεκάτῃ.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δεκάτῃ.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντος.	*Myſteria magna.* Plut. *&* Li-
κβ	δεκάτη φθίνοντος.	*ber pater ex urbe in* Eleuſinem
κγ	ἐννάτη φθίνοντος.	*transferebatur.*
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.	
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κϛ	ἕκτη φθίνοντος.	
κζ	πέμπτη φθίνοντος.	
κη	τετάρτη φθίνοντος.	Harpocratis *feſtum hoc menſe fie*
κθ	τρίτη φθίνοντος.	*bat ab* Aegyptijs.Plut.
λ	δευτέρα φθίνοντος.	
λα	ἕνη καὶ νέα.	

SEPTEMBER.

D	1	Kl. Septēb.		Vulcani *tutela Septemb.* V.Kl.
E	2	IIII	Non.	Augusti *victoria naualis ex* M.
F	3	III	Non.	*Ant.&* Cleop.*Dion.*
G	4	Prid.	Non.	
H	5		Nonis.	
A	6	VIII	Id.	
B	7	VII	Id.	
C	8	VI	Id.	*Hierosolyma à* Tito *Vesp. capta.*
D	9	V	Id.	*Ioscphus.*
E	10	IIII	Id.	
F	11	III	Id.	
G	12	Prid.	Id.	
H	13		Idibus.	Prętor Max. *clauum pangit.*T.

Liu.et Capitolij dedic.ab Horatio,*Plut.*T.L.*Ioui.* V*et.* Kl.

A	14	XVIII	Kl.	Octobris.
B	15	XVII	Kl.	Ludi.V.K. *qui* Romani *& ma-*
C	16	XVI	Kl.	Ludi.V.K. *(gni.Asc.Pæd.*
D	17	XV	Kl.	Ludi.V.K.
E	18	XIIII	Kl.	Ludi.V.K.
F	19	XIII	Kl.	
G	20	XII	Kl.	Romuli natalis.Plut.
H	21	XI	Kl.	
A	22	X	Kl.	
B	23	IX	Kl.	Natalis *Augusti.Dion hist.Suet.*
C	24	VIII	Kl.	
D	25	VII	Kl.	Veneri.Vet.Kl.
E	26	VI	Kl.	
F	27	V	Kl.	
G	28	IIII	Kl.	
H	29	III	Kl.	
A	30	Prid.	Kl.	Epulum Mineruæ.Vet.K.

Meditrinalia hoc mense celebrabantur,& Metrina *dea,quo die primum mustum bibebant.*Fest.*Varro.*

α	Νουμηνία μαιμακτηριῶνος.	*Mæmactes Iupiter, & inde mensis. Harpocr. & alij.*
β	Δευτέρα ἱσταμένου.	
γ	τρίτη ἱσταμένου.	
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	
ι	Δεκάτη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	*Parentatio eorum qui cōtra Persas pugnando occubuerunt. Plut.*
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	*Thoth, id est, Mercurio Aegyptij sacrificant. Plut.*
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	δεκάτη φθίνοντος.	
κβ	ἐννάτη φθίνοντος.	
κγ	ὀγδόη φθίνοντος.	
κδ	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κε	ἕκτη φθίνοντος.	
κϛ	πέμπτη φθίνοντος.	
κζ	τετάρτη φθίνοντος.	
κη	τρίτη φθίνοντος.	
κθ	δευτέρα φθίνοντος.	
λ	ἔνη καὶ νέα.	

OCTOBER.

B	1	Kl. Octobr.		Martis *tutela Octob. Vet. Kl.*
C	2	VI	Non.	
D	3	V	Non.	
E	4	IIII	Non.	Mūdus Cereris patet. Fest.
F	5	III	Non.	
G	6	Prid. Non.		
H	7	Nonis.		
A	8	VIII	Id.	
B	9	VII	Id.	
C	10	VI	Id.	
D	11	V	Id.	
E	12	IIII	Id.	
F	13	III	Id.	
G	14	Prid.	Id.	
H	15	Idibus.		Mercatores *Mercurio. Vergilij*
A	16	XVII	Kl. Nouēbr.	*natalis. Martial. Octo*
B	17	XVI	Kl.	*ber equus Marti immo*
C	18	XV	Kl.	*latur. Fest. Plut.*
D	19	XIIII	Kl.	
E	20	XIII	Kl.	
F	21	XII	Kl.	
G	22	XI	Kl.	
H	23	X	Kl.	
A	24	IX	Kl.	
B	25	VIII	Kl.	
C	26	VII	Kl.	
D	27	VI	Kl.	
E	28	V	Kl.	
F	29	IIII	Kl.	Sacrum hoc mense Libe
G	30	III	Kl.	ro fiebat. V. Kl. Et Ver
H	31	Prid.	Kl.	tumni feriæ. Varr.

α	Νουμηνία πυανεψιῶνος.	Pyanepſia hoc menſe cele-
β	δευτέρα ἱσταμένου.	brantur.
γ	τρίτη ἱσταμένου.	
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	Panopſia Apollini, imò Pyane-
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	Ereſione plectitur. (pſia.
ι	Δεκάτη.	Oſchophoria, id eſt, Ramalia ce-
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	lebrabantur. Plut. Suid. Com-
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	ment. in Nicand.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντος.	
κβ	δεκάτη φθίνοντος.	Chalcea Mineruæ ſolennitas, uel
κγ	ἐννάτη φθίνοντος.	ut Phanodemus ait, Vulcani Hy
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.	perides. Harpocr.
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κϛ	ἕκτη φθίνοντος.	
κζ	πέμπτη φθίνοντος.	
κη	τετάρτη φθίνοντος.	Myſteria minora hoc menſe age-
κθ	τρίτη φθίνοντος.	bantur. Plut. Galenus.
λ	δευτέρα φθίνοντος.	
λα	ἕνη καὶ νέα.	

NOVEMBER.

A	1	Kl. Nouēb.		*Hoc mense Iouis epulum celebraba*
B	2	IIII	Non.	*tur.* Vet. Kl.
C	3	III	Non.	
D	4	Prid.	Non.	
E	5	Nonis.		
F	6	VIII	Id.	
G	7	VII	Id.	Mundum patêre. Fest.
H	8	VI	Id.	
A	9	V	Id.	
B	10	IIII	Id.	
C	11	III	Id.	Maria claudūtur. *Veget. alij,*
D	12	Prid.	Id.	*usq; in* VI. *Id. Mart.*
E	13	Idibus.		
F	14	XVIII	Kl.	Decembris.
G	15	XVII	Kl.	
H	16	XVI	Kl.	Ludi *plebei per hos dies. Suet.*
A	17	XV	Kl.	
B	18	XIIII	Kl.	
C	19	XIII	Kl.	
D	20	XII	Kl.	
E	21	XI	Kl.	
F	22	X	Kl.	
G	23	IX	Kl.	
H	24	VIII	Kl.	*Bruma, quæ & Brumalia, festū Ro*
A	25	VII	Kl.	*manorum. Constant. in re rust.*
B	26	VI	Kl.	
C	27	V	Kl.	*Hic mēsis fuit in tutela Dianæ.* V.
D	28	IIII	Kl.	Kl. *& inferiæ fiebāt Gallis de-*
E	29	III	Kl.	*fossis & Græcis in foro Boario.*
F	30	Prid.	Kl.	*Plut.*

α	Νουμηνία ἀνθεστηριῶνος.	*Anthesteria hoc mense agebantur, quæ et Bacchanalia.* Theoph. Suid. Harp.
β	Δευτέρα ἱσταμένου.	
γ	τρίτη ἱσταμένου.	
δ	τετάρτη ἱσταμένου.	
ε	πέμπτη ἱσταμένου.	
ϛ	ἕκτη ἱσταμένου.	
ζ	ἑβδόμη ἱσταμένου.	
η	ὀγδόη ἱσταμένου.	
θ	ἐννάτη ἱσταμένου.	
ι	Δεκάτη.	Limna Baccho. Thucyd.
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	Choës. Suid.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	Pithœgia.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	Chytra. *Alij in Lenæone mense constituunt.* Cōment. in Hesiod. Harpocr.
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ιϛ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	εἰκὰς ἢ εἰκοστή.	
κα	δεκάτη φθίνοντος.	
κβ	ἐννάτη φθίνοντος.	
κγ	ὀγδόη φθίνοντος.	
κδ	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κε	ἕκτη φθίνοντος.	
κϛ	πέμπτη φθίνοντος.	
κζ	τετάρτη φθίνοντος.	
κη	τρίτη φθίνοντος.	
κθ	δευτέρα φθίνοντος.	
λ	ἕνη καὶ νέα.	

G	1	Kl. Decẽbr.		Fortunæ *muliebris festum, quo-*
H	2	IIII	Non.	*niam hoc die bellum sublatũ. Po-*
A	3	III	Non.	*stea translatum prid.* Non. *Quin*
B	4	Prid.	Non.	*til. Dionys. Halicarn. in viij.*
C	5	Nonis.		Faunalia. Porphy.
D	6	VIII	Id.	
E	7	VII	Id.	
F	8	VI	Id.	
G	9	V	Id.	
H	10	IIII	Id.	
A	11	III	Id.	
B	12	Prid.	Id.	
C	13	Idibus.		
D	14	XIX	Kl.	Ianuarij.
E	15	XVIII	Kl.	
F	16	XVII	Kl.	Saturnalia *incipiunt, et per tres*
G	17	XVI	Kl.	*dies durant: quib. addũtur* Sigilla
H	18	XV	Kl.	*ria, quæ septẽ dies cõplẽt. Macro.*
A	19	XIIII	Kl.	Opalia *et Saturnalia. Macr.* Var.
B	20	XIII	Kl.	
C	21	XII	Kl.	Angeronalia *Angeronæ deæ.*
				Macrob. Herculi & Cereri de mulso. Macrob.
D	22	XI	Kl.	Feriæ *larib. dicatæ. Macr.* Cõpi-
E	23	X	Kl.	*talia. Ludi laribus. Plin.*
F	24	IX	Kl.	Feriæ *Iouis. Larẽtinalia uel Lau*
G	25	VIII	Kl.	*rentinalia. Plut. Varr. Ouid.*
H	26	VII	Kl.	Iuuenalis *dies* VIII. *Saturn.*
A	27	VI	Kl.	*additus. Suet. unde & Iuuenales*
B	28	V	Kl.	*ludi.*
C	29	IIII	Kl.	
D	30	III	Kl.	Decẽber *Saturno sacer. Macro.*
E	31	Prid.	Kl.	*Tutela uero Vestæ.* V. Kl.